

ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК

Вісник наукової думки студентів факультету суспільних наук Ужгородського національного університету
Випуск 13 / 2024

СОЦІАЛЬНО- ПОЛІТИЧНІ С Т У Д І Ї

Заснований Ученою радою факультету суспільних наук, протокол No 5 від 30 січня 2007 р. Виходить з березня 2008 року УДК 316.3:32 ББК С5:Ф01 С 69

Наша адреса: 88016, м. Ужгород, вул. Університетська, 14, каб. 202, тел.: (0312) 640314, e-mail: tomej@ukr.net

Відповідальний редактор:
Вікторія СВИЩО, кандидат філософських наук

Редакційна колегія вісника:

Юрій ОСТАПЕЦЬ, доктор політичних наук;
Василь ЛЕВКУЛИЧ, доктор філософських наук;
Ірина КОЗУБОВСЬКА, доктор педагогічних наук;
Оксана ПОВІДАЙЧИК, доктор педагогічних наук;
Федір ШАНДОР, доктор філософських наук;
Уляна МИХАЙЛИШИН, доктор психологічних наук;
Анатолій КЛЮЧКОВИЧ, доктор політичних наук;
Олена ПОПАДИЧ, доктор педагогічних наук;
Маріан ТОКАР, доктор наук з державного управління;
Дмитро АФАНАСЬЄВ, кандидат соціологічних наук;
Сергій ТОПОЛЯНСЬКИЙ, ст.викладач.

Оригінал-макет вироблений
Сергієм Тополянським

Віддруковано
у Редакційно-видавничому центрі факультету
суспільних наук УжНУ 88016, м. Ужгород,
вул. Університетська, 14, каб.205.
т./факс (0312) 64-37-69

Рекомендовано до друку на засіданні Редакційно-видавничої ради ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол No 4 від 1 липня 2024 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол No 8 від 2 липня 2024 р.)

МАТЕРІАЛИ
підсумкової студентської наукової конференції
(14-17 травня 2024 р.)

Ужгород 2024

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІКА

Бережанська Ганна Миколаївна КРАЄЗНАВЧИЙ ПІДХІД: СУТНІСТЬ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	5
Герзанич Мирослава Мирославівна КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: СУТНІСТЬ ТА ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ.....	7
Дорош Юліанна Степанівна, Роман Тетяна Василівна, Негря Іванна Степанівна ІЛЮСТРАЦІЇ У ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	9
Дранчак Крістіна, Савко Богдана ПРАЦЯ ЯНУША КОРЧАКА «ЯК ЛЮБИТИ ДІТЕЙ» – ЕНЦИКЛОПЕДІЯ СУЧАСНОГО ДИТИНОЗНАВСТВА.....	11
Жук Вікторія Вікторівна ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ВИКОРИСТАННЯМ КВЕСТ ТЕХНОЛОГІЙ.....	14
Іщенко Олена Володимирівна STEM-ОСВІТА: ПОГЛЯДИ ДОСЛІДНИКІВ ЩОДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ.....	17
Палкуш Віталія Петрівна ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ОСВІТИ В США	19
Попадич Богдан Тарасович, Кузьма Іван Михайлович, Мельник Олександра Василівна УПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ КЛАСТЕРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СИСТЕМІ «КОЛЕДЖ-УНІВЕРСИТЕТ»	22
Русник Марія Станківна ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	25
Сеневич Вікторія Юріївна ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	28

Циб Софія Михайлівна
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ
ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....30

Шевчик Ярина Миколаївна
КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ..32

ФІЛОСОФІЯ

Боринський Роберт Валерійович
ФІЛОСОФСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ БІБЛІЙНИХ ОБРАЗІВ 36

Гринюк Артур Євгенович
ПЛАТОНІЗМ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВОЛЮНТАРИЗМУ38

Маркович Оксана Василівна
РОЛЬ МЕНТАЛІТЕТУ В ФОРМУВАННІ ДУХОВНОГО ЖИТТЯ40

Маркович Оксана Василівна
НАЦІОНАЛЬНА МЕНТАЛЬНІСТЬ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР44

Чубірка Олександр Олексійович
СПОЖИВАЦТВО ЯК ЯВИЩЕ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ46

ПОЛІТОЛОГІЯ. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

Бабидорич Василь Юрійович
РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ.....50

Боднар Олександра Віталіївна
ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....52

Велика Вікторія Іванівна
ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В СФЕРІ ОСВІТИ55

Величко Юлія Василівна
УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ У ЛЮДЕЙ
З ІНВАЛІДНІСТЮ57

Гуштан Віталій Володимирович
ЧЕСЬКИЙ ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ61

Красілинець Наталія Василівна
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ
ТА НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ63

Красілинець Наталія Василівна ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ І АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	68
Куцина Наталія Василівна ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ІНВАЛІДІВ	71
Павкевич Каріна Василівна МЕНЕДЖМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПЕНСІОНЕРІВ	74
Пилипчук Віктор Вікторович ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ НА ПРИКЛАДІ ДУБРИНИЦЬКО-МАЛОБЕРЕЗНЯНСЬКОЇ ТГ	77
Поковба Дмитро Вікторович БЮРОКРАТІЯ: МІЖ ФІЛОСОФІЄЮ ВЛАДИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЮ УПРАВЛІННЯ	81
Радько Антон Ігорович ДОСВІД САКАРТВЕЛО ЧАСІВ КАХИ БЕНДУКІДЗЕ В АНТИКОРУПЦІЙНІЙ БОРОТЬБІ	87
Шумський Іван Олександрович КЛАСИЧНІ ТЕОРІЇ «КРИЗИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ»	91

ПСИХОЛОГІЯ

Бегагоєн Валерія Сергіївна СУБ'ЄКТИВНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ	95
Качій Крістіна Валеріївна СТАН АПАТІЇ ЯК ОДИН ІЗ НАСЛІДКІВ СИНДРОМУ ВИГОРАННЯ	97
Мирошник Анатолій Олександрович ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ	99
Пилип Аліна Володимирівна ПРОБЛЕМА КОП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	100
Семенова Аліна Олегівна МОВИ ЛЮБОВІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТОСУНКИ	103

СОЦІОЛОГІЯ. СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Одинець Анна Сергіївна ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ЯВИЩА ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ	107
Попович Остап Олександрович МАСОВА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ З ПОЧАТКОМ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ.....	109

ПЕДАГОГІКА

Бережанська Ганна Миколаївна
магістрантка I курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Староста Володимир Іванович

КРАЄЗНАВЧИЙ ПІДХІД: СУТНІСТЬ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Краєзнавство вважається важливим напрямом освітнього процесу, оскільки сприяє розумінню і збереженню культурної спадщини, традицій та історії певного регіону, формуванню освіченої та культурно освіченої особистості. На всіх етапах розвитку та становлення краєзнавства, його рушійною силою є краєзнавчий підхід, який активно використовується у навчальному процесі молодших школярів.

Мета даного повідомлення – розглянути погляди дослідників щодо сутності краєзнавчого підходу та його реалізації в початковій школі.

Н. Кравець вважає, що краєзнавчий підхід є одним із пріоритетних дидактичних принципів, який передбачає конкретизацію, розкриття та підтвердження наукових понять прикладами з навколишнього середовища. Не випадково серед першочергових завдань організації краєзнавчої роботи в Новій українській школі стає всебічне вивчення природи, культури і традицій рідного краю в ході накопичення та узагальнення зібраного краєзнавчого матеріалу. Також методологія реалізації краєзнавчого принципу передбачає систематичне встановлення зв'язків між вивченням навчальних предметів і тими знаннями, які здобувають учні в результаті безпосереднього дослідження краю. Адже «обов'язкове використання здобутих краєзнавчих знань – головне призначення навчального краєзнавства» [2, с. 5].

Краєзнавчий підхід полягає у вивченні територій, їхньої природної та культурної спадщини, звичаїв і традицій мешканців. Цей підхід дозволяє краще розуміти історію певного регіону, його особливості, особливості людей, які там проживають. Крім цього, його можна визначити як «комплекс методів певної наукової галузі досліджень, більшість яких, зазвичай, мають подібність із загальними методами інших підходів, хоча мають і спеціальні методи, які в свою чергу впливають зі специфічних законів і закономірностей даної галузі знань» [4, с. 446].

Основні особливості цього підходу у початковій школі: практичне спрямування навчання, використання життєвого досвіду учнів, сприяння розвитку патріотизму та любові до рідного краю. Важливо, щоб учні мали можливість вивчати свою місцевість не лише з підручників, а й завдяки екскурсіям, іграм, проектним діям та спілкуванню з місцевими жителями. Такий підхід сприяє інтеграції знань з різних предметів через вивчення конкретного регіону, розвиває пізнавальні здібності учнів та формує в них повагу до власної культури та історії.

Краєзнавчий підхід в початковій школі має кілька основних функцій, які сприяють комплексному розвитку особистості учня та формуванню гармонійного відношення до світу навколо [3, с. 27]. Серед них можна виокремити: розвиток патріотичних почуттів у дітей, відчуття належності до своєї країни та регіону; сприяння усвідомленню учнями культурної спадщини та традицій своєї країни; стимулювання інтересу до вивчення природи, історії і географії свого регіону; розвиток критичного мислення та аналітичних навичок через вивчення конкретних краєвидів, пам'яток і явищ; виховання поваги до рідного краю та навколишнього середовища.

У початковій школі краєзнавство є дуже важливою складовою освіти молодших школярів, адже допомагає дітям краще розуміти світ навколо себе, вивчати культуру та історію свого регіону. За допомогою краєзнавства, можна проводити цікаві уроки під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; діти вивчають традиції, пам'ятки архітектури, видатних людей, природні ресурси та багато іншого. Важливо використовувати інтерактивні методи навчання, такі як екскурсії, вікторини, майстер-класи тощо, аби активізувати навчально-пізнавальну діяльність молодших школярів; поєднувати вивчення краєзнавства з ігровими техніками, зробити процес навчання цікавішим та захоплюючим; залучати до уроків місцевих експертів та спеціалістів, які можуть розповісти про особливості свого регіону; створювати проекти та презентації, які допоможуть учням самостійно досліджувати свою місцевість. Наприклад, авторами [1] показано можливості STEM-освіти на уроках ЯДС під час вивчення природи рідного краю.

Таким чином, завдяки краєзнавчому підходу учні зможуть краще розуміти світ навколо себе та відчувати себе частиною своєї рідної місцевості, а для його успішної реалізації у роботі з учнями важливо використовувати сучасні методи навчання та можливості інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зрайло М.В., Староста В.І. Деякі елементи STEM-освіти молодших школярів у класах-комплексах. Цифрова освіта: сучасні реалії та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (26 жовтня 2023 р., м. Запоріжжя). Ел. зб. наук. праць ЗОІППО, 2023. N 3(55). URL: https://drive.google.com/file/d/1_3MJlLDAAr79GVqjDxNI8mx_HuOWOxy/view (дата звернення 18.02.2024).
2. Кравець Н.В. Краєзнавча робота в контексті навчально-виховної діяльності сучасного закладу освіти: методич. посіб. Дубно. 2016. 156 с. URL: <https://vseosvita.ua/library/turistsko-kraeznavca-robota-v-konteksti-dialnosti-sucasnogo-zakladu-osviti-1938.html> (дата звернення 18.03.2024).
3. Кузьма-Качур М.І., Горват М.В. Основи краєзнавства: навч. посіб. Мукачівський держ. ун-т. К.: Ліра-К. 2017. 304 с.
4. Чернов Б.О. Історіографічний огляд становлення краєзнавчого принципу навчання. *Молодий вчений: наук. журн.* Херсон: Гельветика. 2017. № 5. С. 443-449. URL: <https://cuts.top/CpfQ> (дата звернення 18.03.2024).

Герзанич Мирослава Мирославівна
магістрантка 1 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Староста Володимир Іванович

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: СУТНІСТЬ ТА ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ

Сучасне суспільство вимагає конкурентоспроможних фахівців, які готові до життя в динамічних умовах, здатні приймати креативні та обґрунтовані рішення, вміти мислити критично та логічно, знаходити неординарні підходи для вирішення нестандартних проблем. Важлива роль початкової освіти як основи для розвитку критичного мислення та формування таких навичок як: вміння ставити результативні запитання, висловлювати думки чітко, робити свідомий та незалежний вибір, приймати обґрунтовані рішення тощо. Завдання вчителя початкової школи – виховати всебічно розвинену особистість, допомогти учням розкрити свої здібності, розвинути здатність мислити та критично оцінювати навколишній світ, розуміючи свою роль у ньому.

Мета даного повідомлення – розглянути деякі погляди дослідників щодо сутності критичного мислення молодших школярів та етапів його формування.

Згідно зі ст. 12, п. 1 Закону України «Про освіту», критичне та системне мислення є основою для розвитку всіх ключових компетентностей, опанування якими веде до успішної реалізації людини у житті [3]. У Концепції реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» зроблено акцент на такій характеристиці: «моделлю випускника нової школи, як освітнього ідеалу ХХІ століття, є цілісна, всебічно розвинена особистість, здатна до критичного мислення». Критичне мислення визначається як наскрізне вміння, яке формується за допомогою всіх предметів шкільної програми [1, с. 6].

Чимало українських вчених (О. Тягло, Т. Воропай, О. Пометун, С. Терно, Л. Терлецька та ін.) досліджують проблеми розвитку критичного мислення учнів та студентської молоді. О. Пометун дійшла висновку, що критичне мислення – це не просто наявність знань, а вміння влучно використовувати їх на практиці, це здатність людини мати власну позицію стосовно того чи іншого твердження. Воно передбачає опанування різноманітними розумовими стратегіями для вирішення проблем різного роду складності, формулювання незалежних висновків та оцінок, прийняття самостійних рішень. Критичне мислення можна і потрібно розвивати та вдосконалювати. Цей процес схожий подібно до того, як спортсмени тренують свої м'язи, а музиканти відточують техніку гри [2, с. 9].

Н. Ремньова на основі аналізу різних джерел зазначає, що раніше деякі вчені (Ж. Піаже та ін.) ставили під сумнів можливість розвитку критичного мислення в учнів початкових класів через їх емоційність, наслідуваність та низький самоконтроль. Однак сучасні дослідження показують, що розвивати критичне мислення у дітей можна і потрібно вже з раннього віку. Існує чимало методів та прийомів, які допомагають учителям у цьому [5, с. 182]. Погоджуємось з думкою, що критичне мислення є активним процесом, який

передбачає аналіз ідей з різних сторін, оцінка їх достовірності та значущості, воно також є протилежним догматичному мисленню, яке ґрунтується на консерватизмі та сліпій вірі в авторитети [5, с. 183]. Важливою умовою для розвитку критичного мислення молодших школярів є створення вчителем позитивного психологічного клімату на уроці, за наявності якого учні можуть вільно розмірковувати та обговорювати різні проблемні питання, бути відкритими до спілкування. Вчитель при цьому повинен використовувати прийоми активного слухання, підтримувати учнів, заохочувати висловлювати різні точки зору, вчити учнів бути активними та відстоювати свою позицію, але при цьому поважати думки інших.

У структурі уроку з розвитку критичного мислення А. Crawford, W. Saul, S. Mathews, J. Makinster виділяють такі фази [6, с. 2]:

- *фаза актуалізації* – під час якої вчитель підводить учнів до роздумів над темою, що вивчатиметься, та спонукає їх ставити запитання. Метою цієї фази є оживити в пам'яті учнів уже наявні знання, оцінити, що учням вже відомо з даної теми, включаючи помилкові уявлення. Цей етап уроку є надзвичайно важливим, оскільки загальновідомим є той факт, що ми вчимося, осмислюючи світ на основі тих понять, якими вже володіємо на момент навчання. В процесі цього осмислення ми замінюємо старі поняття на нові. Учні, так само, можуть пізнавати щось лише за допомогою вже наявних знань, навіть, якщо ці знання є недосконалими, як наслідок, педагогам важливо починати урок з виявлення цих знань та підготовки учнів до навчання за допомогою запитань та доповнення вже наявних уявлень. На цьому етапі рекомендовано використовувати такі інтерактивні вправи: «Асоціативний куш», «Мозковий штурм», «Кошик ідей», «Робота в парах» тощо;

- *фаза побудови знань* – учні отримують нові знання та вміння, відбувається виявлення учнями основних моментів, осмислення ідей, відстеження власного ходу думок, узагальнення матеріалу, формулювання висновків. Обов'язковими елементами є індивідуальний пошук учнів та робота в групах. Ефективні методи та прийоми на цьому етапі уроку: «Читання в парах», «Опорні слова», «Спитайте в автора», «Навчаючи вчуся» та інші;

- *фаза консолідації* – під час якої відбувається узагальнення учнями основних ідей, обмін думками, виявлення свого ставлення до вивченого, оцінка того, як отримані знання та навички можуть змінити їхнє бачення світу, знаходження способів застосування нових знань на практиці. Так як критичне мислення є рефлексивним за своєю природою, тому цей етап уроку є надзвичайно важливим. На цій фазі уроку доцільно використовувати такі методи навчання: «Діаграма Венна/Venn diagram», «Займи позицію», «Шкала думок», «Прес» тощо.

Розвитку критичного мислення в сучасних умовах сприяє інтеграція знань та вмінь на основі різних шкільних предметів з використанням інформаційних технологій. З нашого погляду, у зазначеному контексті широкі можливості має вивчення молодшими школярами інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Наприклад, в [4] наведено приклади використання деяких цифрових засобів у початковій школі під час вивчення природи.

Отже, критичне мислення молодших школярів є необхідною навичкою для успішного життя, особливо в умовах стрімкої інформатизації суспільства, де інформація, з одного боку, є рушійною силою суспільного прогресу, а з іншого – веде до появи багатьох небезпек, пов'язаних з її використанням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція Нової української школи. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczya.pdf> (дата звернення: 02.04.2024).
2. Пометун О.І. Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи: навч.-метод. посіб. К.: Освіта, 2020. 192 с.
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. №2145-VIII. Дата оновлення: 21.11.2021. URL: https://urst.com.ua/pro_osvitu/st-12 (дата звернення: 02.04.2024).
4. Пуглик Н.М., Староста В.І. Деякі цифрові засоби навчання у початковій школі під час вивчення природи. Цифрова освіта: сучасні реалії та перспективи розвитку. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 26.10.2023). Електронний зб. наук. праць ЗОППО, 2023. Вип. №3(55). 5 с. https://drive.google.com/file/d/170Z4Nfo_Aotzxj49mfw4Uu3UGacGAbRx/view (дата звернення: 02.04.2024).
5. Ремньова Н.Ю. Технології розвитку критичного мислення як засіб підвищення навчальної мотивації учнів початкової школи. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2019. Вип. 41. С. 181-186.
6. Crawford A., Saul W., Mathews S., Makinster J. Teaching and learning strategies for the thinking classroom. New York: Open Society Institute, 2005. 244 p.

Дорош Юліанна Степанівна
студентка 3 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
Роман Тетяна Василівна
студентка 3 курсу, спеціальність «Дошкільна освіта»
Негря Іванна Степанівна
студентка 3 курсу, спеціальність «Дошкільна освіта»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Староста Володимир Іванович

ІЛЮСТРАЦІЇ У ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сьогоднішній світ надзвичайно насичений різними джерелами інформації. Важливо, аби найменші учасники освітнього процесу також ефективно її сприймали, отримували позитивні емоції та пізнавали світ з книжок, іграшок, гаджетів тощо. Сучасну книгу неможливо уявити без ілюстрацій, які допомагають зробити підручник чи іншу книгу, казку чи оповідання, вірш зрозумілими, доступними та захоплюючими для маленьких читачів.

Мета даного повідомлення – розглянути погляди дослідників щодо ілюстрацій у літературі для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Ілюстрація (лат. *illustratio* – живий опис, освітлення, наочне зображення), згідно Н.Ю. Белічко [1], – один із видів друкованої графіки, частина художнього оформлення книжки з обкладинкою, заставками, кінцівками, орнаментальним декором і шрифтовим набором. Ілюстрація супроводжує текст візуальними образами, які підсилюють емоційне сприйняття літературного твору.

Г.В. Новік, П.О. Зємцова зазначають [3, с. 93], що ілюстрація має багатовікову історію і зараз вона не менш популярна. Водночас, з появою цифрових книг у вільному доступі, ілюстрація стала менш затребуваною, оскільки люди вважають за краще завантажувати електронні варіанти книг, звичайно, без зображень.

Погоджуємось з думкою авторів Н. Сенчило-Татліліоглу, Т. Дячук, С. Литвинська [5, с. 209], якщо для «дорослого видання» книжкова ілюстрація та дизайн – це тільки додатковий засіб для розуміння до тексту, то дитяча книжка – це в першу чергу книжка для розглядання, де функція тексту – пояснювати образи. Як правило, перший книжковий досвід у віці від нуля до шести років – це не слово, а «картинка» (ілюстрація). Ілюстрації допомагають дитині розвивати відчуття кольору, форми, гармонії, ритму, пропорції тощо.

А.В. Попова та М.Г. Куратова підкреслюють [4, с. 200], що важливим засобом естетичного розвитку дошкільника є дитяча ілюстрована книга як синтез літературного тексту та ілюстрації. Книжкова ілюстрація, як і всі елементи художнього оформлення книги, відноситься до сфери мистецтва. Ілюстрована книга являє собою особливий світ, де художня ілюстрація і літературний текст взаємопов'язані і взаємодіють в співдружності, допомагаючи юному читачеві сприймати книгу в комплексі, як багатоплановий твір мистецтва. Книжкова ілюстрація сприяє пізнанню дитиною навколишнього світу, природи і тваринного світу, людей і роду їх занять, є джерелом освоєння моральних цінностей та естетичних ідеалів [3, с. 200].

Державний стандарт України [2] визначає конкретні вимоги до ілюстрацій книг для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, а саме: ілюстрованість видання для дошкільників рекомендовано не менше 75%, а ілюстрації мають займати не менше 50% сторінки; для учнів початкових класів – ілюстрованість видання має бути не менше 30%.

У сучасних підручниках та інших виданнях для молодших школярів (робочі зошити, енциклопедії, словники тощо) спектр ілюстрацій значно розширюється порівняно з виданнями для дошкільників, оскільки там знаходимо всі сучасні види ілюстрацій (малюнки, фото, графіки, діаграми, схеми, таблиці, карти/мапи). Також поширеною стає практика використання в підручниках електронних посилань чи QR-кодів (*quick response code* – код швидкого відгуку), для спрямування учнів на додаткову інформацію чи завдання, які також насичені різними ілюстраціями. Особливо відзначимо такий цифровий додаток як доповнена реальність (*augmented reality/AR*). *AR* є доповненням фізичного світу за допомогою цифрових даних, а для використання *AR* потрібні сучасні комп'ютерні пристрої (смартфони, планшети чи спеціальні окуляри *AR*). Сама ж *AR* входить до складу змішаної реальності (*mixed reality*), оскільки є інтеграцією реального світу з віртуальним. Наприклад, на певну частину

середовища навколо учня має місце накладання будь-якої віртуальної інформації (анімації, звуків тощо). Це покращує інтерактивність електронного видання через можливість проводити навігацію та активне втручання в пропонуваній сюжет.

Отже, ілюстрації виявляються ключовим елементом у концентрації уваги та зацікавлення дітей до книг. Вони не просто доповнюють текст, але й створюють унікальний візуальний світ, що допомагає маленьким здобувачам освіти краще розуміти книгу, сприяють розвитку та вихованню нового покоління з цифровими навичками пізнання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белічко Н.Ю. Ілюстрація. В кн.: Енциклопедія Сучасної України. Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. URL: <https://esu.com.ua/article-13244> (дата звернення 28.03.2024).

2. ДСТУ 29-62002. Видання для дітей. Поліграфічне виконання: [Чинний від 2002–08–01]. URL : <http://www.chytomo.com/standards/vydannya-dlya-ditey-polihrafichnevykonannya-hstu29-62002> (дата звернення 28.03.2024).

3. Новік Г.В., Земцова П.О. Сучасна ілюстрація. Видавництво «А-ба-ба-га-ла-ма-га». *Теорія та практика дизайну: зб. наук. праць* / Національний авіаційний університет. Київ: 2021. Вип. 24. С. 88-96. DOI: 10.18372/2415-8151.24.16296. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/56494> (дата звернення 28.03.2024).

4. Попова А.В., Куратова М.Г. Ілюстрація дитячої книги як засіб естетичного розвитку дошкільників. Час мистецької освіти. Теорія і методика виховання художньо-обдарованої особистості у закладах мистецької освіти : зб. ст. VII Всеукр. наук.-практ. конф., 17-18 жовт. 2019 р. : [у 2-х ч.] / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків : ХНПУ, 2019. Ч. 2. С. 197–203. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/3554> (дата звернення 28.03.2024)

5. Сенчило-Татліліоглу Н., Дячук Т., Литвинська С. Від малюнка до інтерактивності: дитяча книга на початку ХХІ століття. *Мовознавство. Літературознавство. Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 50. С. 208-213.

Дранчак Крістіна, Савко Богдана

студентки 3 курсу, спеціальність «Дошкільна освіта»

науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент

Кухта Марія Іванівна

ПРАЦЯ ЯНУША КОРЧАКА «ЯК ЛЮБИТИ ДІТЕЙ» – ЕНЦИКЛОПЕДІЯ СУЧАСНОГО ДИТИНОЗНАВСТВА

У світову педагогіку польський педагог, лікар і дитячий письменник в одній особі Генрік Гольдшмит (1878 – 1942 рр.) увійшов під літературним псевдонімом Януш Корчак. Його життєве кредо заковане в праці «Як любити дітей» [2], яку дослідники метафорично називають «Педагогічним Євангелієм» [3]. В автобіографічних нотатках щоденника (1942 р.) автор лаконічно визначає

власну професійну місію: «Я лікар за фахом, педагог за вибором, письменник за покликанням і психолог за необхідністю».

Ім'я Я. Корчака – непересічного педагога-теоретика і водночас практика – асоціюється з безмежною любов'ю до дітей, великою особистою мужністю, самопожертвою та героїзмом. Понад тридцять років свого життя він присвятив вихованню дітей-сиріт, вважаючи основним своїм завданням – «дарувати любов іншим» та «прагнути добра для світу і людства» [5, с. 11].

Мета публікації полягає в аналізі основних педагогічних ідей ученого, щоб довести, що для студентів – майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти – праця «Як любити дітей» є своєрідною енциклопедією дитинознавства і практикумом з професійної майстерності. В ній автор не просто розкриває мотиви переживань і вчинків дітей, а й доступно пояснює складні процеси формування зростаючої особистості, зокрема такі механізми педагогічного супроводу, як прийняття й підтримка. У цьому зв'язку Я. Корчак неодноразово наголошував: якщо ігнорувати зазначені методи взаємодії, процес виховання для дитини перетворюється в суцільне примушування, стреси або й неврози.

Важливо зауважити, що книга «Як любити дітей» – не навчальний посібник і навіть не практичний методичний порадак, а глибокий філософський трактат про життя дітей, їхні потреби, думки, фантазії, поведінку, а найважливіше – про любов до них. Адже часто дорослі, передусім батьки, в зміст філософії любові до дитини вкладають власні егоїстичні почуття, неодноразово запитуючи самих себе, що все ж таки означає «любити дитину» та як це робити. Не знаходячи прямих відповідей, прямують шляхом спроб і помилок, наражаючись на невдачі.

За Я. Корчаком, любити – означає передусім розуміти, і це розуміння розкривається в кількох постулатах:

- у повазі до дитини, її потреб, бажань і власної думки;
- в усвідомленні того, що всі діти, навіть у межах однієї сім'ї, – різні;
- у розумінні того, що з найменшого віку діти мають право здійснювати власний вибір і при цьому можуть, а точніше – мають право на помилку [2].

Відповідно до зазначених постулатів автор книги виокремлює п'ять загальних правил успішного виховання:

- любити всіх дітей, а не тільки власних;
- спостерігати за дитиною;
- не тиснути на дитину;
- бути чесним із собою, щоб бути чесним із дитиною;
- пізнати себе, щоб не скористатися перевагою над беззахисною дитиною в процесі взаємодії з нею [4].

Практичну цінність праці складають 10 заповідей виховання і ставлення до дітей та дитинства з боку батьків:

1. Не чекай, що твоя дитина буде такою, як ти, чи такою, як ти очікуєш.
2. Допоможи їй стати не тобою, а собою.
3. Не вимагай від дитини плати за все, що ти зробив для неї. Ти дав їй життя. Як вона може віддячити за це? Вона дасть життя іншому, той – третьому, і це незворотний закон подяки.

4. Не зганяй на дитині свої образи, щоб у старості не їсти гіркий хліб, бо «що посієш, те й зійде».

5. Не стався до проблем дитини зверхньо. Життя дане кожному під силу, і будь впевнений: у дитини воно не менш складне, аніж у тебе, а можливо й більше, оскільки їй бракує досвіду.

6. Не принижуй!

7. Не забувай, що найважливіші зустрічі для людини – то є зустрічі з дітьми. Звертай більше уваги на них, адже ніколи не можемо вгадати, кого зустрічаємо в дитині.

8. Не муч себе, якщо не можеш зробити щось для своєї дитини, просто пам'ятай: для дитини зроблено недостатньо, якщо не зроблено все можливе. Дитина – це не тиран, який заволодіває всім твоїм життям: це та дорогоцінна чаша, яку життя дало тобі на зберігання та розвиток у ній творчого вогню. Це безкорислива любов матері та батька, і в цій любові зростатиме не «наша», не «своя» дитина, а душа, дана на зберігання.

9. Вмій любити чужу дитину. Ніколи не роби чужим дітям те, що не хотів би, щоб робили твоїм.

10. Люби свою дитину будь-якою: неталановитою, неуспішною, бешкетливою. Спілкуючись з нею, радій, бо дитина – це свято, яке поки що з тобою [1].

Новаторські педагогічні ідеї та психологічні прийоми Я. Корчака значно випереджали свій час, а всі, кому довелося з ним працювати або спілкуватися, зауважували на суттєвому впливі цієї людини на їхнє життя, світогляд та особистісне становлення. Свідченням цього є спогади вихованців сиротинця у Варшаві, який він організував та очолював: глибока повага до дітей, відносини на основі довіри та підтримки, прагнення розкрити їх здібності і стимулювати таланти – саме такі його риси найбільше запам'яталися багатьом авторам спогадів. І. Белфер, зокрема, згадує, що педагог був для своїх вихованців мамою і татом, і вони навіть не помічали, коли він залишав дитячий будинок чи приходив на роботу, вважаючи, що той перебуває з ними постійно. «Час, проведений у сиротинці, сформував моє майбутнє життя», – з вдячністю писав він [5, с. 60].

Усі випускники сиротинця наголошували, що ключовим елементом функціонування їхнього закладу було широке самоврядування дітей. Окрім цікавих спогадів про Суд Справедливості, придуманий педагогом, містяться детальні описи так званих резиденцій для вихованців в залежності від їх поведінки, просвітницької функції великої дошки оголошень, з якої можна було дізнатися новини та важливі рішення, а також важливості колективного голосування під час прийняття новачків.

Колишня вихованка сиротинця Міра Каспі наголошувала, що система виховання була спрямована на самовдосконалення дітей, повагу до них та виключення будь-якого приниження. Зі спогадів також стало відомо, що педагог прагнув, щоб його вихованці здобули освіту та навчилися контактувати з людьми, тому вони відвідували звичайну варшавську школу і не носили спеціальної форми. Відомо, що в дитячому будинку була добротна бібліотека, в

якій кожна дитина мала індивідуальну шухлядку для зошитів та особистих речей («скарбів») [5, с. 71].

Зміст мемуарів дозволив дослідникам виокремити й притаманні Я. Корчаку просопографічні риси – стриманість, спостережливість, турботливість, легкість і відкритість у спілкуванні, емпатія, бажання та вміння надихати дитину, дати мудру пораду і навіть радіти разом зі своїми підопічними.

Частина мемуарів-спогадів удячних учнів увійшла в книгу М. Талмедж-Шнайдер «Януш Корчак: скульптор дитячих душ» [5]. Захопившись методами та постаттю педагога, авторка реалізовувала їх у власній педагогічній діяльності, а задля їх широкої популяризації здійснила дослідження життєвого шляху і творчої спадщини Я. Корчака.

Отже, в праці Я. Корчака «Як любити дітей» немає догматичних наказів та суворих рекомендацій, але є відповіді на безліч запитань, які підкреслюють, що найважливішим засобом виховання є любов до дітей і до педагогічної професії. Після прочитання книги невимушено з'являється потреба частіше аналізувати дії дітей і мотиви їх поведінки та усвідомлення того, що і чому відбувається з дітьми дошкільного віку в процесі первинної соціалізації і подальших її етапів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заповіді виховання. URL: <https://moirebenok.ua/uk/psihologiya/vospitanie/den-zashhity-detej-10-zapovedej-yanusha-korchaka/> (дата звернення 25.02.2024).
2. Корчак Я. Як любити дитину. URL: Ua-Book (дата звернення 12.02.2023).
3. Підласий І. П. Педагогіка початкової школи. Харків: Владос, 2008. 218 с.
4. Презентація «Перлини педагогічної спадщини Януша Корчака». URL: naurok.com.ua (дата звернення 25.02.2024).
5. Шнайдер М. Т. Януш Корчак: скульптор дитячих душ. Київ: Дух і Літера, 2019. 200 с.

Жук Вікторія Вікторівна

*студентка 2 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: викладач Іваничко Інна Іванівна*

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ВИКОРИСТАННЯМ КВЕСТ ТЕХНОЛОГІЙ

Найголовнішим досягненням нашої демократичної незалежної України є можливість вільно висловлювати свої думки. Демократія зі своїми складовими елементами сприяє розвитку прогресивних ідей, особливо, в освіті: формуються нові напрями, методи, погляди на викладання навчальних дисциплін; стає нормою наявність різних підходів до реалізації змісту освіти тощо. В цьому контексті доречно використовувати термін «толерантність». Слово «толерантність» з'явилося в нашій країні не так давно.

Актуальність проблеми виховання толерантності пов'язана з рядом особливостей сучасного світу: процесами глобалізації, масовими міграціями, посиленням міжкультурного спілкування. Сучасне суспільство характеризується полікультурністю, культурною інтеграцією, поширенням ксенофобії, соціальною відчуженістю, складною системою ідентифікації особистості, релігійною нетерпимістю, наявністю міжнаціональних, міжконфесійних конфліктів. Тому одним з першочергових завдань освіти та освітньої співпраці є розвиток і зміцнення стабільного демократичного суспільства на засадах толерантності. Тільки толерантність у ставленні до різноманітності може гарантувати можливість діалогу і конструктивної співпраці громадян, лише толерантність, як наскрізна якість уможливорює здатність різних сторін почути одне одного.

Саме тому так важливо будувати сучасне безпечне освітнє середовище на засадах педагогіки толерантності, яке передбачає конструювання системи людських взаємовідносин виключно на принципах взаємоповаги та взаєморозуміння.

Формуванню толерантності сприяє відкритість, неупередженість у спілкуванні, свобода у висловлюванні думки, позиції, сприйнятливості і терпимості до іншого, несхожого, відмінного від інших. Толерантність – це єдність у різноманітті.

У процесі виховання толерантності особливої уваги потребує вибір форм і методів роботи: вони повинні добиратись з огляду на їх соціальну зумовленість і практичну значущість для забезпечення різноманітних способів взаємодії вчителів та учнів молодшої школи.

Провідними формами організації педагогічної взаємодії можуть виступати:

- навчально-практичні (година спілкування, квести, брей ринг, екскурсія);
- практично-масові (свято, вечір запитань і відповідей, турнір за вподобаннями);
- проектна, суспільно корисна діяльність (у формі волонтерського руху) [5, с.318].

Одним з сучасних та дієвих методів виховання толерантності вважаємо квест. Квест технології набувають сьогодні популярності, оскільки сприяють урізноманітненню освітнього процесу, активізації пізнавальної діяльності учнів, розширенню сфери їх інтересів.

Квест (від англ. *quest* – пошуки, *adventure* – пригода) – це ігрова технологія, яка має чітко поставлене дидактичне завдання, ігровий задум, обов'язково має керівника (наставника), чіткі правила, та реалізується з метою підвищення в учнів знань і вмінь ХХІ століття [4, с.31].

У педагогічній науці поняття «квест» визначається як технологія, метод чи форма організації дослідницької діяльності, для виконання якої вихованці здійснюють пошук інформації, аналізують, систематизують її та виконують певні завдання [1, с.148].

Квест технологія допомагає учням знаходити необхідну інформацію, аналізувати і систематизувати її; висловлювати власну точку зору на основі

попередньої роботи з інформацією, обстоювати власну позицію, наводити переконливі аргументи на її користь; усвідомлювати відмінності іншого, зрозуміти його пріоритети та цінності; розвивати пізнавальну активність та формувати ключову компетентність учнів (вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами, інноваційність, інформаційно-комунікаційна компетентність, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність [2]).

Проблему створення та використання квестів в освітньому процесі вивчали як вітчизняні, так і закордонні дослідники. Наприклад, роботи І. М. Сокол обґрунтовують поняття квесту як ігрової технології з чіткими дидактичними завданнями, правилами та сюжетом [3; 4]. Автор детально аналізує історію виникнення квестів, їх різновиди, критерії оцінювання ефективності; наводить методичні розробки веб-квестів [3].

Багато педагогів розглядають квести як міні-проекти, в яких учні добирають і упорядковують інформацію, скеровують свою діяльність на поставлене перед ними завдання, часто пов'язане з їх майбутньою професією.

Нам імпонує думка науковців (Берні Додж та Том Марч) стосовно того, що під час використання квест технології учні проходять повний цикл мотивації від уваги до задоволення, знайомляться з автентичним матеріалом, який учням дає змогу досліджувати, обговорювати й усвідомлено будувати нові концепції і відносини в контексті проблем реального світу, створюючи проекти, що мають практичну значимість [4, с.28].

Слід зазначити, що під час роботи над будь-яким квестом реалізуються освітні, виховні та розвивальні цілі освіти.

Зокрема, *освітні* – сприяння розширенню світогляду учнів, залучення їх до активного пізнавального процесу, формування та закріплення практичних умінь і навичок, організація самостійної діяльності учнів та ін.

Розвивальні – формування та розвиток креативності, критичного мислення, уяви, логіки, інтересу до певного предмету.

Виховні – сприяння вихованню особистості, здатної до саморозвитку і самореалізації, виховання пунктуальності, відповідальності, толерантності тощо [1, с.149].

Отже, толерантність – це цінність у сучасному світі, яка має визначальне значення для мирного співіснування людей різних національностей, релігій і поглядів. Толерантність необхідно виховувати в учнів задля того, щоб вони мали можливість успішно взаємодіяти в суспільстві, вирішувати конфлікти без насилля, сприяти збереженню миру на планеті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мельниченко Р. К. Квест як технологія розвитку креативності майбутніх вчителів біології. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2018. № 64. С. 148-153.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» від 21.02.2018 р. 21 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
3. Сокол І. М. Впровадження квест-технології в освітній процес : навч. посіб. Запоріжжя : Акцент Інвест- трейд, 2013. 87с.

4. Сокол І. М. Квест: метод чи технологія? *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2014. № 2. С. 28-31.
5. Шкільна І. М. Використання інноваційних форм та методів виховання моральної самосвідомості старших підлітків у позакласній діяльності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* (Кн. 2). 2016. Вип. 20. С. 315–324

Іщенко Олена Володимирівна
магістрантка I курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Староста Володимир Іванович

STEM-ОСВІТА: ПОГЛЯДИ ДОСЛІДНИКІВ ЩОДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ

Актуальність розвитку STEM-освіти з кожним роком для нашої країни стає надважливим. У світі новітніх технології та автоматизації виробництва популярними стають нові професії й компетенції сучасного фахівця. STEM/STEAM/STREAM-напрямок є наразі є новітнім й прогресивним кроком до адаптації нашої освіти до викликів XXI століття. У звіті Всесвітнього економічного форуму прогнозується, що до 2050 року машини виконуватимуть понад 50 відсотків усієї праці у світі. Деякі професії перетворюються на щось абсолютно нове, або залишаються частиною майбутнього, або зникнуть зовсім. Здобувачі освіти, які спеціалізуються в галузі науки, технологій, інженерії та математики (STEM), матимуть більше можливостей для досягнення успіху в майбутньому світі праці [6].

Мета даного повідомлення – висвітлити деякі погляди дослідників щодо сутності поняття «STEM-освіта».

Аналіз наукових напрацювань вітчизняних та зарубіжних показує, що наразі відсутнє однозначне розуміння поняття «STEM», оскільки розглядається як «методика», «технологія», «підхід», «система» тощо. Акронім STEM запропоновано у 2001 р. науковцями Національного фонду США для позначення тренду в освітній та професійній сферах. Н.В. Gonzales [5, с. 3] повідомляє про заснування організації «Ініціативна наука» (багатонаціональна освітня компанія «STEM.org») і вперше використання поняття STEM у документах незалежного наукового агентства «Національний науковий фонд при уряді США» для позначення сукупності складових: науки (Science), технології (Technology), інженерного проектування (Engineering) та математики (Mathematics).

Поняття «STEM-освіта» охоплює процеси викладання і навчання у сфері природничих наук, технологій, інженерної справи та математики. STEM-освіта включає освітню діяльність у межах усіх рівнів навчання – від шкільного до докторського, причому як формального, так і неформального [5, с. 12].

Зацікавленість теоретичними та методичними засадами проблем STEM-освіти виявляють дослідники І. Потапенко, В. Андрієвська, В. Бойченко,

О. Стрижак, І. Сліпухіна, Н. Поліхун, І. Савченко та інші. В Україні схвалена Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) [1], де визначено, що STEM-освіта – «природничо-математична освіта (STEM-освіта) – цілісна система природничої і математичної освітніх галузей, метою якої є розвиток особистості через формування компетентностей, природничо-наукової картини світу, світоглядних позицій і життєвих цінностей з використанням трансдисциплінарного підходу до навчання, що базується на практичному застосуванні наукових, математичних, технічних та інженерних знань для розв’язання практичних проблем для подальшого використання цих знань і вмінь у професійній діяльності». Ряд праць деталізують ці положення, наприклад, подібний погляд формулює І. Потапенко в [3, с. 296]: «STEM – це аббревіатура, яка включає чотири освітні галузі та перелік пріоритетних умінь XXI століття: Наука, Технологія, Інженерія та Математика. Освітні програми STEM розкривають зв’язок між цими галузями знань». Погоджуємось із запропонованим розумінням STEM-освіти – «міждисциплінарний підхід, спрямований на опанування учнівством галузей знання, які є важливими для формування професійних навичок. Такий підхід до навчання забезпечує усвідомлене розуміння учнями й ученицями складних питань навколишньої дійсності й розроблення інноваційних рішень з метою їхнього розв’язання» [3, с. 17].

Концепція також визначає, рівні розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). Особливе значення, з нашого погляду, має початковий рівень – дошкільна, позашкільна, початкова освіта. Основне завдання на цьому етапі – стимулювання допитливості та підтримка інтересу до навчання і пошуку знань, мотивація до самостійних досліджень, створення простих приладів, конструкцій, науково-технічна творчість.

Важливою та суттєвою підтримкою розвитку STEM-освіти є засоби навчання, використання яких дає можливість учням здійснювати проєктну та дослідницьку діяльність, засвоювати науково-технічні знання, розвивати навички критичного мислення. Засоби STEM-навчання залежать від рівня розвитку науки, техніки та інформаційних технологій освітнього середовища, а окремі види можна умовно виокремити наступні:

- друковані методичні засоби: підручники, електронні підручники, навчальні посібники, картки-завдання, навчальні інструкції, навчальні алгоритми;
- наочне приладдя: натуральне (обладнання, прилади, інструменти, матеріали, зразки тощо), образне (фотографії, репродукції картин художників), плакати, знаково-символічне (знакові моделі, графіки, схеми, таблиці);
- технічні засоби навчання: інформаційні (відеоапаратура, комп’ютери, мультимедійні технології, проєктори, копії-дошки, інтерактивні дошки, документ-камери, відео-конференційні систем тощо), контролювальні (тренажери) [4, с. 11].

Сучасній цифрові інструменти STEM-освіти можуть сприяти розвитку важливих навичок, таких як, критичне мислення, розв’язання проблем та командна робота, а тому важливо продовжувати розвивати та інтегрувати

цифрові інструменти та ресурси в навчальний процес, а також постійно підтримувати оновлення відповідних знань та навичок їх використання.

Отже, проведений огляд праць показує, що STEM-освіта розглядається як міждисциплінарний підхід у навчанні, що забезпечує усвідомлене розуміння учнями й ученицями складних питань навколишньої дійсності; базується на практичному застосуванні наукових, математичних, технічних та інженерних знань. Особливе значення STEM-освіта, як перший рівень її реалізації, набуває для дошкільників та молодших школярів, здобувачі освіти підвищують свою мотивацію до вивчення природничо-математичних предметів, швидше розвивають критичне та логічне мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 960-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#n8> (дата звернення 10.04.2024).

2. Мізюк В.А., Новак Г.В. Генезис поняття та ідей STEM-освіти в Україні та зарубіжжі: історичний аспект. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2022. Вип. 57. С. 87-94. URL: <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/607/531> (дата звернення 10.04.2024).

3. Потапенко Ірина. STEM-освіта в початковій школі: від навчальної моделі до реального уроку; за заг. ред. О. Елькін, О. Масалітіна; упорядкув. К. Ремез. Електронне видання. Київ: ГО «EdCampUkraine», 2023. 300 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1H0_bLI86iaHWCoBqVsLXF59iGJ2cFohv/view?pli=1 (дата звернення 10.04.2024).

4. Хромчихіна О.О., Кармаліт О.Б. STEM-проекти для початкової освіти. Видавнича група «Основа». Київ. 2020. 95 с.

5. Gonzales H.B. Science, Technology, Engineering, and Mathematics (STEM) Education: A Primer: CRS Report for Congress USA. 2012. 38 p. URL: <https://sgp.fas.org/crs/misc/R42642.pdf> (дата звернення 10.04.2024).

6. World Economic Forum. The future of jobs report 2023. 30.04.2023. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/> (дата звернення 10.04.2024).

Палкуш Віталія Петрівна

*аспірантка III курсу, спеціальність «педагогіка»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Козубовська Ірина Василівна*

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ОСВІТИ В США

Альтернативна освіта в США з'явилася на противагу системі державних шкіл, стандартизованість і бюрократизм яких породили певний опір з боку суспільства. Тому альтернативні школи стали, по суті, альтернативою пануючій системі, оскільки ці школи закликали до різноманітності на тлі загальних стандартів і однорідності освітніх систем. Альтернативна освіта максимально

враховує індивідуальні особливості особистості, дає можливість для самореалізації кожному індивіду [1; 2].

Передумовою становлення альтернативної освіти в США стала діяльність багатьох відомих учених. Зокрема, Ф.В. Паркер (F.W. Parker), почавши боротьбу з формалізмом у навчанні, поставив перед школою завдання погодити зміст навчальних предметів із їхнім життєвим значенням для учнів. Відмовившись від жорсткої регламентації шкільного навчання, Паркер використовував елементи комплексного змісту освіти. Наприклад, орфографія вивчалася в процесі створення дітьми оповідань і публікації їх в «Листках для читання»; природознавство й географія вивчалися під час прогулянок по околицях і всіляких екскурсій. При цьому вивчення природознавства зв'язувалося з образотворчим мистецтвом, із заняттями мовою, а математику осягали в процесі лабораторних робіт і ручної праці (плетіння, гончарна справа, садівництво, кулінарія і т.д.). Що стосується музики й драматичного мистецтва, фізичного виховання, це розглядалося як засіб самовираження дітей. Недарма, Дж. Дьюї назвав Ф. Паркера «батьком прогресивного виховання», діяльність і ідеї якого виявили істотний вплив на розвиток альтернативної освіти в США.

До навчання за допомогою досвіду пізнання навколишньої дійсності активно закликав Дж. Дьюї (J. Dewey), який був переконаний, що тільки при дослідженні навколишнього світу в молодій людині може з'явитися бажання до подальшої самоосвіти. Більше того, Дж. Дьюї вважав, що в процесі досвіду пізнання дійсності у дітей формуються й певні якості характеру, зв'язані, наприклад, з умінням пристосовуватися. На основі цього, замість традиційних підходів в освіті, Дьюї запропонував свою модель, метою якої має стати навчання методам вирішення проблем. Тим самим виховання й навчання здійснюється, насамперед, у процесі виконання конкретних практичних справ. Звідси, у школах, що працювали по системі Дьюї, не було уніфікованої навчальної програми, а відбиралися тільки ті знання, які могли б знайти практичне застосування в життєвому досвіді учня. Таким чином, Дж. Дьюї запропонував таку освіту дитини, яка збагачувала б її особистий досвід і полягала в освоєнні способу самостійного пізнання навколишнього світу.

Цікавою була діяльність американського педагога К. Уошберна (C.W. Washburne), який працював у м. Віннетка (штат Іллінойс), і розробив систему навчання, відому за назвою Віннетка-План (Winnetka Plan). Основні принципи своєї педагогічної концепції К. Уошберн виклав в 1940 р. у книзі «Жива філософія освіти» («A Living Philosophy of Education»), де він розглядає освітній процес в чотирьох аспектах. Зокрема, вчений стверджує:

- дитину необхідно розглядати як суб'єкта, що має ті ж базові потреби, як і інші особистості, наприклад, вона прагне бути здоровою і щасливою;
- дитина повинна розглядатися як індивід, що відрізняється від усіх інших, з її потребою до самовираження, а також потребою до реалізації своєї власної моделі розвитку у грі, праці, пізнавальній діяльності і т.д.;
- оскільки дитина є частиною суспільства й, тією чи іншою мірою, залежить від взаємного спілкування, то для того, щоб зайняти гідне місце в суспільних відносинах, вона повинна досконало опанувати навичками читання, письма й

арифметики, бути добре обізнаною в історії, географії, точних науках і т.д.;

- суспільство повинне допомагати кожному індивіду в реалізації свого потенціалу; тільки тоді в нього може повноцінно розвиватися його громадянська позиція й соціальна відповідальність.

Викладені Уошберном і його однодумцями ідеї системи освіти, спрямовані, таким чином, на становлення всебічно розвиненої й вільної особистості, яка повинна стати повноправним членом суспільства. Що стосується Віннетки-Плану, то цей документ, як педагогічна концепція, представляє собою індивідуалізацію навчання, що дозволяє кожній дитині опанувати знаннями, уміннями й навичками на доступному для неї рівні розвитку. При цьому метод К. Уошберна не передбачає надмірної індивідуалізації навчання, оскільки він являє собою органічну комбінацію індивідуальної, групової й колективної роботи, де придбання знань обов'язково орієнтується на їхнє застосування.

Послідовним прихильником ідей Дж. Дьюї можна назвати У. Кілпатрика (W.Kilpatrick), який також був противником традиційного шкільного навчання, вважаючи, що воно не впливає позитивно на розвиток дитини. В 1918 р. він пише роботу «Метод проектів», де докладно розкриває систему елементів педагогічного процесу, куди він включив чотири шаблі: цілепокладання, планування, виконання й оцінку результатів. У своїй відомій праці «Основи методу» (1925 р.) Кілпатрик дійшов висновку, що в основі навчальної роботи учнів завжди повинні лежати практично спрямовані види діяльності (наприклад, постановка спектаклів, робота на пришкольній фермі, виготовлення навчальних посібників або шкільних меблів у майстернях і т.д.). «Метод проектів» У. Кілпатрика в другій половині 1920-х рр. набув значного поширення. За цим методом навчалися близько 35 тис. школярів у кожному штаті Америки; він викликав великий інтерес і в багатьох країнах світу.

Трохи в іншому плані свої дидактичні рекомендації пропонував американський психолог і педагог Х. Рагг (H. Rugg), який, вивчивши різні проблеми творчості, сформулював основні вимоги, що задовольняють положення психологічної теорії творчості. Будучи прихильником теорії педоцентризму, Х. Рагг вважав, що саме творчість є одним з головних факторів, що підсилюють продуктивність процесу навчання. Так, згідно теорії Х. Рагга, при розв'язку творчих завдань задіяні логічна і евристична форми мислення. А оскільки людина найбільш плідно працює в умовах максимального зосередження на досліджуваному об'єкті, відволікаючись в цей момент від усіх зовнішніх впливів, те й творчий акт, на думку вченого, завжди буде ототожнюватися з досліджуваними явищами. При цьому, процес інтуїтивної установки на пошук відповіді стає вже двостороннім, де відбувається спільна дія мотивації особистості й стимулів, що надходять ззовні.

Наприкінці 20-х і початку 30-х років Х. Рагг розробив навчальні матеріали й підручники для середньої школи, які одержали широке розповсюдження.

Серед інших американських учених, які внесли вагомий вклад у розвиток альтернативної освіти, не можна не відзначити й Дж. С. Каунтса (G.S. Counts), який слідом за Дж. Дьюї розбудовував концепцію школи як «культурного інструменту» перетворення суспільства і його демократизації. Так, у деяких

своїх роботах («The selective character of American secondary education», «The social composition of boards of education») Дж.С. Каунтс розкрив антидемократичні тенденції в американській школі 20-х рр. і запропонував брати активну участь в управлінні освітою зацікавленими соціальними групами, а саме самим учителям, підприємцям, представникам різних суспільних і релігійних організацій. А у своїй праці «The American road of culture» («Американський шлях у культурі») учений виділив основні риси, які сформувалися в процесі розвитку системи освіти США, як-от: національна єдність і соціальна згода в справі освіти, віра народу в освіту; місцева ініціатива в керуванні школами і т.д. Чільне місце він надавав індивідуальному успіху як основі просування кожного індивіда по освітніх, а також соціальних сходинках. Таким чином, в історію альтернативної освіти Дж.С. Каунтс увійшов як учений, що відстоював демократичні традиції американської педагогіки в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Raywid, M.A. Alternative Schools: The State of the Art. *Educational Leadership*. 2004. 52 (1), pp.26-31.
- 2.Settles D. & Orwick B. Alternative Education: Past, Present and Next Steps. Kentucky: Center for School Safety, Clearinghouse, 2013. 118 p.

Попадич Богдан Тарасович,

*аспірант 2 курсу, спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент,*

Опачко Магдаліна Василівна

Кузьма Іван Михайлович,

*аспірант 2 курсу, спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент,*

Попадич Олена Олександрівна

Мельник Олександра Василівна

*аспірантка 2 курсу, спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент,*

Попадич Олена Олександрівна

УПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ КЛАСТЕРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СИСТЕМІ «КОЛЕДЖ-УНІВЕРСИТЕТ»

Сьогодні основними тенденціями в освіті є глобалізація та регіоналізація. Ці тенденції одночасно є антиподами та такими, що взаємно доповнюють одна одну. З одного боку, для того, щоб бути конкурентоспроможною, система освіти має бути глобальною, надавати всі види освітніх послуг, потрібних для споживачів та економіки країни. З іншого боку, не всі навчальні заклади володіють достатніми ресурсами для ефективного протистояння конкуренції.

Тому останнім часом широко обговорюється кластерна модель розвитку економіки, що передбачає створення й освітніх кластерів.

Кластер – це сконцентрована за географічними ознаками група взаємопов'язаних компаній, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їхньою діяльністю організацій (наприклад, університетів, агенцій зі стандартизації, а також торгових об'єднань) у певних галузях, що конкурують, але разом з тим ведуть спільну діяльність» [5, с. 206].

Відповідно до проведеного аналізу досліджень науковців М. Портера, Т. Красікової, В. Шевчука, Н. Корчагіної, А. Смірнова, В. Куценко, О. Жук, Л. Дроздовської, А. Старевої, О. Повстин, Є. Чернишової, В. Федорової, поняття «освітній кластер» доцільно узагальнити як сукупність установ освіти (зокрема, професійної) та інших суб'єктів господарювання, що добровільно об'єдналися для досягнення конкурентних переваг, спільних взаємовигідних цілей за галузевою ознакою та територіальною близькістю розміщення [4, с. 188-189]. Метою будь-якого освітнього кластера є «об'єднання, інтенсифікація зусиль, можливостей, потенціалу суб'єктів інноваційної структури задля формування взаємоузгоджених дій, спрямованих на покращення якості регіональної освіти, її конкурентоспроможності на вітчизняному та світовому рівнях» [3, с. 37].

У представленому дослідженні ми вводимо поняття «кластер» як сукупність територіально локалізованих закладів освіти, що взаємодіють на основі угод та зацікавлені в інноваційному розвитку системи неперервної педагогічної освіти, та «освітній кластер» як гнучку мережеву структуру, що включає групи взаємопов'язаних об'єктів (освітні установи, громадські та політичні організації, наукові школи, виші, дослідницькі організації, бізнес-структури тощо). Освітній кластер (як і будь-який інший) має у своєму складі елементи, володіє певною інфраструктурою, маршрутами взаємодії. Основними елементами освітнього кластера є організації загалом (освітні заклади – виші, школи, гімназії, коледжі, ліцеї, бізнес-структура) або окремі його частини (структури, підрозділи). Склад учасників освітнього кластера (його елементи) може змінюватися, доповнюватися залежно від обставин. Інфраструктура задає розміри та інші топологічні властивості освітнього простору, який характеризується обсягом освітніх послуг, потужністю та інтенсивністю освітньої інформації. Маршрут взаємодії всередині освітнього кластера – це маршрут побудови взаємовигідних відносин між окремими елементами кластера в межах конкретного проекту і в заданий період часу. Ця взаємодія сприяє взаємній активізації, створює інтегрований єдиний освітній простір професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогів.

Розглянемо упровадження освітньої кластерної взаємодії в системі «коледж-університет». Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» – один з найбільших та кращих університетів Карпатського регіону. В УжНУ сформувалися потужні наукові школи, відомі далеко за межами нашої країни, проводиться наукова співпраця з багатьма провідними університетами світу [1]. Природничо-гуманітарний фаховий коледж Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» – заклад фахової перед вищої освіти, який здійснює підготовку

фахівців за спорідненими спеціальностями університету та узгодженими освітньо-професійними програмами, проводить активну культурно-просвітницьку діяльність [2]. Протягом багатьох років два заклади освіти співпрацюють щодо безперервної підготовки педагогічних кадрів. Цю спільну діяльність можна розглядати як інтегроване освітнє об'єднання, яке створює сприятливі умови якісної, безперервної, поетапної підготовки педагогічних кадрів, оптимального використання науково-викладацького потенціалу, навчально-матеріальної бази.

Цілі кластерної взаємодії Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» та Природничо-гуманітарного фахового коледжу Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»: координація спільної діяльності всіх структурних підрозділів щодо організації якісної професійної підготовки спеціалістів, максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особистості через реалізацію системи менеджменту якості та систему управління охороною праці; інтегрована підготовка фахівців шляхом зближення змісту і форм підготовки кадрів, зміцнення співпраці в навчально-науковій діяльності в системі «коледж-університет», фундаментальності освіти, поліпшення якості психолого-педагогічної та практичної підготовки фахівців; інтелектуальний, моральний розвиток, раннє формування професійних навичок особистості, розкриття її творчого потенціалу, формування основних загальнолюдських цінностей, гуманістичних відносин, усвідомлених громадянських відносин, усвідомленої громадянської позиції, готовності до життя, праці, створення передумов для активного включення молодого покоління в соціально-економічні та загальнокультурні процеси України; постійне підвищення професійної компетентності викладачів відповідно до запитів споживачів; розвиток єдиної інформаційної системи; формування та розвиток інформаційної культури студентів, педагогічних і керівних кадрів, здатності ефективно використовувати наявні інформаційні ресурси та технології в різних галузях життєдіяльності.

Траєкторії кластерної взаємодії в системі професійної підготовки майбутнього фахівця багатогранні й різнопланові: участь викладачів університету в освітньому процесі коледжу, у засіданнях методичних, педагогічних рад; спільні засідання циклових комісій і кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи університету; стажування викладачів коледжу на кафедрі загальної педагогіки та педагогіки вищої школи; спільна участь у Всеукраїнській конференції з міжнародною участю «Педагогічні інновації у фаховій освіті»; спільні публікації тощо. Необхідно зазначити, що в результаті такої взаємодії більшість випускників коледжу (92 %) для продовження навчання та здобуття вищої освіти обирають ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Як позитивні результати кластера відзначимо: підвищення науково-методичного рівня організації освітнього процесу коледжу; організація стажування викладачів коледжу на кафедрі загальної педагогіки та педагогіки вищої школи; проведення єдиної профорієнтаційної роботи з потенційними абітурієнтами за системою школа - коледж - університет; участь викладачів

коледжу в науково-практичних конференціях, що проводяться в УжНУ; доступ педагогів коледжу до бази даних наукових праць викладачів університету; проведення моніторингу якості підготовки фахівців в умовах безперервної освіти «коледж – університет».

До проблем упровадження освітньої кластерної взаємодії в системі «коледж-університет» віднесемо: необхідність створення в елементах освітнього кластера центрів дистанційного навчання для мінімізації витрат на освіту студентів і викладачів та відділів (управлінь) оперативного розв'язання проблем, що виникають.

Таким чином, освітній кластер успішно функціонує, сприяє взаємному розвитку за різними напрямками діяльності, відкриває великі можливості для вдосконалення освітнього процесу, оновлення змісту навчання та методів викладання, розширює доступ до вищої освіти та створення нових форм навчального середовища. Вважаємо, що впровадження в практику наведених вище механізмів позитивно позначиться на розвитку системи фахової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/>. (дата звернення: 27.02.2024).
2. Природничо-гуманітарний фаховий коледж Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет». URL: <https://www.college.uzhnu.edu.ua/>. (дата звернення: 27.02.2024).
3. Старєва А. М. Регіональний соціокультурний освітній кластер як організаційна умова вирішення проблеми оптимізації навчальних закладів. *Народна освіта*. 2012. № 2 (17). С. 34–41. URL: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/17/statti/stareva.htm.] (дата звернення: 24.02.2024).
4. Стойчик Т. І. Освітній кластер як форма соціального партнерства. *Вісник післядипломної освіти*. 2020. № 11(40). С. 183–198. URL: https://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/11_40_2020/pedagog/Bulletin_11_40_Pedagogika_Stoychyk.pdf (дата звернення: 18.02.2024).
5. A Dictionary of Modern English Usage. Oxford : Oxford University Press, 2007. 618 p.

Русник Марія Станківна

магістрантка 1 курсу, спеціальність «Початкова освіта»

науковий керівник: кандидат педагогічних наук

Шикітка Галина Миколаївна

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Питання формування гуманістичних цінностей зростаючої особистості є пріоритетним у системі організації освітнього процесу закладів початкової освіти, що забезпечується відповідним створенням нормативно-правової бази.

Зокрема, у Законі України «Про освіту» підкреслюється, що важливе місце у системі діяльності закладів освіти займає гуманістичне спрямування навчання та виховання учнів початкової ланки.

Вивчення ролі ціннісного підходу у процесі становлення розвивального освітнього середовища закладу початкової освіти доцільно здійснювати у контексті системного підходу, оскільки проектування перспектив сучасного простору початкової ланки «здійснюємо в органічній єдності його складових, якими є: мета, завдання, зміст навчання й виховання, форми та методи педагогічної комунікації, інноваційні технології, діяльність учасників освітнього процесу (учителя та учнів) і прогнозовані результати спільної діяльності. Але в цьому контексті важливими є не стільки складові досліджуваного феномена, скільки взаємозв'язок між ними, в результаті якого досягається ефективність використання потенційних можливостей відповідного середовища. Адже системний підхід «ґрунтується на положенні про те, що специфіка складного об'єкта (системи) не вичерпується особливостями її складових, а пов'язана, передусім, із характером взаємодії між елементами» [2, с. 499].

Системне дослідження нормативних актів та наукової літератури дає нам можливість зазначити, що сучасні процеси реформування початкової освіти вибудовані на виробленні і розвитку умінь та навичок, в основі яких лежать гуманістичні ідеали. Тому актуалізація питань формування морально-ціннісних орієнтацій початківців у освітньому розвивальному середовищі вимагає наукового пошуку ефективних інноваційних підходів виховного змісту.

Можемо підтримати думку дослідників, які зазначають, що «виховне середовище створюється для заохочення самовизначення дітей, для залучення їх до загальнолюдських цінностей. У такому випадку виховний простір є сукупністю зовнішніх об'єктів, педагогічною ситуацією, у якій відбувається процес залучення вихованця до системи загальноновизнаних цінностей» [1, с. 431].

Особистісно орієнтований процес формування гуманістичних ідеалів учнів сучасних закладів початкової освіти у системі освітнього розвивального середовища повинен забезпечувати їхні потреби індивідуального зростання, повноцінного фізичного та інтелектуального самоствердження у контексті належного виховання справжнього громадянина. Відтак, «зміст методики формування морально-ціннісних компетентностей молодших школярів трактується як певна ієрархічно побудована система, структурні складові якої логічно взаємопов'язані між собою (освітньо-виховний зміст, традиційні і специфічні принципи його побудови та традиційні й інноваційні форми, методи і засоби практичної реалізації), застосування яких спрямоване на досягнення загальної мети і конкретних цілей формування досліджуваного феномена» [5].

Можемо погодитися із думкою провідних дослідників питання ролі освітнього середовища у формуванні ключових компетентностей особистості, які розрізняють освітні розвивальні простори: «1) за впровадженням нововведень (традиційне і творчо-інноваційне); 2) за видами діяльності (ігрове, навчальне, професійне, комунікативне); 3) за особливостями оточення (природне, соціальне, інформаційно-освітнє, віртуальне); 4) за специфікою

впливу на особистість (здоров'язбережувальне, розвивальне, виховне і рефлексивне)» [5].

У контексті глобальних викликів, які стоять перед українським суспільством, виховання громадянина на гуманістичних цінностях, потребує упровадження нових підходів, вибудови якісного освітнього середовища розвитку особистості у системі початкової ланки. У сучасному освітньому процесі мають бути змінені формати стосунків між учнем, педагогом, батьками та громадським сектором, що дасть можливість ефективно організувати освітній простір навчання та виховання початківців. А ключова ідея Концепції «Нова українська школа» полягає саме у вихованні особистості на гуманістичних цінностях.

Важливо зазначити, що «виховний процес є невід'ємною складовою всього освітнього процесу і орієнтується на загальнолюдські цінності, зокрема, морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність)» [4, с. 19].

Ціннісний підхід організації навчання та виховання початківців допомагає створити ефективне освітнє розвивальне середовище, що підвищує якість надання освітніх послуг, формує навички учнів, які будуть важливими для особистості протягом усього життя. У такому вимірі освітній процес виховує гуманістичний світогляд характеру особистості, забезпечуючи її самореалізацію та самовизначення. Відтак, гуманістичні цінності окремо взятої особистості формують засади демократичного суспільства та нації в цілому. А «ціннісна спрямованість національної освіти знаходить своє відображення в державних стандартах, нормативно-правових актах, покликаних забезпечувати неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності; моделях і технологіях всебічного гармонійного розвитку, виховання та соціалізації особистості початківця» [3, с. 30].

Можемо підсумувати, що інструментальною основою втілення гуманістичних цінностей у простір закладу початкової освіти стають ключові компетентності. Саме компетентнісний підхід забезпечує цілісний підхід філософії сучасної освіти, зміст якої побудований на якості, результативності та особистісній зорієнтованості освітніх послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будник О. Б. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика : моногр. / О. Б. Будник. Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2014. 484 с.
2. Гончаренко С. У. Методологія / С. У. Гончаренко. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 498–500.
3. Назаренко Л. М., Антюшина О. М. Ціннісні орієнтири «нової школи»: у вимірі наукової позиції Є. П. Голобородько / Назаренко Л. М., Антюшина О. М. Таврійський вісник освіти. 2017. № 1 (57). С. 30–33.

4. Нова українська школа: порад. для вчит. / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: ТОВ «Видав. дім «Плеяди», 2017. 206 с.

5. Шапран Ю. П., Шапран О. І. Типологія освітнього середовища в умовах компетентісно-зорієнтованої педагогічної освіти / Ю. П. Шапран, О. І. Шапран. URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/62/68>

Сеневич Вікторія Юрївна

магістрантка I курсу, спеціальність «Початкова освіта»

науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор

Староста Володимир Іванович

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

У сучасному світі, де зростає усвідомлення важливості охорони довкілля та збереження природних ресурсів, екологічне виховання молодших школярів у початковій школі набуває особливого значення. Початкова школа – це період, коли дитина формує свої перші уявлення про світ, отримує основи знань та розвиває особистісні якості. Екологічне виховання в цьому віці визначається як ключовий елемент формування екологічної свідомості та поведінки.

Мета даного повідомлення – висвітлення можливостей інтегрованого курсу «Я досліджую світ» щодо екологічного виховання молодших школярів.

З точки зору авторів О. Непша та В. Чорнобай, екологічне виховання є багатограним явищем, яке може бути розглянуте з трьох різних позицій. По-перше, воно є необхідною складовою загального виховання особистості, спрямованого на всебічний розвиток. По-друге, воно може функціонувати як самостійний вид виховання з власними цілями, завданнями та методами, які відрізняються від інших. По-третє, воно може виступати як «системоутворювальний фактор» в загальній системі виховання, що визначає його характер і напрямок. Ця багатогранність підтверджує самостійність, цілісність та системність екологічного виховного процесу, що дозволяє враховувати різноманітні аспекти та обирати оптимальні методи для формування стійких ціннісних орієнтацій у дітей [4, с. 25-26].

Згідно з Державним стандартом початкової освіти в Україні, особлива увага зосереджується на формуванні природознавчої екологічної компетентності у молодших школярів. Ця компетентність виникає в результаті вивчення учнями інтегрованої системи знань про природу, методів навчально-пізнавальної діяльності, а також розвитку ціннісних уявлень у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики. Вона виявляється у здатності дитини вирішувати реальні соціально та особистісно значущі практичні та пізнавальні проблеми, пов'язані з взаємодією «людина – природа». Розвиток природознавчої екологічної компетентності учня передбачає формування соціально активної

особистості, яка розуміє себе як невід'ємну частину природного середовища, бережно ставиться до навколишнього середовища, інших людей і до самої себе, має усвідомлення цілісності природничо-наукового світу, законів екосистеми та місця людини в ній. Компетентнісний підхід в екологічній освіті спрямований на досягнення гармонії між інтелектуальним та емоційним сприйняттям природи та практичною природоохоронною діяльністю [1].

Дослідники В. Коваль, О. Кисла та Т. Васютіна зазначають, що розвитку екологічної компетентності учнів загальноосвітніх закладів сприяє втілення наскрізної стратегії «Екологічна безпека і сталий розвиток». У початковій школі цей процес набуває особливої активності під час вивчення природничих дисциплін і реалізується у вигляді інтегрованого курсу під назвою «Я досліджую світ» (далі ЯДС). Молодші школярі аналізують вплив людини на довкілля, ознайомлюються з загальними екологічними проблемами планети та долучаються до природоохоронної діяльності. Вчитель початкових класів має створити таке навчальне середовище, де учні можуть самостійно розвиватися та підвищувати свій рівень екологічної свідомості [3, с. 230].

Екологічне виховання молодших школярів на заняттях з курсу ЯДС виявляється ключовим для формування їхньої екологічної свідомості та компетентності. Завдяки інтегрованому підходу, учні здатні вивчати природу не лише як окремий предмет, але й у контексті її взаємодії з іншими сферами життя. Наприклад, авторами [2] показано можливість використання STEM-освіти на уроках ЯДС під час вивчення природи рідного краю.

Курс ЯДС дозволяє дітям вивчати природу та її взаємозв'язки у поєднанні з іншими предметами, поглиблює їхнє розуміння впливу людини на навколишнє середовище та необхідності його збереження. Заняття з інтегрованого курсу сприяють розвитку практичних навичок та умінь аналізувати екологічні проблеми серед молодших школярів. Вони надають можливість дітям активно приймати участь у природоохоронній діяльності та приймати обґрунтовані рішення щодо збереження навколишнього середовища. Проходить збагачення знань, а також формування в них почуття відповідальності за стан навколишнього середовища та потреби в його збереженні [5, с. 42].

Отже, інтегрований курс «Я досліджую світ» відкриває широкі можливості для ефективного екологічного виховання молодших школярів, сприяє їхньому розвитку як відповідальних громадян, які володіють необхідними навичками природоохоронної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF/print> (дата звернення 09.03.2024).
2. Зрайло М.В., Староста В.І. Деякі елементи STEM-освіти молодших школярів у класах-комплектах. Цифрова освіта: сучасні реалії та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (26 жовтня 2023 р., м. Запоріжжя) . Ел. зб. наук. праць ЗОППО, 2023. N 3(55). URL: https://drive.google.com/file/d/1_3MJLoLDAAr79GVqjDxNI8mx_HuOWOxy/view (дата звернення 18.02.2024).

3. Коваль В.О., Кисла О.Ф., Васютіна Т.М. Роль природничого освітнього середовища у формуванні екологічної компетентності молодших школярів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки.* 2023. Вип. 2. С. 228-234. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2023_2_33 (дата звернення 18.02.2024).

4. Непша О.В., Чернобай В.В. З досвіду проведення еколого-освітніх акцій на факультативі з екології на об'єктах природно-заповідного фонду Рівненського району. *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. матеріалів V Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф. (20 вересня 2016 р.). Переяслав Хмельницький, 2016. Вип. 5. С. 24-29.*

5. Сахневич О.П. Теоретико-методичні аспекти екологічної освіти та виховання молодших школярів. *Проблеми та перспективи розвитку освіти.* 2021. № 2. С. 41-43.

Циб Софія Михайлівна

*студентка 3 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Товканець Оксана Сергіївна*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Аналіз теорії та практики організації навчально-виховного процесу в закладі освіти [2; 3; 5] засвідчує, що школа недостатньо уваги приділяє різним формам організації навчального процесу та використанню організаційних форм щодо формування та розвитку особистості учнів.

В більшій мірі це стосується позакласної виховної роботи, що сприяє глибокому розвитку особистості кожного учня, підвищенню його соціальної компетентності та готовності до життя в сучасному світі. До розгляду таких проблем зверталися Л. Базильчук, І. Бех, Є. Гавриленко, О. Гончаренко, В. Радул, М. Стельмахович, В. Сухомлинський та інші.

Позакласна виховна робота може бути організована в різних формах, які допомагають створити різноманітні та цікаві педагогічні умови для розвитку дітей. Для молодших школярів ефективна організація позакласної виховної роботи передбачає використання форм, що відповідають віковим особливостям та індивідуальним інтересам учнів

Наприклад, у рамках позакласної роботи вчителі можуть організувати [1: 3; 6]:

1. Творчі майстерні. Учні можуть брати участь у творчих майстернях з різних видів мистецтва, таких як малювання, ліплення, рукоділля тощо, що дозволяє розвивати їх творчість, уяву та сенсомоторні навички.

2. Спортивні заходи. Організація спортивних змагань, турнірів та ігор сприяє фізичному розвитку учнів, формує командний дух.

3. Проектна діяльність. Учні можуть працювати над проектами з різних навчальних предметів, де вони досліджують певну тему, шукають інформацію та презентують свої результати. Це розвиває аналітичні та дослідницькі навички.

4. Екскурсії та подорожі. Організація екскурсій до музеїв, природних заповідників, театрів чи інших цікавих місць дозволяє учням поглиблювати знання з різних предметів та розширювати свій світогляд.

5. Клуби та гуртки. Заснування клубів за інтересами (наприклад, літературний, музичний, науковий) дозволяє учням спілкуватися та співпрацювати з однолітками, які мають схожі інтереси.

Найбільш актуальною формою організації виховної роботи є екскурсії як форма організації позакласної роботи в умовах виробництва, музею, виставки чи природного ландшафту, що здійснюється з метою спостереження та вивчення учнями різних об'єктів та явищ дійсності. Екскурсії можуть бути тематичними, які проводяться у зв'язку з вивченням однієї чи кількох взаємозалежних тем навчального предмета чи кількох навчальних предметів; оглядові, які охоплюють ширше коло тем. Залежно від об'єктів спостереження екскурсії поділяються на виробничі, природничі, краєзнавчі, літературні та географічні [4].

Важливо організувати:

1. Заходи, присвячені конкретним темам, де діти можуть відчувати атмосферу свята та отримати нові знання, проведення тематичних вечорів, таких як Новий рік, Великдень, Хелловін, День народження школи тощо. На таких заходах діти можуть взяти участь у виставах, конкурсах, майстер-класах, де кожен елемент програми буде пов'язаний з обраною темою.

2. Спеціальні літературні заходи, під час яких діти можуть слухати казки, легенди, оповідання чи вірші, пов'язаних з обраною темою або святом.

3. Майстер-класи, тобто виготовлення різноманітних виробів або страв, що відповідають темі або характеру святкування. Діти можуть намалювати картину або виготовити аплікацію на певну тему, пов'язану з навчальним матеріалом або обраною темою; створити різноманітні фігурки, тварини чи предмети; вишивати на тканині або картоні малюнки або візерунки, що відповідають темі або святкуванню; створити прикраси або сувеніри з гілок, листя, каміння, ягід тощо. Ці заняття дозволяють дітям розвивати творчість, уяву, моторику та виховують в них підприємливість і самостійність. Вони також можуть стати ефективними формами позакласної виховної роботи у початковій школі.

4. Проведення вистав, де діти можуть відтворити ролі героїв казок чи історичних постатей, що є чудовим способом розвитку їхньої творчості та емоційного інтелекту, а також підвищення впевненості учнів у собі. Ці вистави дозволяють дітям виразити свою творчість, розвинути комунікативні навички, співпрацювати з однолітками.

5. Читання та обговорення казок, книг, віршів та інших літературних творів – це чудовий спосіб стимулювати розвиток уяви та емоційної сфери у молодших школярів. Після прочитання тексту вчитель може обговорити з дітьми його сюжет, головних героїв, вчинки та їх наслідки. Це сприятиме розвитку критичного мислення та активізації емоційного сприйняття. Після читання казок чи книг діти можуть створити малюнки, казкові персонажі, іграшки або навіть створити свою версію

історії. Це заохочує до творчості та власної інтерпретації прочитаного. Діти можуть грати в рольові ігри, де вони перевтілюються у героїв прочитаних казок або книг, що допоможе їм краще зрозуміти та усвідомити сюжет, а також розвивати емоційну сферу через співпереживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабцева Н. В. Позакласна робота як умова формування ключових компетенцій учнів. *Німецька мова в школі*. 2019. № 10. С. 13-14.
2. Базильчук Л. Поняття, становлення і специфіка позакласної роботи в школі. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: наук. зб. Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини*. 2019. Вип. 29. С. 182-188.
3. Базильчук Л.В. Організація позакласної роботи в загальноосвітній школі як педагогічна проблема. Методи і засоби забезпечення інноваційності едукативного процесу в закладах освіти. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції м. Черкаси, 24-25 квітня 2008 року. Черкаси: Вид.від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. С. 8-14.
4. Видиш С. Сутність позакласної виховної роботи. *Директор школи. Україна*. 2018. № 4. С. 31-36.
5. Гавриленко Є.І., Гончаренко О.В. Принципи організації позакласної роботи в середній загальноосвітній школі. *Педагогіка і психологія професійної освіти: зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2016. Вип. 48. С. 83-90.
6. Луців О. М., Ковальчук Н. В., Луців О. А. та ін. Основні методи і форми позакласної роботи: теорія і практика. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2016. Вип. 137. С. 174-179.

Шевчик Ярина Миколаївна
студентка 3 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Товканець Оксана Сергіївна

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Критичне мислення – це здатність людини ставити під сумнів отриману інформацію, включаючи особисті переконання; це «використання когнітивних технік чи стратегій, які збільшують вірогідність отримання бажаного кінцевого результату» [2], це таке мислення, до якого «вдаються під час вирішення задач, формулюванні висновків, які обґрунтовані та ефективні для конкретної ситуації та типу розв'язуваної задачі [6].

Ч. Темпл, К. Мередіт, Дж. Стіл пишуть, що «думати критично означає проявляти допитливість та використовувати дослідницькі методи: ставити перед собою питання й здійснювати планомірний пошук відповідей». Вони припускають, що критичне мислення працює на багатьох рівнях, не задовольняється фактами, а відкриває причини та наслідки цих фактів. Автори порівнюють критичне мислення з «ввічливим скептицизмом», яке піддає

сумнівам факти у загальноприйнятих істинах. З цієї позиції критичне мислення означає вироблення точки зору по конкретному питанню та здатність відстояти цю точку зору логічними доводами. Також критичне мислення передбачає увагу до аргументів опонента та їх логічне осмислення [5].

Д. Клустер знайомить нас з п'ятьма характерними признаками критичного мислення [3, с. 3-5]:

1. Самостійність критичного мислення. Має на увазі індивідуальний характер критичного мислення, при цьому вказує, що «критичне мислення не повинно бути цілковито оригінальним, можливо прийняти ідею чи судження іншої людини як свої особисті».

2. Інформація є відправним, а не кінцевим пунктом критичного мислення. Продукування нових ідей у результаті їх критичного осмислення відбувається на основі будь-яких фактів, текстів, теорій, даних.

3. Критичне мислення починається з постановки питань та пояснення проблем, які необхідно вирішити. Однак справжній пізнавальний процес на будь-якому його етапі характеризується прагненням людини вирішувати проблеми та відповідати на питання, які виникають з його особистих інтересів та потреб.

4. Критичне мислення прагне до переконливої аргументації. Критично мисляча людина знаходить особисте вирішення проблеми та підкріплює це рішення розумними, обґрунтованими доводами.

5. Критичне мислення – соціальне мислення. У кінці будь-який критичний мислитель працює в суспільстві та вирішує більш ширші задачі, ніж тільки конструювання власної особистості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури [1; 2; 3; 6] дає підстави визначити, що загальні світоглядні принципи критично мислити наступні: особиста невичерпна здатність до самообману, ілюзій, що відбувається внаслідок опосередкованого зв'язку з реальністю визнається цілком та повністю; реальна перевірка себе та виправлення недосконалостей конкретними навичками зв'язку повністю визнані; питання без відповідей, явища без сенсу, непізнане, невизначене, незрозуміле та невідоме – їх існування цілком визнаються; необґрунтовані одкровення та фантазії, які видають за істину, з метою дати відповідь на всі питання та додати сенсу всьому вимагають відмовитися від крайнього бажання це зробити; нормою людського життя є визнання невизначеності в цілому ряді питань; визнання того, що лише сам факт існування людини у відчутному реальному світі є самодостатньою основою для безкінечно багатого та осмисленого життя без залучення надприродних чи інопланетних «причин» та «сенсів»; визнання віри лише в оптимально розумній мірі як одного з необхідних компонентів психіки та життя людини, але не виправдовую чого відмову від критичного мислення чи від результатів критичного мислення.

Проаналізувавши наукові праці [3; 4; 5], виділяємо три основних показники критичного мислення:

1. Афективний: самостійність роздумів; розуміння егоцентричних та соціоцентричних мотивів; неупередженість суджень; взаємозв'язок емоцій та упереджень; утримання від поспішних суджень; сміливість роздумів;

сумлінність розмірковування; наполегливість у рішенні інтелектуальних задач; впевненість суджень.

2. Макрокогнітивний: відсутність прагнення спростити усе, лише узагальнити; зіставлення аналогічних ситуацій, додавання знання до нового контексту, розширення світогляду; глибина мислення, оцінка конкретних рішень; аналіз і оцінка вчинків людей та ліній їхньої поведінки; критичний підхід до читання: розуміння суті, критична оцінка прочитаного; критичне слухання (діалог «без слів»); встановлення міжпредметних зв'язків; здатність вести «сократичну бесіду», через діалог приходити до розуміння та оцінки стверджень партнера; розмірковування в діалозі тощо

3. Мікрокогнітивний: співставлення й протиставлення абстрактних понять дійсності; точність та критичність висловлювань; аналіз та оцінка висловлювань; аналіз та оцінка висновків; вміння виділяти інформацію, пов'язану з питанням, яке розглядається; логічність пояснень, умовиводів, прогнозів; оцінка доказовості висловлювання; вміння бачити суперечливість суджень; аналіз прямих та непрямих наслідків події чи явища.

Ознаками критичного мислення є:

1. Самостійність. Людина самостійно мислить, розмірковує; за неї цього ніхто не робить, і не має робити. Критично мислити людина починає тоді, коли цей процес носить індивідуальний характер.

2. Постановка проблеми. Людина взагалі починає мислення з постановки проблеми, з встановлення того, що треба вирішити чи віднайти. Щоб це здійснити, необхідно зібрати інформацію, краще дізнатися про проблему – так і відбувається процес мислення.

3. Прийняття рішення. Факт встановлення проблеми, детальне ознайомлення з нею призводить до знаходження вирішення.

4. Чітка аргументованість. Критично мисляча людина чудово знає, що одна й та ж проблема може мати декілька варіантів вирішення. Тому необхідно своє рішення підкріплювати вагомими аргументами, які доводитимуть, що саме це рішення єдине й найкраще.

5. Соціальність. Саме у соціумі людині необхідно постійно знаходити нестандартні рішення, дискутувати, спілкуватися. Але саме завдяки цьому людина здатна постійно розвиватися та намагатися й прагнути щось змінити.

Сучасна освіта направлена на те, щоб задовільнити потреби сучасного суспільства, ставлячи головною метою розвиток особистості, формування інтелектуальної та духовно культурної особистості, якій притаманне критичне мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архіпова Є. О., Ковалевська О. В. Критичне мислення як необхідна складова розумової діяльності людини в межах сучасного інформаційного суспільства. Гуманітарний часопис. 2018. № 2. С. 34–38.
2. Вукіна Н. В. Критичне мислення: як цього навчати. Харків: Основа. 2017. 56 с.
3. Клустер Д. Що таке критичне мислення. Педагогічний вісник. 2015. № 2. С. 3-5.
4. Стіл Дж., Мередіт К., Темпл Ч. Методична система «Розвиток критичного мислення у навчанні різних предметів». К.: НМЦ Інтелект, 1998. 350 с

5. Технології розвитку критичного мислення учнів /А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ : Вид-во «Плеяди», 2006. 220 с.
6. Тягло О. В. Критичне мислення : навч. посіб. Харків : Основа, 2008. 189 с.

ФІЛОСОФІЯ

Боринський Роберт Валерійович

студент 2 курсу, спеціальність «Філософія»

науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент

Ходанич Юрій Михайлович

ФІЛОСОФСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ БІБЛІЙНИХ ОБРАЗІВ

Дослідження філософського змісту біблійних образів є дуже важливим та завжди актуальним для більш усвідомленого та глибокого розуміння Біблії, а також низки соціальних та культурних явищ, процесів та подій. Повністю усвідомити сенс Святого Письма практично неможливе та неосяжне завдання, оскільки це не просто релігійний чи літературний текст. Біблія є основою, на якій сформувалася не одна культура, зокрема і європейська.

Через процес соціалізації людина засвоює біблійні ідеї, навіть якщо не вважає себе релігійною, і навіть якщо ніколи не читала Святого Письма, тому що досить часто за певні основи правил інші релігії беруть місця зі Святого Письма. Через знайомі практично всім прислів'я, приказки та крилаті вислови, люди так чи інакше стають дотичними та частково прив'язаними до Біблії, хоч навіть не розуміють справжнього походження цих виразів, або, наприклад, притч.

Образ Бога. Центральним біблійним образом є Бог, Той хто створив все і вдихнув життя в людину. Згідно з біблійною ідеєю, яка розглядається у Біблії, Бог відкриває Своє ім'я для людства («І сказав Бог Мойсеєві: Я Той, що є. (Вих. 3: 14)) [2], і воно стає священним («Не призывай Імення Господа, Бога твого, надаремно, бо не помилує Господь того, хто призиватиме Його Ймення надаремно» (Вих. 20: 7)) [2]. За релігійною традицією юдеїв різні імена Бога відображають Його різні риси, властивості та якості. У біблійній інтерпретації Бога головна ознака, за термінологією С. Головащенко, – це «персоналістичний монотеїзм» [1, с. 204], тобто, Бог є творцем Всесвіту, а також верховною, досконалою та абсолютною особистістю [1, с. 202], яка має відносини з людиною через Божественне Об'явлення Святого Письма, молитву, поклоніння, хвали та виконання «Десяти Заповідей».

У Біблії зафіксовані також й інші імена Бога, наприклад, Елохім або ім'я Ягве, яке Бог сам використовує в Біблії, коли хоче підкреслити свою участь у людському житті [1, с. 206]. Слово Ел, яке додається до імені Бога, вказує на Його могутність. В єврейських текстах можна побачити традиційне звертання до Бога, наприклад, Авва, що в перекладі означає «Батько» або «Отче». Також у Біблії Бог згадується і такими іменами як: Ель Еліон, Саваот, Ель Шаддай, Яхве Іре, Яхве Шалом та інші імена. Тобто у Біблії проглядаються персоналістичні асоціації щодо Бога, що сформувалися на основі біблійних текстів, де переважають символічні риси в образі Бога.

Буття людини у філософсько-культурологічному вимірі не порушує уявлення самої людини про єдність Бога, але проте свідчать про якості божественної природної сили, основна з яких – абсолютне досконале знання.

Адже Господь знає все про минуле, теперішнє та майбутнє і перебуває поза часом та простором («Божого ніхто не знає, крім Духу Божого»). Богу не потрібно нікого і нічого для свого існування, так як Він є Особистістю, воля якої є абсолютна та незалежна. Божа воля не залежить від причин та подій. Бог має необмежену силу та волю, Він володарює на Небі і на Землі, в Нього «немає безсилового слова», в Ньому є Істина та правда (Лк. 1:37) [2]. Також Бог є досконалим Творцем, і тому Він не може захотіти зла, тому, що Він являється добром та істинним шляхом до людського спасіння від гріха. Господня воля абсолютно та досконало збігається з моральною чистотою: «Та Ти Святий, пробуваєш на хвалах Ізраїлевих!» (Пс. 22:4) [2].

Отже, з вищевказаного робимо висновок, що образ Бога – один із центральних образів Біблії, як Старого, так і Нового Заповіту. Біблійний Бог єдиний у трьох особах – Отець, Син і Дух Святий. Він – абсолютна особистість та має імена, що відображають його сутність, проте людина не може пізнати його повністю, а лише настільки, наскільки Він відкриває себе їй і настільки, наскільки людина має особисті стосунки з Творцем.

Образ людини. Біблія в своєму ключовому зрізі передбачає розкриття стосунків між Богом і людиною, та Божу любов щодо свого творіння. Біблія надає історію створення людини за Божою подобою. Бог наділив людину духом, душею та тілом, і тому вона подібна до Нього та має духовну сутність: «І створив Господь Бог людину з пороку земного. І дихання життя вдихнув у ніздрі її, і стала людина живою душею» (Бут. 2:7) [2]. Коли Бог створював світ, то на шостий день Він створив чоловіка на ім'я Адам, що в перекладі з івриту означає «людина», і тим самим закладає патріархальні засади біблійного світогляду, які актуальні до сьогодні в усіх культурах світу, на які вплинуло християнство і його вчення. Крім того, у Святому Письмі вагому роль приділено серцю – як осередку внутрішнього життя особистості, серце являється діамантом, яке потрібно остерігати від гріха. Серце є символом свідомості (Лев. 26:41) [2]; фізичних сил (Суд. 19:5,8) [2]. Образ серця в Біблії є місцем зустрічі з Богом, бо Бога слід шукати «всім серцем» (Сам. 7:3) [2], а також всією душею, каятися та визнавати провину також потрібно «в серці» (визнавати свої гріхи) (Пс. 50:19) [2], і тому віра та спасіння людської душі йде «від серця» (Рим. 10:9) [2]. Те, що наповнює серце людини, те її буде. Отже, базові характеристики біблійного образу людини, в першу чергу, це зв'язок людини з Богом, що існує від початку творіння світу та людини, антропоцентризм, а також вчення про спасіння людини і викуплення від гріха, повернення людини до стану єдності з Богом у вічності.

Образ гріха. Також у Біблії чітко проглядається поняття гріха. Суть та ідея біблійної історії – це подолання первісного гріха і, як наслідок, смерті та викуплення людини від гріха через жертву Ісуса Христа до стану гармонії та вічного життя з Богом. І це є перемога над гріхом завдяки жертві Ісуса Христа. Взаємини людини з Богом можна розглядати через призму Заповіту, тобто священної угоди та союзу між людиною та Богом. Також Заповіт розглядається як акт, а саме укладання Завіту, за яким воля, яку Господь проголосив, ставала обов'язковою до виконання. Водночас акцентувалось на авторитеті Того, хто встановлює Заповіт [3, с. 304]. Згідно з Біблією був здійснений Новий Заповіт

через Ісуса Христа, через Його пролиту кров за наші гріхи, що є зразком істинного Богооб'явлення.

Важливою подією у Святому Письмі постає якісне переображення та зміна світу, що станеться в «останні часи» на землі. Біблійна есхатологія – це завершальний компонент уявлення про час та історію останніх днів, це завершальні події кінця земного життя. Сутність історії змінюється завдяки центральній Особі – Христу. А Царство Боже – це відображення майбутнього досконалого світу (Рай на небесах), що по суті є духовним компонентом, наявним в лиці християнської церкви.

Отже, Біблія містить в собі низку яскравих та особливих образів, що розкривають і відтворюють її філософсько-релігійний зміст, і водночас постають зразком якісної та достовірної літературно-художньої творчості. Біблійний Бог єдиний і всемогутній Творець природного та надприродного світів. Його якості відображені у багатьох іменах та Його проявах. Людина, маючи вибір між добром та злом, і обираючи зло, затьмарила свою духовну природну сутність гріхопадінням, через що втратила гармонію з Богом і прирекла себе до смерті та страждань. Проте, Господь дав людині надію та спасіння, щоб мати можливість повернутися до досконалого духовного стану, наприкінці часів через виконання Заповіту. І саме тому, ця ідея у різних варіаціях наявна в багатьох філософсько-соціальних вченнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипова І. Вплив християнства на твори Дж. Р. Толкієна // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Книга II. Львів: Логос, 2004. С. 202-206.
2. Біблія, або книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Київ: Українське Біблійне Товариство, 2017.
3. Головащенко С. Біблієзнавство. Вступний курс. Київ: Либідь, 2001

Гринюк Артур Євгенович

студент I курсу, спеціальність «Німецька мова та література»

науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент

Ходанич Юрій Михайлович

ПЛАТОНІЗМ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВОЛЮНТАРИЗМУ

*Скромність винайшла у Греції слово «філософ» і
поступилася комедіантам розуму розкішну пиху
називати себе мудрими – скромність таких
страшилищ гордості та самовладання, як Піфагор, як
Платон.*

Фрідріх Ніцше «Весела наука»

Пафосне поняття Воля, введене Артуром Шопенгауером, тут будемо замінити словом Потенція, адже воно є більш раціональним, і не породжує

зайвих аксіом.

Будь-яка властивість об'єкта є необхідною, адже забезпечує його самість. Потенція до наявності є логічною необхідністю наявності. Оскільки всесвіт існує, то істинно, що є в нього і предикат потенції до наявності. А оскільки предикатом є певна властивість, яка має передувати наявності об'єкта, то потенція є первинною щодо існування, а не навпаки. З цього випливає волюнтаристське сприйняття онтології світу. Таким чином, спочатку була Воля, або потенція до існування, потім вона наклалась на себе наступним чином:

Якщо є дві потенції: Потенція до відсутності змін, і потенція до наявності змін, то, у випадку з відсутністю континууму, внаслідок відсутності часу як такого (відсутнє ж воно тому, що ще не встигло з'явитись (при тому не хронологічно, що було б абсурдно, а логічно), обидві потенції «встигнуть» з'явитися: а) Нічого не зміниться; б) Відбудуться зміни.

Шопенгауер пропонує наступну інтерпретацію: Воля, яка наштовхується сама на себе, подібно до складок на полотні, створює уявлення про себе і проявляється. Можемо стверджувати, що первинною зміною був сам прояв зміни, або сама її наявність. Потім проявилась потенція до диференціації, появи дефініцій, тобто меж понять. Подібний погляд на онтологію був запропонований багатьма мислителями, навіть античними, на зразок Емпедокла, який стверджував, що на початку все було єдине, а потім усе почало ділитися, набувати кордонів [1, с. 35]. Ідею чогось можна інтерпретувати як потенцію до його існування. Приклад: Якщо існує стілець, існує ідея стільця. Важче працювати з ідеями Платона, на що вказував у своїй критиці Фрідріх Ніцше [3, S. 1,2]. Ідеї Платона є чимось архаїчно-магічним, і щоб відстежити: які ідеї існують; яких ідей не існує; які ідеї можуть існувати; й інше, то звернутися до відповіді можна лише до Платона, а не до логіки. Подібно до того, як би дізнатися: в яких, не вказаних задалегідь у книзі, відносинах знаходяться літературні персонажі, потрібно звернутися до самого автора твору. Ідеї Платона видаються якимось кресленням, чимось, що вже існує в якомусь світі, і чого може прагнути щось із матеріального світу. Це визнавав і сам Платон [3]. Звідси береться сприйняття ідей та матеріальних об'єктів як двох субстанцій з різних світів, що швидше схоже на релігійну концепцію.

Препаруючи компоненту волюнтаристської філософії, ми маємо таку концепцію: У всього є потенція, як певний предикат.

Ідеї Платона абсолютні, їх не можна досягти, це постулюється як догма. Що ж до потенції, можна говорити про потенцію абсолютної властивості, і говорити про неї також у гіпотетичному ключі.

Кордони потенції обмежені її проявом, оскільки визначені не метафізично, а логічно.

Також важливим висновком є те, що неможлива недосяжна потенція, оскільки вона є предикатом наявного об'єкта. Іншими словами, хибною є думка Платона з приводу того, що існують якісь абсолютні якості, і при тому існують дійсно, а не гіпотетично.

Знову звертаючись до Емпедокла, який і запропонував сприйняття світу як такого, що з абсолютної єдності в якийсь момент приходять до диференціації, не

можна оминати його тезу про те, що в майбутньому світ прийде до гомогенізації, потім до абсолютної єдності, після чого цикл знову повториться.

Ми вже маємо приклад волонтариста, який постулював ідею циклічності світу, в особі Фрідріха Ніцше [5]. Тож можна висунути тезу про те, що має бути потенція до завершення, або Ідея Великого завершення, а потім має виникнути потенція до появи всього знову, як логічна необхідність.

Отже, ідеї Платона можуть бути включені у волонтаристську картину світу, підкріплювати її, і через них ми можемо побачити проблеми філософської картини Платона, її нелогічності і магічності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Філософія: підручник / В.С. Бліхар, М.М. Цимбалюк, Н.В. Гайворонюк, В.В. Левкулич, Б.Б. Шандра, В.Ю. Свищо. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2021.
2. Nietzsche F. Jenseits von Gut und Böse. Vorspiel einer Philosophie der Zukunft. Leipzig. Druck und Verlag von C.G. Naumann. 1886.
3. Plato. Cratylus. URL: <https://www.gutenberg.org/files/1616/1616-h/1616-h.htm> (дата звернення: 25.04.2024).
4. Schopenhauer A. Zürcher Ausgabe. Werke in zehn Bänden. Band 1-4, Zürich 1977.
5. Serrano M. Nietzsche e l'eterno ritorno. Settimo Segillo-Europa Lib., 2015.

Маркович Оксана Василівна

*студентка 4 курсу, спеціальність «Філософія»
науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент
Мараєва Уляна Миколаївна*

РОЛЬ МЕНТАЛІТЕТУ В ФОРМУВАННІ ДУХОВНОГО ЖИТТЯ

Менталітет сучасного суспільства відіграє визначну, центрову роль в процесах державотворення, утвердження України як цивілізованої європейської держави. На шляху здійснення цих рішень Україна платить високу ціну у війні з агресором. Наші воїни своїм життям і силою волі, патріотизмом і громадянською свідомістю проторюють шлях до об'єднання нації, підносять ментальність як духовну її складову.

З філософської точки зору менталітет не може бути обмежений певним періодом часу чи навіть епохою. Ця багатогранна категорія дає характеристику нації і суспільства, його духовного розвитку, аналізуючи та реформуючи в собі всі історичні прояви та ознаки. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови за редакцією В.Т. Бусела визначено менталітет як «сукупність психічних, інтелектуальних, релігійних, естетичних та інших особливостей мислення народу, соціальної групи або індивіда, що проявляються в культурі, мові, поведінці» [3]. Так, це своєрідна культурна, духовна пам'ять людини про минуле, психологічна детермінантна поведінка з історично ментальним кодом за будь-яких обставин, навіть катастрофічних. В процесі формування духовного

життя народу менталітет проявляється в трьох рівнях розвитку – духовному, моральному та релігійному.

До проблеми менталітету та його вплив на духовне життя людства зверталися представники різних наук. Це можна спостерігати в історичних працях Геродота, Таціда, Гіппократа та ін. Філософи І. Гердер, Г. Гегель, І. Кант розробляли концепції розвитку цього феномену. Значний внесок у з'ясування ознак менталітету зробили вчені Г. Сковорода, М. Грушевський, М. Драгоманов, В. Липинський, а також сучасні українські дослідники А. Бичко, В. Бебик, В. Шевчук, О. Бондаренко, Ю. Липа, М. Попович, О. Забужко, В. Шинкарук, В. Ятченко та ін.

Досліджуючи особливості українського менталітету, науковець В. Шевчук зазначав, що саме український філософ Г. Сковорода віднайшов його основні особливості, а саме: працьовитість, шанобливе ставлення до матері, жінки, гостинність та доброта. На базі цих вчень виникла концепція кордоцентризму, що в перекладі від латинського означає – серце. [7, с.72-73] Але, будучи добрим і сердечним, українці все були непокірні щодо пригноблення, вони були вільним народом. Саме велике значення духу протесту в ментальності поневоленого народу відіграло велику роль в духовному житті. Ю. Липа, досліджуючи феномен менталітету зазначив, щоб вижити, кожна нація мусить вигартувати в собі дух опору. Саме такі ознаки можна спостерігати сьогодні в українському суспільстві.

Цікава позиція науковця-дослідника О. Бондаренко. В своїх дослідженнях він приходить до висновку, що національна ментальність є структурою, що складається історично, тому вона має специфічну, притаманну саме їй ментальну структуру. При чому, він зазначає, що «означена ментальна структура є віддзеркаленням складного взаємопроникнення та щільного взаємозв'язку суспільних явищ, що описуються такими термінами соціальних наук, як національна (етнічна) психологія, національна вдача, національний характер, народна пам'ять, національні архетипи, національна мрія, національна ідея, <...> самоврядні потенції української ментальності. [2, с. 67]

В контексті досліджень, можна прийти до висновку, що менталітет має складну структуру і певні механізми свого виникнення. Науковець О. Бойко вважає, що зародки менталітету проявляються в явищах, таких як етнос, релігія, культура, наука, мистецтво та ряду інших складових розвитку суспільства. Формування менталітету залежить від того, наскільки виразно виявляється цілісність та межі, в яких розгортається різноманітність етнічних, культурних, географічних, екологічних та інших аспектів розвитку. І коли особливості менталітету вже сформовані, починається їх вплив на активність та поведінку як окремої особистості, так і суспільства в цілому. [1, с.74-80]

Досить часто, під час дослідження феномену менталітету, вчені звертають увагу на те, що нація має тенденцію повернення до першооснов буття, відродження традицій, відтворення архаїчних уявлень про світ у творчості є неодмінною запорукою морального й духовного оновлення. Вважається, що ця функція є ознакою архетипу. Визначення Архетип походить від грецького *Arche* – древній, перший, початок, спочатку єдине речовина, початковий принцип,

сталий розвиток і неминуще в низці явищ і *typos*- відбиток, форма, зразок. Це як прототип, первинний образ, який відтворює первісне, початкове виявленням душі.

Саме архетип як успадковані, несвідомі прообрази і структури психіки, що передають інформацію від покоління до покоління, утворює найбільш яскраві риси нації. В основі проявів архетипів формуються психічні напрямки, правила поведінки, які впливають на мислення, бачення світу та його подальшої побудови. Особистість має закладений духовний початок, який тісно переплетений з архетипами, з її родовою приналежністю, оскільки в процесі творчої активності людей за допомогою архетипів утворюється відповідна послідовність образів. Вважається, що саме архетипи є базою формування менталітету нації. Це все те, що формувалося і передавалося з покоління в покоління.

Вибудовування структури символу й архетипу пов'язують з вченим Платоном (поняття *ейдос*), хоча більш ґрунтовне дослідження належить К. Юнгу. Він визначає їх первісними вродженими психічними структурами, мотивами, що складають зміст колективного несвідомого. Колективне, за К. Юнгом – родове, притаманне всім людям, воно визначає несвідомі людські реакції на явища, часто знаходить вияв у міфах, фантазіях, уявленнях. [5, с. 62] Незважаючи на те, що архетип об'єднує ціле людство і належить до колективного несвідомого, він має нашарування етнічних рис, ментальності, культури того народу, отже має прояви конкретних образах та уявлень, що відтворюють специфічні ознаки того чи іншого народу.

Видатний науковець В. Липинський зосереджувався на дослідженні основ українського національного архетипу, вказуючи на небезпеку народної емоційності для процесу політичного державотворення та загального життя в Україні. Він підкреслював, що надмірна чутливість, при відсутності рішучості та стратегічного планування, може призвести до швидкої збудливості та вибухової реакції, що посилюється нервозністю на маленькі речі та байдужістю до справді важливих аспектів. Як зазначала науковець Т. Осташко, В. Липинський констатував, що «замість способу думання пасивного «фаталістичного», мовляв, Україна сама зробиться – я хотів дати спосіб думання активний, динамічний: що і як ми, українці, повинні робити, щоб була, щоб здійснилась Україна» [4, с.1].

Слід зазначити, що саме духовність народу є тим культурним базисом, який включає в собі не тільки абстрактно-теоретичні цінності й ідеали, але й вчинки по совісті, розуміння істини і краси, моральні норми і цінності – рушійну внутрішню силу самобудування і самоствердження людини. В свою чергу, моральні цінності акумулюють в собі систему норм, які детермінують духовну реалізацію та усвідомлення духовної спрямованості людини в соціальному бутті. Вони є несвідомим, інтуїтивним чинником суспільного розвитку та принципом реалізації духовних потреб людини.

Через духовність йде усвідомлення людиною навколишнього світу, вироблення більш глибокого і тонкого ставлення до нього. Таким чином, людина пізнає сама себе, своє призначення і життєвий сенс свого існування. Однак людина не сама, вона проживає в соціумі, який має певний напрямок розвитку,

світобачення. Єдині образи думок, склад розуму, природо-географічні чинники, соціально-історичні аспекти, віросповідання, освіта дають можливість виникнути такому феномену як менталітет нації. Саме через духовне сприйняття і формується менталітет, який в свою чергу має велике значення при прийнятті важливих рішень.

Досліджуючи особливості менталітету в духовному житті української нації деякі науковці визначають, що такі мають яскравий вияв у традиційно-побутовій системі. Особливості становлення духовної цілісності обумовлені трансформацією українського суспільства, формування національної ідентичності українців. Елементами духовної культури українців є народні звичаї, свята та обряди, традиції, ритуали, давні вірування тощо. Науковець Хрипко С.А. зазначає, що «першофеноменом до духовно-релігійної сфери буття є саме етноментальність, а не навпаки» [6, с.1]. Адже, саме релігія, віра, молитва, повага до батьків і старших, стали ядром духовного життя нації.

Для українського суспільства властиве те, що особливості менталітету в духовному житті мають яскравий вияв у традиційно-побутовій системі: мова, звичаї, традиції, відповідальність перед родиною, державою. Особливості становлення духовної цілісності обумовлені трансформацією українського суспільства, формування національної ідентичності українців. На сакральному рівні збереження національної ідентичності за будь-яких обставин сьогодні мотивує наших військових захищати Україну. Саме духовно-ментальні зародки дають можливість зберегти українську національну ідентичність, відчути себе суверенною і захищеною нацією. Саме в цій сфері, яка є однією з основних ознак ментальності, людина співвідносить себе з фундаментальними духовними цінностями, з вищими смислами, національними святинами, які закладені в душу пращурами.

Однак, реальне джерело національної ідентичності, самосвідомості, єдності має бути основою духовного відродження української нації. Оскільки на сучасному етапі суспільного розвитку українців простежуються ще прояви проблематики «радянської спадщини» у побуті, духовному житті. Якщо їх не викоринити, то може відбутися трансформація ментальності, її абстрагування, применшення набутих ознак ідентичності, а це призведе до збідніння духовності нації.

Вивчення менталітету в духовному житті нації, його основних характеристик привертає до себе особливу увагу і потребує детального дослідження на даному етапі розвитку незалежної України. Духовне життя українського народу наповнюється новими якостями національної ідентичності, а саме, самоусвідомлення українців своїх ментальних особливостей, що проявляються в непокірності, рішучості, толерантності, прагненні до волі і справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Бойко О.П. Компонентна структура соціального феномена «менталітет». *Науковий вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. 2009. №30. С.74-80.

2.Бондаренко О. В. Українська ментальність в розмаїтті національних ментальних формоутворень й архетипів: історико-культурний аспект. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2008. Вип. 32. С. 66-78.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови /за ред. В. Т. Бусела. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун». 2001. 1440 с.

4.Осташко Т. «Україна Вячеслава Липинського». URL: <https://tyzhden.ua/ukraina-v-iacheslava-lypynskoho>

5. Філософський словник соціальних термінів. Х.: «Корвін», 2002. 672 с.

6.Хрипко С.А. Духовно-релігійні вияви української ментальності : дис...канд. філос. Наук: 09.00.11. Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманов. К., 2003. 189 с.

7.Шевчук В. Пізнаний і непізнаний Сфінкс. К.: Пульсари, 2008. 528с. URL: <https://www.pulsary.com.ua/shop/index.php>

Маркович Оксана Василівна

студентка 4 курсу, спеціальність «Філософія»

науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент

Свищо Вікторія Юріївна

НАЦІОНАЛЬНА МЕНТАЛЬНІСТЬ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Тема української ментальності завжди зачіпала науковців, дослідників та просто людей; змушувала задумуватися над питанням, в чому наша унікальність, що є стержнем української нації, його кодом. Адже, ще Т. Шевченко у своїх творах, з його безпрецедентною солідарністю з всіма людьми: живими, мертвими, ненародженими уособлює безперервність, вічність, всеосяжну цілісність української нації: «І забудеться срамотня давня година, І оживе добра слава, Слава України, І світ ясний, невечірній Тихо засіяє ... Обніміться ж, брати мої, Молю вас, благаю! ...» [3].

Дослідженням багатогранних понять «ментальність» та «менталітет» вчені-науковці займаються давно. Новим поштовхом для дослідження стало, на жаль, вторгнення росії на територію нашої незалежної держави. З приводу цього, постало запитання – звідки українці взяли ту силу духу і волю, самоорганізованість, божевільну безстрашність, щоб стати в супротиві з агресором, який переважає як в живій силі, так і в техніці, інших засобах.

Цікавим буде донести на розсуд, роздуми щодо ментальності духу українців, що є живильною силою існування нації. Це питання загострилося саме в період повномасштабної війни росії проти України і вимагає дослідження.

Поштовхом знайти відповідь на таке питання постає нинішня ситуація – війна, яка триває ще з 2014 року. Сотні тисяч добровольців стоять на захисті своєї землі, родини. З перших днів війни люди добровільно стали на захист країни, показуючи свій бунтарський характер. Українець сьогодні проявляється в ролі свідомої особи за вільну та незалежну країну, за яким стоять духи предків: січові стрільці, опришки, козацтво тощо...

Таке добровільне рішення багатьох наших українських чоловіків і жінок. З сміливістю можна стверджувати, що це є та прогресивна частина суспільства з високим IQ, яка усвідомлює свою відповідальність щодо історії українського народу, нації, яка творить сьогодні історію для майбутніх поколінь, визначаючи формулу людської гідності. Вона є відображенням специфічних рис того чи іншого роду, народу, етносу, нації, яка є носієм світоглядно-ментальних рис, глибоко вкорінених у підсвідоме.

Саме характер українців, з його індивідуалізмом, емоційністю, почуттям відповідальності за родину, землю батьків, високу самоорганізацію в стресових ситуаціях, бурхливість в прийнятті емоційних рішень, душевність і духовність, нерозривна пуповина із землею, вишиванки, які є оберегом на життєвому шляху, дають нам уяву про менталітет української нації. Петро Кононенко зазначає, щоб «висвітлити менталітет українців, треба проаналізувати їхні помисли й ідеали, їхній світогляд, індивідуально-національні риси характеру й життєдіяльності, основи та своєрідність духовності» [1, с. 200].

Як свідчить наш історичний шлях, категорії українського менталітету, його основні риси особливо повно проявляються на крутих поворотах долі. Наприклад, на початку 90-х років більша частина населення України прагнули до свободи і відновлення української державності, їм набридло бути рабами. Ці риси були притаманні на ментальному і генетичному рівні. Ментальний рух свободи кожного разу охоплював українців і змушував їх активно виступати і під час Майданів, на прикордонні на Косі Тузла, газового тиску з боку росії, під час Революції гідності та в інших випадках. Такі риси були характерні для українців ще з козацьких та гетьманських часів. Українська традиція розвитку нації, як способу концентрації колективної волі, визрівала довго.

Як показує історія, українці відрізняються від інших й своїми психологічними характеристиками, котрі закладені в їх генетичному коді. Саме, поклик ментального духу згуртував українців, за короткий період часу, завдяки злагодженості між собою, Українська армія перетворилася на одну з найбільш боєздатних та ідейних у цілому світі. Адже, на генетичному рівні, як доводять історичні факти, українцям властива гіперздатність в кризових ситуаціях дуже швидко об'єднатися і зібратися на так звану толоку, де не треба нічого доводити, чекати зверху вказівок від державних мужів, а прийняти правильне рішення – захищати свою землю, родину, цінності, які плекалися поколіннями.

Український народ не перестає дивувати цілий світ: в стислі строки сформувалася ціла волонтерська армія, українці без зброї виходили і зупиняли танки руками, з-під носа ворога забирали військову техніку, робили саморобні вибухові засоби, на окупованих територіях після проведення розмінування, засівали землю. І таких прикладів багато. Комусь це здається безглуздя, але саме при таких обставинах, в українського народу загострився менталітет. Складається думка, що в українців є надприродні здібності.

А як розуміти, коли з тремтінням в душі, попри втрату, біль, українці жартують, співають пісень, підбадьорюють. Ми знаємо, що ми такі були завжди (звідси, наприклад, козацтво як захисник духовно-емоційних цінностей), адже емоційність, це ще одна з основ нашого менталітету. Прояв духу свободи,

духовності, віра та гостре відчуття потреби боротьби за справедливість, це той фундамент, який закладений в кодї нездоланності мого народу.

Варто відмітити ще про такий важливий духовний зв'язок між поколіннями українців, який має надвелику силу у вірі за праведне, за святе переконання що за нами правда, а значить Бог – це молитва. І наші Захисники вірять, що під кулями і вибухами, молитва справжня і щира, вона завжди поруч, так вчили батьки. І покладаючись на свої сили, віру батьків, з великим тремтінням і обережністю, задубілими від мазуту і землі руками прикріплюють до своїх бронжилетів стрічечки з символами держави та освячені вервички з хрестиком, вірячи і молячи про захист. Ставлення до Бога, консолідація громадянського суспільства, повна свобода і захист населення – основні складові, за яких національна ідея не тільки існуватиме об'єктивно та виправдає свою історичеу місію, а й стане рушієм конструктивного культуротворення і державостановлення.

Окрім, опрацьовуючи матеріал даної теми, досить цікавою виявляється позиція автора статті «Український менталітет як засіб досягнення успіху» В. Коскіна, а саме: «Кожен може обрати собі Бога. Кожен може обрати собі національність. Навіть історію! Однак ніхто не може обрати собі менталітет. Кожен, хто живе в Україні, незалежно від національності, потрапляє під вплив української енергетики, її егрегора. Тож світогляд формується під впливом усього, що відбувається в країні» [2].

Це лише коротенькі нариси, але в подальшому розкриття даної тематики можливе на основі наукових праць, суджень вчених, істориків, розглянути істотні риси українців, що зумовлюють актуалізацію національного менталітету в сучасному вимірі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кононенко П.П. «Свою Україну любіть...». К.: Твім інтер, 1996. 224 с.
2. Коскін В. Український менталітет як засіб досягнення успіху / Дзеркало тижня. 01.08.2008 // [Електронний ресурс]: URL: <https://zn.ua> (дата звернення: 10.03.2024)
3. Шевченко Т.Г. І мервим, і живим, і ненародженим.../В-цтво «Фоліо», 2015. 256 с.

Чубірка Олександр Олексійович

студент 1 курсу, спеціальність «Філософія»

науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент

Ходанич Юрій Михайлович

СПОЖИВАЦТВО ЯК ЯВИЩЕ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

І. «Культура споживання». Ми часто чуємо терміни «суспільство споживання» або «культура споживання», але що вони означають? «Культура споживання» являє собою вид діяльності сучасного жителя капіталістичної країни, спрямований на нестримне споживання товарів, що не є першою

потребою. Зазвичай, коли ми використовуємо цей термін, маємо на увазі сучасне суспільство як етап розвитку капіталізму. Проте, щоб зрозуміти, які саме риси має ця «культура споживання», спочатку потрібно визначити її основні аспекти.

Почнемо з того, що виділимо «центральність споживання». У сучасному капіталістичному суспільстві споживання відіграє центральну роль. Люди прагнуть до накопичення матеріальних благ і задоволення своїх потреб через покупку товарів. Люди формують свою ідентичність і соціальний статус на основі споживчих виборів і уподобань. Це дає можливість нам відносити себе та оточуючих до різних груп. Це призводить до матеріального конформізму, коли люди часто прагнуть відповідати стандартам і очікуванням культури. Основною причиною цього є реклама і маркетинг, так як вони відіграють ключову роль у формуванні бажань і потреб людей. Вони впливають на свідомість і поведінку людей, створюючи ідеали і стандарти споживчої поведінки. Людство все більше зводить все до матеріалізму та так званого «споживчого ідеалізму», коли основним «ідеальним» прагненням людей є володіння матеріальними благами, часто раціонально не потрібними. Глобальна економіка та технології роблять споживчі товари і послуги доступними для людей по всьому світу, що сприяє поширенню суспільства споживання на глобальному рівні.

Ми можемо використовувати термін «культура», тому що він найбільш підходить саме через своє значення. Культура це сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством. Ми сприймаємо «споживання» як процес використання матеріальних речей, але насправді в сучасних тенденціях ми все більше стикаємось з ситуаціями, коли духовна культура також стала частиною нестримного та безконтрольного користування. Крім того, сучасне суспільство споживання є складною мережею впливу, що охоплює практично всі аспекти нашого життя. Вона охоплює всі артефакти духовної культури, від розваг до освіти та релігії; культура споживання пронизує нашу повсякденну реальність. За останні десятиліття вона відчутно трансформувалася, змінюючи наше сприйняття власної особистості, суспільства та світу навколо нас.

II. Роль маркетингових технологій. Напевно, мало хто може сперечатися з думкою, що головним сучасним інструментом для подачі інформації є реклама. За теорією маркетингу, рекламу можна поділити за типом завдання, часом, місцем розміщення. Також вона буває прямою і нативною.

Що ж таке «маркетинг»? «Маркетинг - це не те, що ви робите, а те, як ви думаєте» [1, с. 30]. Основною його задачею є розробка бренду продукту. Маркетингові команди працюють над його створенням, щоб він привертав увагу споживачів і створював позитивні асоціації. Це включає в себе розробку дизайну продукту, його упаковку, лейбл, а також позиціонування бренду. Часто реклама буває направлена на нашу підсвідомість, не кожен продукт потрібен саме зараз, але в момент коли цей продукт стає потрібним саме певний бренд має прийти нам перший на думку. Маркетинг допомагає створювати та поширювати споживчу культуру, включаючи ритуали покупок, способи використання продуктів та споживацькі звичаї. Це впливає на те, як споживачі сприймають своє споживання та взаємодіють з марками. Величезні торгові центри перетворюються в «храми», де ми проводимо своє дозвілля. Кожну неділю будь-

яка поважаючи себе сім'я має з'їздити до торгового центру, закупитися продуктами в супермаркеті, пообідати на фудкорті, можливо навіть сходити в кіно. Це величезний лабіринт, де споживач може заблукати на цілий день, і не думати про існування світу за межами торгового центру. Звісно, існування подібних «храмів» є одним із найвидатніших досягнень людства, але маркетингологи змогли перевершити його!

Тепер можливість заблукати в торгових рядах є навіть не виходячи з дому. Поширення та вседоступність Інтернету та розвиток технологій сприяли появі великої кількості інтернет-магазинів з різними товарами для кожного та можливістю купувати на різних платформах. Тепер реклама діє на споживача через Інтернет, і в нього є можливість одразу купити бажаний товар, не чекаючи наступного дня і нової «покупної неділі».

Маркетингові компанії не створюють реальний продукт, вони створюють його «симулякр», образ який немає нічого спільного з реальністю. Симулякр вже не відображає реальність, він стає її заміною [2, с. 14].

III. «Нова бідність». Наша obsesія споживання має глибокі корені та розмаїті прояви. Вона визначає наші цінності, уподобання та стиль життя, часто вводячи нас у вічний цикл жадібного прагнення нових речей. Проте, разом з цими вигодами приходить і ціна – втрата сутнісних цінностей, збалансованого підходу до споживання. Французький філософ Гі Ернест Дебор називав це явище «Новою бідністю». Що таке «бідність»? Це відсутність матеріальних благ. Що ж таке «Нова бідність»? Це надлишок бажань. Феномен, який присутній в житті кожного індивіда, що живе в капіталістичному суспільстві, і характеризується постійним бажанням отримувати нові матеріальні блага. Це відчуття, яке неможливо перекрити, оточуючи себе матеріальними артефактами, оскільки на заміну придбаним речам у людини обов'язково з'являться нові бажання. Гі Дебор також стверджує, що сучасна людина «фундаментально самотня» через те, що відносини між людьми замінюються на відносини між образами.

IV. Проблема симуляції. Товари, якими ми себе оточуємо, формують наш образ, вказуючи на те, як ми себе ідентифікуємо в суспільстві. Товари можуть розказати про індивіда майже все, зокрема, його професію, фінансовий стан, уподобання в їжі та музиці. Ми можемо зрозуміти по цьому образу, чи подобається нам людина чи ні. Тому відносини між людьми замінюються на відносини між образами [4, с. 37]. Ми стали симулякром серед симулякрів. Ми взаємодіємо не з об'єктами та людьми, а з їх симулякрами. Ми повністю відкинули «прозорість відносин» [3, с. 5]. Нам достатньо зрозуміти, що людина споживає, і ми зможемо ідентифікувати її в соціумі, достатньо зрозуміти її самоідентифікацію. Перед нами постає фундаментальне питання «Хто я?», так як сам процес самоідентифікації виявляється спалпюженим, адже ми формуємось на основі не справжніх симулякрів, які спотворюють початковий стан речей.

При формулюванні такого питання сучасна людина має враховувати величезний спектр нав'язаних ідей та цінностей, якими вона наповнена. І тут ми маємо відокремлювати ідеї та цінності, нав'язані суспільством, від тих, які нав'язані культурою споживання. Ми можемо стверджувати, що цінність сім'ї,

швидше за все, не нав'язана капіталізмом, але нав'язана самим суспільством. Ми мусимо звернути увагу саме на речі, нав'язані сучасною культурою споживання, оскільки всі вони спрямовані на штучну підміну індивіда.

То хто я? Ідеї які мене наповнюють? Предмети, які мене оточують? І що з цього справді моє, а не нав'язане? Виходячи з цього ми можемо стверджувати, що ми симулякри серед симулякрів, які взаємодіють із симулякрами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Армстронг А., Котлер Ф. Основи маркетингу. Київ: Видавництво «Науковий світ», 2022. 880 с.
2. Бодріяр Ж. Симулякри та симуляції. Київ: Видавництво Соломії Павличко «ОСНОВИ», 2004. 230 с.
3. Baudrillard J. The Consumer Society. London: Sage Publications, 1998. 208 p.
4. Debord G. Society of the Spectacle. Detroit: Black and Red, 1970. 118 p.

ПОЛІТОЛОГІЯ. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

Бабидорич Василь Юрійович

аспірант 2-го курсу

спеціальність «Публічне управління та адміністрування»

науковий керівник: доктор політичних наук

Ключкович Анатолій Юрійович

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ

В розробці інституційних механізмів регіональної політики Європейський Союз має значний досвід, який є важливим для України у контексті євроінтеграції та підвищенні ефективності політики регіонального розвитку.

Формування і реалізація регіональної політики в ЄС здійснюється за допомогою складної та розгалуженої інституційної архітектури, що охоплює кілька владних рівнів. Особливістю інституційної системи ЄС є те, що прийняття важливих рішень не реалізується владним інститутом одноособово, а спільно з іншими органами [4]. Ця співпраця європейських інститутів сприяє забезпеченню відкритості, демократичності та ефективності в прийнятті рішень щодо регіональної політики.

Європарламент відіграє ключову роль у формуванні нормативно-правових основ регіонального розвитку. Як виконавчий орган ЄС Єврокомісія відповідає за розробку, виконання європейських стратегій і програм щодо регіонального розвитку, а також здійснює контроль за використанням коштів ЄС для регіонального розвитку. Рада ЄС у ролі законодавчо-виконавчої інституції співпрацює з іншими владними органами і бере участь у формуванні та реалізації європейської регіональної політики.

Важливою інституцією в системі формування та координації регіональної політики є Комітет регіонів, який складається з представників регіональних і місцевих органів влади. Він вносить пропозиції і корективи у структурну політику ЄС, залучаючи регіональні та місцеві органи влади до процесу прийняття рішень на загальноєвропейському рівні [2]. Загальноєвропейські інститути взаємодіють з національними урядами, регіональною і місцевою владою країн-членів для забезпечення ефективності та успішності реалізації регіональної політики ЄС.

В кожній країні ЄС функціонують різні владні інститути, які відповідають за державну регіональну політику – законодавчі та виконавчі органи, глави держав, а також структури самоврядування. Розподіл їхніх обов'язків, функцій і впливу може змінюватися в залежності від форми правління та форми державного устрою держави.

Національні парламенти та їх профільні комітети є важливими інститутами для забезпечення законодавчої бази для регіональної політики. Проте ключове значення мають виконавчі органи на різних рівнях управління, оскільки вони здійснюють реалізацію, координацію і контроль за регіональним розвитком.

Урядові адміністрації відповідають за виконання стратегій і програм, розроблених національними та регіональними представницькими органами, і забезпечують конкретні дії для досягнення цілей регіональної політики.

У ряді західноєвропейських країн повноваження здійснювати державну регіональну політику делеговані неспеціалізованим міністерствам, які відповідають за різні сфери публічного управління. У контексті реалізації євроінтеграційних намірів у багатьох країнах Центрально-Східної Європи було прийнято рішення про створення спеціалізованих міністерств або структурних підрозділів, які відповідають за регіональну політику. Міністерство регіональної політики або аналогічний орган в іншому міністерстві бере на себе важливі функції ухвалення рішень з питань регіонального розвитку, організацію реалізації цих рішень, а також координацію і контроль за ними. Це дозволяє країнам забезпечити систематичний підхід до розвитку регіонів і ефективно використовувати ресурси для забезпечення сталого та збалансованого розвитку країни.

У багатьох країнах існують міжвідомчі державні структури, які спеціалізуються на розвитку регіонів. Ці структури можуть бути утворені для забезпечення більш ефективної координації та співпраці між різними міністерствами та органами влади з метою забезпечення комплексного підходу до регіонального розвитку. Аналізуючи такі структури, дослідники виокремлюють дві ключові моделі: міжміністерські органи, що функціонують у структурі виконавчої влади, та органи, які мають змішану парламентсько-урядову основу, оскільки туди входять представники виконавчої та законодавчої влади [1, с. 22].

До процесу розробки та реалізації регіональної політики активно долучаються різноманітні недержавні організації, такі як агентства регіонального розвитку, торгово-промислові палати, асоціації органів місцевого самоврядування, бізнес-асоціації та громадські організації. Вони відіграють важливу роль у сприянні місцевому та регіональному розвитку, а також у забезпеченні ефективного впровадження політики, спрямованої на зміцнення регіонів ЄС. Наприклад, агентства регіонального розвитку активно співпрацюють з місцевою владою, громадськими організаціями та експертами для впровадження кращих практик і створення стратегій, спрямованих на підвищення економічного, соціального та екологічного розвитку регіонів.

Отже, досвід інституційного забезпечення регіональної політики ЄС є важливим для України, де до здійснення державної стратегії регіонального розвитку та регіональних стратегій залучено широке коло інституцій і організацій [3, с. 78]. На рівні Європейського Союзу та країн-членів реалізація регіональної політики відбувається через складну, багаторівневу інституційну структуру. Загальноєвропейські інституції виступають у ролі ініціаторів і координаторів практичного втілення регіональної політики. В рамках інституційного механізму реалізації регіональної політики Євросоюзу виробляються спільні підходи та принципи щодо регіонального розвитку для країн-членів ЄС. Регіональна політика країн-членів ЄС реалізується центральними державними органами, владою регіонів, органами місцевого самоврядування, також долучаються до

співпраці громадські та приватні структури. Така багаторівнева інституційна система сприяє взаємодії між різними рівнями управління та зацікавленими сторонами, забезпечує врахування потреб та інтересів різних регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дацишин М., Керецман В. Інституційне забезпечення регіональної політики та практика взаємодії органів влади в Україні. К.: «К.І.С.», 2007. 102 с.
2. Інституційне забезпечення державної регіональної політики (досвід країн ЄС). URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/mart2009/31.htm>.
3. Ключкович А. Пріоритети та інструменти реалізації державної стратегії регіонального розвитку України. *Актуальні проблеми політичної науки*. Ужгород, 2017. Вип. 1. С. 75-79.
4. Мирна Н. В. Європейський Союз: правові та інституціональні засади політики регіонального розвитку. *Державне будівництво*. 2014. №1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_29

Боднар Олександра Віталіївна

*студентка 3 курсу,
спеціальність «Публічне управління та адміністрування»
науковий керівник: кандидат політичних наук,
доктор наук з державного управління, професор
Тихончук Леся Хотіївна*

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Актуальність дослідження. Зростаючі вимоги до якості та доступності медичних послуг значно зросли в умовах війни, яка створила додаткові виклики для медичної системи. Військові дії призвели до збільшення кількості поранених, переміщених осіб і загального навантаження на медичні установи, що вимагає ефективного управління ресурсами та координації зусиль на всіх рівнях. Крім того, забезпечення стабільного функціонування системи охорони здоров'я в умовах постійних загроз є критично важливим для підтримки суспільної стійкості та добробуту.

Метою роботи є поглиблення дослідження особливостей публічного управління і адміністрування у сфері охорони здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Публічне управління охороною здоров'я в Україні ґрунтується на Конституції України та інших правових актах, таких як Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Стаття 49 Конституції гарантує кожному громадянину право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Законодавчі акти визначають основні принципи функціонування системи охорони здоров'я, включаючи забезпечення

доступності медичних послуг, розвиток фізичної культури та санітарно-епідемічного благополуччя населення [2].

Необхідно зазначити, що публічне адміністрування в сфері охорони здоров'я має реалізовуватися відповідно до сукупності міжнародно-правових актів. Відповідно до положень Загальної декларації прав людини кожна людина має право на медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини (ст. 25) тощо [4 с.243].

Зasadничі концепти побудови системи управління охорони здоров'я визначено в ст. 4 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Управління системою охорони здоров'я здійснюється на кількох рівнях. Національний рівень представлений Міністерством охорони здоров'я України, яке формує політику у сфері охорони здоров'я, здійснює нагляд за її реалізацією та координує діяльність медичних закладів. Регіональні та місцеві органи влади відповідають за реалізацію державної політики на своїй території, включаючи управління комунальними закладами охорони здоров'я та їх фінансування [1 с.13].

Після введення воєнного стану, наказом № 374 від 24 лютого 2022 року було проведено ряд законодавчих змін, які сприяли альтернативним тимчасовим заходам щодо надання медичної допомоги постраждалим внаслідок військової агресії росії проти України. У законодавчій практиці України впроваджено зміни, щоб забезпечити готовність медичних закладів для надання медичної допомоги; підвищити доступність медичної та реабілітаційної допомоги, налагодити оперативність дій генеральних директорів, медичних директорів щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги та ін. Отож, у період воєнного стану офіційно відбулися зміни в методиці виплат за договорами в рамках медичних послуг, що підтверджує прискорене прийняття важливих політичних рішень та законодавства охорони здоров'я та посилює кадрові ресурси у сфері охорони здоров'я. Недостатність кадрів впливає на організаційну спроможність системи охорони здоров'я, також загострює ситуацію із забезпечення потреб громадян у якісних і доступних послугах. Цілком зрозуміло, що способи, прийоми, інструменти, які держава використовує для регулювання функцій та досягнення поставлених цілей медичної галузі, можна назвати методами публічного управління системою охорони здоров'я [3 с.25].

Однією з основних проблем у сфері охорони здоров'я є забезпечення належного рівня фінансування та управління медичними установами. В умовах воєнного стану виникає необхідність в оперативному та ефективному вирішенні професійних проблем, що потребує удосконалення механізмів управління, підвищення кваліфікації керівників та адаптації до нових викликів. Також актуальними залишаються питання доступності медичних послуг, особливо в сільській місцевості, та забезпечення медичними кадрами.

Основним викликом для сфери охорони здоров'я є руйнування критичної

інфраструктури внаслідок повномасштабного воєнного вторгнення на територію України (зокрема й критичної медичної інфраструктури в окремих містах та районах в усій країні).

Окремим викликом для системи охорони здоров'я в Україні стало збільшення кількості осіб з інвалідністю, спричинене воєнними діями на території України.

Розвиток публічного управління діяльністю медичних установ відбувається в руслі трансформаційних процесів. А якість публічного управління діяльністю медичних установ в умовах воєнного стану відбивається в його реалізованості, своєчасності, правильності вибору шляхів і засобів вирішення професійних проблем.

Висновок. Система публічного управління та адміністрування у сфері охорони здоров'я в Україні є ключовою складовою забезпечення здоров'я нації. Вона базується на законодавчих засадах, включаючи Конституцію України та Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Незважаючи на численні виклики, зокрема в умовах воєнного стану, держава продовжує реформування системи охорони здоров'я, спрямоване на підвищення її ефективності та доступності медичних послуг.

Система охорони здоров'я є одним з базових елементів у системі забезпечення рівності та якості життя в країні. Її стан залежить від комплексу характеристик, рівень прояву яких дає змогу говорити про її ефективність. До цих характеристик можна віднести систему фінансування та обсяг її охоплення; доступність і рівень доступу до системи охорони здоров'я; характер внутрішньої взаємодії у сфері та основні принципи функціонування; якість послуг; технологічне відставання послуг, які надаються; демографічний розвиток та стан здоров'я населення як основний результируючий показник якості послуг, які надаються у сфері медицини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карпишин Н., Комуницька М. Класичні моделі фінансового забезпечення охорони здоров'я. *Світ фінансів*. 2022. № 1. С.12-16.
2. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Сенюта І.Я. Міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я. *Вісник Львівського університету*. 2023. Вип. 40. С. 24–36.
4. Стефанчук Р.О., Янчук А.О., Стефанчук М.М., Стефанчук М.О. Проведення в Україні кодифікації медичного законодавства: до питання постановки проблеми. *Патологія*. 2019. Т. 15. № 2(43). С.242–247.

Велика Вікторія Іванівна
студентка 3 курсу,
спеціальність «Публічне управління та адміністрування»
науковий керівник: кандидат політичних наук,
доктор наук з державного управління, професор
Тихончук Леся Хотіївна

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В СФЕРІ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Освіта – інструмент для становлення особистості за допомогою отримання знань, освоєння навичок розвитку (пізнавальних та творчих) через систему соціальних інститутів (родина, школа, ЗМІ). Мета освіти – залучити людину до досягнень цивілізації, а також передати та зберегти культурне надбання. Правові механізми поєднують систему нормативів міжнародного права, а також національного, регіонального, локального (самоврядного) рівня. Підтверджуючи можливості організаційної автономії, на рівні закладу освіти діють установчі документи, колективний договір, система трудових договорів, освітні програми тощо, що специфікують дію правових механізмів під конкретний заклад. Правове регулювання конкурентоспроможності закладів освіти, окрім профільного законодавства в освітній сфері, доповнюється законодавством щодо конкуренції і конкурентоспроможності. Це дискусійний момент, оскільки часто зазначається, що для закладів освіти важливою є не конкуренція, а посилення мережевих зв'язків

Метою роботи є визначення сутності публічного управління та адміністрування в сфері освіти.

Виклад основного матеріалу. У стратегічних нормативах загальнодержавного, регіонального і місцевого значення багато уваги приділено питанням розвитку освіти з погляду її значення для економіки і суспільства, досягнення цілей сталого розвитку:

- підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки – Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2025 року; – забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти, сприяння можливостям навчатися впродовж усього життя для всіх;

- цілі сталого розвитку України на період до 2030 року;

- конкурентоспроможні умови для інвестицій, розвиток людського потенціалу, щоб виграти конкуренцію за таланти – Національна економічна стратегія на період до 2030 року;

- використання потенціалу закладів вищої освіти, формування мережі закладів дошкільної та позашкільної освіти, загальної середньої освіти, зокрема шляхом впровадження профільної середньої освіти, сприяння розвитку приватних закладів дошкільної освіти, програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників відповідно до потреб сучасної освіти та сучасних

технологій здобуття освіти, комп'ютеризація закладів загальної середньої освіти та ін.

- Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки;
- зростання якості освітніх послуг, зокрема в сільській місцевості, модернізація освітньої інфраструктури, збільшення охоплення дітей дошкільною та позашкільною освітою; підвищення соціальної та економічної активності осіб пенсійного та передпенсійного віку та ін.[3].

У забезпеченні конкурентоспроможності закладів освіти специфічну, однак вагомую роль, відіграють адміністративні послуги, оскільки з їх допомогою здійснюється державний нагляд і контроль за дотриманням норм і стандартів суб'єктів надання освітніх послуг.

Адміністративні послуги у сфері освіти мають бути націленими на:

- усталення умов освітньої діяльності без надміру частого перегляду стандартів, що спричиняє значні навантаження на заклади освіти в їх прийнятті та адаптації;

- передбачення інноваційних підходів стандартизації щодо змістовного наповнення освітнього процесу, терміну навчання та кількості навчальних годин, підходів до оцінювання якості освітніх послуг і задоволення потреб споживачів [1, с.10].

Інноваційні підходи мають включати посилення вибіркової складової навчального процесу, ситуативне збільшення самостійної роботи, стимулювання неперервного розвитку і навчання, дестандартизацію форм подання матеріалу в педагогічній практиці, індивідуалізацію оцінювання в межах інклюзивної освіти, системний внутрішній і зовнішній моніторинг якості діяльності закладів освіти з врахуванням умов середовища освітньої діяльності, тенденцій розвитку економіки та ринку праці [2, с.98].

Висновки. Наразі в Україні склалась ситуація системних розривів освітньої підготовки, особливо фахівців і робітничих кадрів, і реальних виробничих і послугових процесів у взаємозв'язку з науковим середовищем. Заклади освіти зосередились на наданні основних видів освітніх послуг і не володіють достатніми ресурсами і мотивацією науково-дослідної й інноваційної діяльності. Якщо на національному рівні в основних стратегічних документах регламентовано необхідність становлення інноваційної економіки, smart-спеціалізації, стимулювання людського розвитку, то роль закладів освіти в цих процесах має бути на провідному місці. За відсутності досвіду та надмірного й зайвого навантаження науково-педагогічні працівники не мають можливостей реалізувати свій інтелектуальний і креативний потенціал за інноваційними напрямами. Тому керівництву закладів освіти, яке ініціює відповідні процеси, слід підтримувати на владному рівні та популяризувати позитивний досвід серед інших інститутів. Для закладів освіти в умовах розвитку сучасного мобільного освітнього простору потрібною є державна підтримка в межах інструментарію міжнародного співробітництва, зокрема договірної регулювання. Одним з визначальних аспектів надання конкурентних переваг вітчизняним закладам освіти, особливо для вищого рівня, є можливість видачі диплома міжнародного зразка або подвійного диплома на основі договорів з іноземними інститутами

(програми подвійних дипломів), а також підстав для нострифікації диплома чи атестата про середню освіту. Інституційні механізми міжнародного співробітництва мають визначати правові й організаційні підстави для академічної мобільності – студентів, викладачів, менеджерів закладів освіти. Особливістю академічної мобільності є її зворотність, на відміну від освітньої міграції, яка ризикує трансформуватись у подальше працевлаштування і проживання в іншій країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гринькевич О. С. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти України (методологія аналізу і системи моніторингу). Дис. ... доктора екон. наук: 08.00.03. Львів, 2018. 628 с.
2. Дроботенко І. В. Основні механізми державного регулювання законотворчої діяльності. *Економіка та держава*. 2022. № 11. С. 97-99.
3. Кравченко О. М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 3. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=56> (дата звернення: 12.03.2024)
4. Приходько В. П. Механізм державного регулювання та управління економічною безпекою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 6-8.
5. Пасінович І. І., Сич О. А. Модернізація механізмів державного регулювання економіки України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 1. С. 398-408.

Величко Юлія Василівна

студентка 3 курсу,

спеціальність «Публічне управління та адміністрування»

науковий керівник: кандидат політичних наук,

доктор наук з державного управління, професор

Тихончук Леся Хотіївна

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ У ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Постановка проблеми. Закріплене у Конституції України положення, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3), а також права кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49), визначені у преамбулі Основ законодавства України про охорону здоров'я, що кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я означає, що гарантування та захист прав і свобод громадян, охорона їх здоров'я є пріоритетним напрямом діяльності нашої держави та одним із основних чинників її національної безпеки. До того ж рівень цивілізованості будь-якої держави у значній мірі залежить від того, як закріплюються та гарантуються

права її громадян, тим більше тих, хто потребує особливої уваги, до такої категорії відносяться особи з інвалідністю. Взаємодія суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю супроводжується узгодженістю між індивідуальними зусиллями цих суб'єктів як частиною та цілим у вигляді комплексного характеру діяльності всіх суб'єктів публічної адміністрації політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Метою роботи є визначення сутності управління соціальним захистом у людей з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу. Спеціалізованим законодавчим актом, яким встановлено організаційні та правові засади державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 року № 875-ХІІ. Поряд з цим, ключовим аспектом цього Закону є визначення саме основ соціальної захищеності осіб інвалідністю та гарантування їм рівних з усіма іншими людьми можливостей у всіх сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини, вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями та інтересами [3]. Як вбачається із ст. 8 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» державне управління з питань забезпечення прав осіб з інвалідністю та їх соціальної захищеності здійснюється центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування. У свою чергу, на нашу думку, мета державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю виражена у преамбулі до цього Закону та передбачає: гарантування особам з інвалідністю на рівні з усіма іншими людьми можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства; створення необхідних умов, які дають можливість особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини і громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями і інтересами [2, с. 217].

У процесі розбудови цифрової держави, питання цифрової безбар'єрності стає вкрай актуальним для людей з інвалідністю. Для врахування інтересів усіх громадян, зокрема для людей різних нозологій, при Міністерстві цифрової трансформації України утворено Раду з питань цифрової доступності для людей з інвалідністю. Люди з інвалідністю тривалий час залишались опосередково цифрових можливостей. Світ новітніх цифрових, інформаційних технологій стає помічником у реалізації себе та своїх потреб для людей з інвалідністю та може суттєво покращити якість життя. За останній рік справді у сфері надання цифрових послуг стався справжній прорив. Спрощений доступ до цифровізованих та аналогових державних та соціальних послуг забезпечує рівну участь громадян з інвалідністю повноцінність у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

В Україні у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України введено воєнний стан, і чимало людей опинилося у складних соціальних умовах та, як ніколи, потребує забезпечення державою соціального захисту. З

аналізу приписів частини другої ст. 64 Конституції України вбачається, що в умовах воєнного стану в Україні можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень; конституційні права на соціальний захист, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (статті 46, 48 Основного Закону України) не віднесено до переліку прав і свобод, які не можуть бути обмежені. Держава у разі, зокрема, виникнення умов воєнного стану може здійснити відповідний перерозподіл своїх видатків для збереження справедливого балансу між інтересами особи та суспільства, проте держава не може вдаватися до обмежень, що порушують сутність конституційних соціальних прав осіб, яка безпосередньо пов'язана з обов'язком держави за будь-яких обставин забезпечувати достатні умови життя, сумісні з людською гідністю. Конституція України гарантує посиленій соціальний захист окремим категоріям осіб (зокрема, військовослужбовцям), з урахуванням цього здійснюється захист та забезпечення їхніх конституційних соціальних прав. За умов дії воєнного стану в Україні, конституційні соціальні права не можуть бути надмірно обмежені чи зазнавати дискримінації, має бути забезпечено баланс між загальними інтересам та зазначеними правами, має залишатися непорушною сутність цих прав.

Узгодженість дій суб'єктів публічної адміністрації у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю передбачає й спільне місце та час їх здійснення. Взаємодія передбачає і різні функції відповідно до передбаченої законом компетенції кожного суб'єкта публічної адміністрації. Взаємодія – це не підміна одного суб'єкта іншим, а власне раціональне поєднання можливостей кожного з метою реалізації спільних цілей та завдань, в нашому випадку - соціального захисту осіб з інвалідністю. Соціальний захист осіб з інвалідністю є складовою діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами та полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють забезпеченню прав осіб з інвалідністю щодо включення до суспільного життя нарівні з іншими громадянами (ч. ч. 2, 6 ст. 4 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»). Відтак, під взаємодією суб'єктів державної політики у сфері соціальної захисту осіб з інвалідністю слід розуміти передбачену законодавством спільну діяльність суб'єкта державної політики у сфері соціальної захисту осіб з інвалідністю та іншого такого ж суб'єкта або іншого публічного чи приватного суб'єкта, спрямовану на забезпечення повноцінної участі осіб з інвалідністю у житті суспільства шляхом реалізації ними своїх прав та обов'язків [1, с.16].

До ознак такої взаємодії можемо віднести такі: 1) певний вид публічного адміністрування (управління), що має різноплановий характер; 2) спільна діяльність двох і більше публічних суб'єктів, або публічного та приватного суб'єкта, один з яких є суб'єктом державної політики у сфері соціальної захисту осіб з інвалідністю; 3) наявність спільної мети – забезпечення повноцінної участі

осіб з інвалідністю у житті суспільства шляхом реалізації ними своїх прав та обов'язків. 4) узгодженість дій та цілей суб'єктів такої взаємодії, оскільки внутрішньоорганізаційна діяльність таких суб'єктів повинна бути орієнтована на досягнення спільної мети, інакше, якщо кожен суб'єкт, який бере участь у процесі, матиме різні і навіть суперечливі цілі, це призведе до помилкових рішень або зайвих фіскальних витрат. Взаємодія суб'єктів публічної адміністрації обумовлена неможливістю самостійного вирішення завдань, покладених на відповідного суб'єкта або через недостатність сил і засобів, або через відсутність необхідних для цього повноважень. Вихідним пунктом взаємодії є інтерес суб'єктів публічної адміністрації щодо спільної, взаємоузгодженої роботи для досягнення певного результату [4, с.15].

Висновки. Державна політика у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю виходить з необхідності утвердження та забезпечення прав і свобод людини, що відображається в оновленій адміністративно-правовій доктрині, побудованій на публічно-сервісній спрямованості адміністративного права (людиноцентристський підхід), що полягає в забезпеченні реалізації прав та охоронюваних законом інтересів приватних осіб (в тому числі осіб з інвалідністю) та захисті їх порушених прав та інтересів. Однак різноманітність та багатоаспектність завдань, що стоять перед державою у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю зумовлює необхідність залучення до їх реалізації значної кількості суб'єктів, як тих, що так і безпосередньо здійснюють державну політику у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, так й інших публічних та приватних суб'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галицький О.М, Гришова Р.В. Світовий досвід реалізації державної політики підтримки осіб з інвалідністю та його імплементація в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 6. С. 15-18.
2. Матрос О.О. Система соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні на сучасному етапі. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2021. Вип. 82(2). С. 216-220.
3. Нікітчина О.В. Особливості формування інституту соціального захисту населення України (на прикладі Житомирської області). URL: www.nbu.gov.ua/e-journals/eui/2010_2/10поврго.pdf (дата звернення: 10.05.2024).
4. Хомра О. У. Соціальна безпека: виклики, загрози, критерії. *Стратегічна панорама*. 2022. №4. С.13-17.

Гуштан Віталій Володимирович
аспірант 2-го курсу
спеціальність «Публічне управління та адміністрування»
науковий керівник: доктор політичних наук
Ключкович Анатолій Юрійович

ЧЕСЬКИЙ ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

У ході постсоціалістичної демократизації та європейської інтеграції Чеської Республіки (ЧР) відбувся складний процес реформування системи публічного управління. Адміністративно-управлінські реформи були орієнтовані, зокрема, на поетапну модернізацію територіального публічного управління з метою його демократизації, державної інституціоналізації та європеїзації. Чеський досвід реформування територіального публічного управління важливий для наукового осмислення у вітчизняному контексті, з огляду на його успішність та євроінтеграційні наміри України.

Аналіз дослідницьких підходів до даної проблематики [1, с.22] дозволив виокремити кілька етапів реформування публічного управління у Чеській Республіці, в рамках яких відбувалися зміни в територіальній організації влади.

Перший етап, який часто називають «федеральним», тривав з 1990 по 1992 роки і характеризувався відновленням демократичного державного управління і місцевого самоврядування в межах постсоціалістичної Чехословацької Федеративної Республіки. Адже за часів побудови соціалізму територіальне публічне управління існувало у формі державного управління, яке було представлене центральними органами влади та державними виконавчими структурами на місцях. Система місцевого управління здебільшого орієнтувалася на виконання рішень центральних органів влади та недостатньо враховувала потреби та інтереси місцевих громад. Перший етап реформування відзначився впровадженням виборної місцевої влади, що дозволило мешканцям громад більш активно впливати на процес прийняття рішень, що стосуються їхнього спільного життя. Основними завданнями цього етапу були створення нових інститутів, встановлення основ демократичного управління, перехід до ринкової економіки та розробка нової конституції в контексті розділення Чехословаччини.

Другий етап тривав з 1992 по 1997 роки та був пов'язаний з реформуванням системи публічного управління в рамках самостійної Чеської Республіки після розпаду Чехословаччини. Важливою подією цього періоду було прийняття нової Конституції в 1992 році, яка визначила основні принципи державного устрою та розподілу влади між центральним та територіальними органами влади. В Конституції ЧР відбулося закріплення основ місцевого самоврядування в розділі 7 «Територіальне самоврядування» [2]. Відповідно до норм Конституції в Чехії була введена двокомпонентна система самоврядування, яка передбачає існування двох рівнів: місцевого та регіонального. В перехідний період 1990-х років існувала необхідність створення вищих територіальних самоврядних

одиниць, які могли б самостійно вирішувати питання регіонального рівня. Однак, попри актуальність цього питання, його вирішення відкладалося до створення цілісної концепції реформи публічного управління та децентралізації. Незважаючи на прийняття нової Конституції, управлінські реформи були обмеженими, а іноді й гальмувалися через різноманітні політичні, економічні та соціальні чинники. Зокрема політичні сили мали розбіжності у підходах до реформ, що було пов'язано з різними партійно-ідеологічними імперативами та відмінними поглядами на інтенсивність перетворень. Протягом цього етапу відбувалися повільні та непослідовні зміни у сфері реформування територіального публічного управління.

Третій етап тривав з кінця 1997 року до 2006 року і супроводжувався інтенсивними перетвореннями в сфері публічного управління. Цей період був важливим для Чеської Республіки з огляду на підготовку вступу країни до Європейського Союзу. Після зміни політичного курсу та приходу до влади нових політичних сил в країні з'явилася можливість досягнення консенсусу між правлячими та опозиційними силами щодо реформування територіального публічного управління, що сприяло інтенсивності та ефективності перетворень. Позиція Європейського Союзу щодо реформування системи публічного управління була важливим зовнішнім фактором, що стимулював чеський уряд до прийняття більш активних кроків у цьому процесі. ЄС вважав реформування публічного управління одним із ключових елементів, необхідним для впровадження демократичних інститутів, підвищення рівня прозорості та ефективності управління, а також забезпечення відповідності європейським стандартам у контексті євроінтеграції. Організаційне сприяння та фінансова допомога з боку ЄС забезпечили необхідні ресурси та експертну підтримку для впровадження реформ в Чехії. У 1997 році було ухвалено Конституційний закон про вищі територіальні самоврядні одиниці [3], що важливо в контексті формування регіонального самоврядування. В 2000 році було запроваджено 14 вищих територіальних самоврядних одиниць (країв), що стало значний кроком у процесі децентралізації влади та створення більш самостійних регіональних структур публічного управління. Це також сприяло впровадженню більш ефективного розподілу ресурсів та оптимізації управління на рівні регіонів, а також стимулювало активну участь громадськості у прийнятті рішень і розвиток різноманітних регіональних ініціатив.

На сучасному етапі розвитку територіального публічного управління значна увага приділяється впровадженню інноваційних технологій, підвищенню ефективності шляхом цифровізації адміністративно-управлінських процесів і покращенні якості надання послуг громадянам. Також акцентується увага реформаторів на вдосконаленні стратегічного управління та підвищенні рівня громадянської участі в процесах регіонального управління.

Отже, Чеська Республіка пройшла декілька етапів в реформуванні територіального публічного управління. Серед основних чинників, які сприяли реформуванню територіального публічного управління, можна назвати: зміну партійно-політичного складу уряду в другій половині 1990-х рр., яка сприяла досягненню політичного консенсусу щодо розуміння змісту реформ та їх

реалізації; орієнтацію на європейську та євроатлантичну інтеграцію, яка визначила стратегічний курс розвитку країни та потребувала адаптації публічного управління до європейських стандартів і норм. Під тиском ЄС чеський уряд був змушений пришвидшити реформи в системі публічного управління, які передбачали удосконалення територіального управління та підвищення його ефективності. Попри складнощі та виклики, які виникали на шляху реформування публічного управління в Чеській Республіці, результатом цього процесу стало формування багаторівневої системи територіального управління, що відповідає вимогам та стандартам Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ключкович А. Реформування територіальної організації публічної влади у Чеській Республіці у контексті реалізації євроінтеграційного курсу. *Регіональні студії*. Ужгород, 2017. №10. С. 22-28.
2. Ústava České Republiky ze dne 16. prosince 1992. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-1>
3. Ústavní zákon o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1997-347>

Красілинець Наталія Василівна

студентка 3 курсу,

спеціальність «Публічне управління та адміністрування»

науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент

Кічера Надія Михайлівна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ ТА НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Децентралізація в Україні показала більш ніж позитивний ефект в органах місцевого самоврядування, адже вона надала змогу якісніше обслуговувати потреби населення, тим самим підсилюючи зону їх відповідальності за прийняті ними рішення, поруч із цим акумулюючи ресурсний потенціал територіальних громад. У зв'язку з цим, у нас виникає потреба виокремити проблеми, які виникли та існують у окремих напрямках діяльності органів місцевого самоврядування. Вважаємо за необхідне зосередитися на дослідженні саме бюджетних питань та адміністративних послугах.

В сучасних умовах місцеве самоврядування виступає правовим інститутом, що здійснює управління на місцях. Втім таке управління не можна собі уявити без прямого використання ресурсного забезпечення об'єднаних територіальних громад. Адже воно є одним із інструментів розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації влади. Так як минулий досвід з приводу

розподілу повноважень між різними управлінськими рівнями виконавчої влади був для нас яскравим прикладом низької ефективності централізованої моделі управління, то умови децентралізації надають нам промінчик надії в плані розвитку ТГ. Таким чином, мета нашого дослідження полягає у визначенні проблемних питань окремих напрямків діяльності органів місцевого самоврядування, зокрема таких як: бюджетний процес і адміністративні послуги. Відповідно основними завданнями дослідження виступають аналіз проблем бюджетного процесу та адміністративних послуг у діяльності органів місцевого самоврядування, а також пошук рекомендацій щодо їх подолання.

Серед використаних методів дослідження – дедукція, індукція, аналіз статистичних даних, порівняльний метод, дискурс-аналіз. Доречним стало також використання методу формалізації, зокрема при дослідженні проблемних питань бюджетного процесу у діяльності органів місцевого самоврядування.

Сучасна політика територіальної децентралізації, яка реалізується в результаті реформи адміністративно-територіального устрою країни і проявляється передусім, у фінансовій децентралізації, дає об'єднаним територіальним громадам змогу самостійно вирішувати ряд питань [8, с. 36]. Здійснюючи фінансову децентралізацію, Україна використовувала світовий досвід. Результативні показники бюджетів ОТГ відображають загальний соціально-економічний стан відповідної території та потенціал її подальшого розвитку. Тоді як наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах свідчить про те, що територіальна громада має можливість надавати якісніші та різноманітніші послуги своїм жителям [10, с. 125].

Реформа місцевого самоврядування на засадах децентралізації дає громадам нові можливості розвитку через значне розширення повноважень і суттєве зміцнення фінансової спроможності. Водночас виникають нові управлінські виклики для органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад. Так, на етапі створення та перших років функціонування ОТГ стикнулися з такими проблемами: 1) нові повноваження (у сфері планування, управління фінансами, земельними питаннями, сферою містобудування, соціальною сферою тощо); 2) необхідністю самостійно створювати систему ефективного управління новими земельними, бюджетними ресурсами, які стали доступними для ОТГ і можуть бути використані для їх сталого розвитку; 3) збільшенням кількості заінтересованих сторін, з якими потрібно узгоджувати прийняття рішень у межах ОТГ; 4) відсутністю органів і фахівців щодо надання базових адміністративних послуг мешканцям ОТГ; 5) необхідністю конкурувати із іншими ОТГ за отримання додаткових ресурсів [5, с. 113].

Зафіксовано, що кращі результати фінансово-економічного розвитку мають великі (укрупнені) ТГ, тоді як менші – не мають змоги ефективно функціонувати без дотацій [3, с. 255]. В якості прикладу низькоспроможних громад в Закарпатській області за підсумками 2023 року можемо назвати: Свалявську, Бедевянську, Великобичківську, Вишківську, Колочавську, Косоньську, Міжгірську [6].

Зведений бюджет України у 2022 р. показує, що міжбюджетні трансферти на делеговані повноваження значно переважають над трансфертами на власні повноваження, звідси впливає одна із основних проблем соціально-економічного розвитку органів місцевого самоврядування – залежність від державного бюджету. Вирішенням цієї проблеми є удосконалення механізму місцевого фінансування, суть якого полягає в повній фінансовій самостійності ОМС. Основою механізму має бути податкова реформа, яка розширить кількість податків до місцевого бюджету [9, с. 94-95]. Так, нині фінансовий ресурс територіальних громад складають як і податкові, так і не податкові грошові надходження, засади використання яких регулює Бюджетний кодекс України. Тобто доходи включають в себе не тільки власний прибуток громад (тут йдеться про ту частину доходу перерозподіл якої здійснюється у місцевий бюджет, наприклад рентна плата або ж податок на майно), а ще й ті які вони залучають, скажімо у вигляді грантів.

При цьому структура фактичних надходжень до загального фонду місцевих бюджетів (без міжбюджетних трансфертів) за I квартал 2024 року складає 101 583,5 млн гривень. По виконанню річних затверджених показників доходів загального фонду (без міжбюджетних трансфертів) за I квартал 2024 року найвищі показники мають: м. Київ 37,7%, Дніпропетровська область 26,8%, Закарпатська область 26,4%, Хмельницька область 26,2% та Львівська область 26,0% [4, с. 5-6].

Втім за бюджетними індикаторами розвитку територіальних громад Закарпатська область відзначається аутсайдерськими позиціями, хоча за 2022 і 2023 роки вбачається певна позитивна динаміка. Закарпаття продовжує бути специфічним регіоном України з низькою активністю територіальних громад під час ще не завершеної реформи децентралізації. Причини: 1) тіньовий сектор економіки прикордонного регіону; 2) нелегальність доходів місцевого населення; 3) нерозвинуте інституційне середовище самоврядування і громадського контролю [7, с. 88].

В цьому контексті успіх територіальних громад великою мірою співвідноситься із їхньою здатністю активізувати спільні зусилля задля власного потенційного розвитку, скажімо реалізуючи різноманітні проекти співробітництва і тим самим підвищуючи доходи до місцевих чи то сільських бюджетів. Така активність об'єднань дозволить згенерувати комплекс вертикальних та горизонтальних зв'язків, в яких візьме участь як і держава, так і територіальні громади уникаючи регіонального рівня.

Ще однією нагальною проблемою впровадження децентралізації була неузгодженість повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади загалом, і функцій та повноважень між місцевими радами ОТГ та районними державними адміністраціями й районними радами. Ця проблема виявлялася, наприклад, у відсутності механізму перерозподілу районного бюджету у зв'язку з формуванням на його території ОТГ. Створені всередині року об'єднані громади до кінця бюджетного року були змушені працювати відповідно до бюджету, затвердженого районною радою [2, с. 28].

Також можемо виокремити таку проблему як непродуктивне використання територіальними громадами їх бюджетів, таким чином грошові надходження до сільських бюджетів, як правило видавали або для того, щоб відремонтувати школу чи то будинок культури в селі (тим самим підвищуючи рейтинг старости), або для того щоб поставити ці кошти на депозит в банк, тобто в розвиток об'єднання їх не вкладали (йдеться про 2017 – 2020 роки). Всі ці перераховані нами труднощі в своїй сукупності були зумовлені, по – перше, відсутністю законодавчого регулювання, а по-друге, не було розроблено довгострокових планів, які б допомогли вирішити питання розвитку новостворених територіальних громад завдяки регуляції останніми їхніх бюджетних процесів.

В Україні поступово відбувається перехід до цифрової держави, яка на перше місце ставить людину, її потреби й інтереси. Для цього був створений Єдиний державний портал електронних послуг «Дія», особливістю якого є те, що він є універсальною точкою доступу громадян і бізнесу до всіх електронних державних послуг за єдиними стандартами [2, с. 60]. Відзначимо, що виконання річних затверджених показників по оплаті за надання адміністративних послуг за I квартал 2024 року у Закарпатській області один із найвищих – 56,2 %, тоді як у Херсонській області 38,6%, а у Рівненській області цей показник складає 32,6% [1, с. 8].

Ми стоїмо на позиції того, що при наданні оцінки адміністративним послугам потрібно виходити із особливостей кожного регіону, бо саме вони є тим дороговказом, який дозволяє територіальним громадам рухатися в напрямку їх якісного забезпечення. Так, починаючи із 2014-го року в багатьох містечках та районних центрах нашої країни з'явилися центри надання адміністративних послуг, в яких нині – громадяни можуть отримати бажані адміністративні послуги та якісний сервіс. Але, наприклад, в нашій Драгівській ТГ відкриття ЦНАПу відбулося лише 23 листопада 2023 року.

Маємо відзначити, що до відкриття ЦНАПу наша ТГ стикалась з певними труднощами, через що й відповідно гальмувався його запуск. Серед них виокремлюємо: 1) впровадження електронного документообігу; 2) електронізація послуг; 3) підключення ЦНАП до державних реєстрів. Втім завдяки фінансовому забезпеченню міжнародної технічної допомоги саме ресурсних і організаційних перспектив Драгівської громади нам вдалося подолати ці труднощі, аби оптимізувати міжнародну допомогу і врешті відкрити ЦНАП.

У зв'язку з тим, що одними із найпоширеніших адміністративних послуг є одержання жителями ТГ персональних документів, то нещодавно ЦНАП Драгівської сільської ради запусив паспортну станцію. Тому сьогодні в межах нашої ТГ у населення громади виникла можливість виготовити паспорт громадянина України у формі ID-картки та паспорт громадянина України для виїзду за кордон. Якраз це й свідчить про прогресивний розвиток електронного врядування у нас на Закарпатті, адже завдяки цьому місцеві жителі зможуть одержувати якісні адміністративні послуги, поруч із цим серйозно економлячи свій час.

Проаналізувавши зарубіжний досвід задля вдосконалення механізму надання досліджуваних послуг в нашій ТГ ми пропонуємо: а) збільшення електронної складової завдяки системному повідомленні отримувачів послуг через Єдиний державний портал адміністративних послуг; б) запровадження і врахування опції «зворотнього зв'язку» для покращення обслуговування місцевого населення; в) скурпульозний добір кандидатів які надалі надаватимуть ці послуги і акцент на їх цифровій грамотності.

Одна із основних проблем соціально-економічного розвитку органів місцевого самоврядування – залежність від державного бюджету. Вирішенням цієї проблеми є удосконалення механізму місцевого фінансування, суть якого полягатиме в повній фінансовій самостійності ОМС. Основою механізму має бути податкова реформа, яка розширить кількість податків до місцевого бюджету. Окрім того на етапі створення та перших років функціонування ОТГ стикнулися з такими проблемами: 1) нові повноваження (у сфері планування, управління фінансами, земельними питаннями, сферою містобудування, соціальною сферою тощо); 2) неузгодженість повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади загалом, і функцій та повноважень між місцевими радами ОТГ та районними державними адміністраціями й районними радами; 3) необхідністю самостійно створювати систему ефективного управління новими земельними, бюджетними ресурсами, які стали доступними для ОТГ і можуть бути використані для їх сталого розвитку; 4) збільшенням кількості заінтересованих сторін, з якими потрібно узгоджувати прийняття рішень у межах ОТГ; 5) відсутністю органів і фахівців щодо надання базових адміністративних послуг мешканцям ОТГ; 6) необхідністю конкурувати із іншими ОТГ за отримання додаткових ресурсів; 7) непродуктивне використання територіальними громадами їх бюджетів.

Починаючи із 2014-го року поступово в багатьох містечках та районних центрах нашої країни з'явилися центри надання адміністративних послуг, в яких нині – громадяни можуть отримати бажані адміністративні послуги та якісний сервіс. При відкритті ЦНАПів ТГ стикаються з певними труднощами, через що відповідно гальмується їх запуск. Необхідною є також подальша робота задля вдосконалення механізмів надання державних послуг, у тому числі щодо збільшення електронної складової, запровадження і врахування опції «зворотнього зв'язку» для покращення обслуговування місцевого населення, скурпульозного добору кандидатів, які надаватимуть ці послуги і акцент на їх цифровій грамотності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю. Ф. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. Київ, 2017. 107 с.
2. Горбатюк М. В. Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення в умовах суспільної кризи. *Political Studies*. № 1. 2021. С. 22-40.
3. Горохова Л. В., Невинна Г. Я. Досягнення та перспективи реформи децентралізації в Україні. *Вісник Львівського університету*. 2023. Вип. 46. С. 253 – 261.
4. Довідка щодо виконання доходів загального фонду місцевих бюджетів за I квартал 2024 року без урахування непідконтрольних Україні територій до 24. 02. 2022 (*оперативні*

дані) URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonання-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv>(дата звернення: 04. 04. 2024).

5. Інституціоналізація публічного управління в Україні: наук.-аналіт. доп. за заг. ред. М. М. Білінської, О. М. Петроє. Київ: НАДУ, 2019. 210 с.

6. Казюк Я. В., Герасимчук І. Ю. Оцінка фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2023 року. URL: <https://decentralization.ua/news/17881> (дата звернення: 04. 04. 2024).

7. Керецман Н. І. Організаційно – економічні засади розвитку територіальних громад регіону в умовах сучасних викликів воєнного стану: дис. доктора філософії: 051 – економіка, 05 – соціальні та поведінкові науки. Ужгород, 2023. 253 с.

8. Качан Є. В., Кошіль А., С., Кошіль Н. К. Проблеми формування трудового потенціалу України в умовах проведення територіальної децентралізації. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2019. Вип. 24. С. 33 – 40.

9. Микулець М. М. Проблеми та перспективи фінансової самостійності місцевого самоврядування в Україні. *Збірник тез XII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні» (м. Хмельницький, 7 грудня 2023 року)*. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. 142 с.

10. Павлюк О. М. Децентралізація владних і фінансових повноважень як стратегічний вектор подальшого розвитку громад. *Механізми управління розвитком територій: зб. наукових праць у 2 ч. Ч. 2*. Житомир: Поліський національний університет, 2022. 172 с. URL: https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6472/1/zbirnik_26102022_%D0%A72.pdf (дата звернення: 04. 04. 2024).

Красілинець Наталія Василівна

студентка 3 курсу,

спеціальність «Публічне управління та адміністрування»

науковий керівник: кандидат політичних наук,

доктор наук з державного управління, професор

Тихончук Леся Хотіївна

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ І АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Постановка проблеми. Суспільна життєдіяльність індивіда аж ніяк не обходиться без впливу публічного управління органів державної влади, яке втілюється у вигляді практичного, організуючого і регулюючого її упорядкування. Тоді як війна в Україні лише загострила питання особливостей публічного управління і адміністрування у сфері внутрішньо переміщених осіб, яке є ключовим з огляду на змістовні трансформації в плані основних сфер життєдіяльності жителів нашої країни. У зв'язку із цим серйозно зросло навантаження на систему соціального захисту, внаслідок чого пріоритетом є безпосереднє забезпечення злагодженої роботи публічного управління з врахуванням нових викликів.

Метою роботи є поглиблення дослідження особливостей публічного управління і адміністрування у сфері внутрішньо переміщених осіб.

Виклад основного матеріалу. Інституційне забезпечення правового статусу внутрішньо переміщених осіб пов'язане з наслідками російської агресії, яка почалася у 2014 р. і триває досі. Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну 24.02.2022 р. викликало нову масштабну хвилю переселення всередині держави осіб, які змушені переселятись до інших регіонів для пошуку безпеки [2, с. 114].

Так, воєнні дії прискорили розвиток апарату публічного управління в плані підтримки внутрішньо переміщених осіб. Адже сьогодні органи місцевого самоврядування, зокрема міські і сільські громади беруть активну участь в рамках приймаючої громади у пристосуванні внутрішньо переміщених осіб шляхом формування для них організаційно-економічного забезпечення. Станом на 2022 рік у нас були вже сформовані нормативно правові акти, які регламентували соціальний захист, і в тому числі правовий статус внутрішньо переміщених осіб. Та попри це деякі норми означених актів були лише декларативними, позаяк не було продумано механізмів їх втілення на практиці. Наразі питаннями підтримки досліджуваних нами суб'єктів займаються, окрім місцевого самоврядування ще й деякі міністерства, а також благодійні і громадські організації. Часто це спричиняє зволікання при вирішенні наявних проблем у внутрішньо переміщених осіб, що виступає доволі негативним явищем.

Нині в Україні базовим законом врегульований правовий статус і встановлені гарантії дотримання прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб, є Закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20. 10. 2014 р. № 1706-VII. Згідно його приписів внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [3].

Так, гарантування прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб реалізується у відповідності до чинного законодавства України. І це при тому, що ті додаткові гарантії дотримання прав, свобод і законних інтересів, які встановлює згаданий вище нормативний акт вже наявні у досліджуваних нами суб'єктів саме через те, що їхній статус є вразливим і вимагає підвищеного захисту, тоді як юридичні норми наразі генерують для них мінімальні стандарти, які наша держава повинна їм забезпечити.

При цьому в Україні, законодавче забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб досі є однією з актуальних проблем. Адже незважаючи на ряд прийнятих законів та програм, реалізація прав внутрішньо переміщених осіб наразі ще не є повною і ефективною. Однією з головних проблем є низька ефективність механізмів забезпечення житла та соціального захисту внутрішньо

переміщених осіб. Іншою проблемою є відсутність механізмів контролю за виконанням прав внутрішньо переміщених осіб та наданням їм допомоги. Нерідко внутрішньо переміщені особи стикаються з відмовою чиновників у наданні необхідної допомоги, або ж доводиться проходити складний процес документального оформлення отримання необхідної допомоги [4, с. 269].

Така ситуація у процесі практичної діяльності суб'єктів публічного адміністрування потребує значного покращення їх матеріально-технічного забезпечення. Окрім того задля вирішення вищезазначених труднощів внутрішньо переміщених осіб, приймаючим громадам з метою адаптації останніх слід сформулювати на регіональних та місцевих рівнях комплексні програми їх підтримки.

А якщо говорити про сучасне фінансування системи соціального захисту населення в Україні і в тому числі внутрішньо переміщених осіб, то воно здійснюється з бюджетів усіх рівнів, тобто як із державних, так із регіональних бюджетних та позабюджетних фондів. Відтак, основними напрямками вдосконалення публічного управління та адміністрування бюджетним фінансуванням сфери соціального захисту стануть, перш за все, посилення відповідальності територіальних органів влади за використання виділених коштів і контроль. Також раціональне розмежування повноважень щодо здійснення витрат між органами влади всіх рівнів допоможе здійснювати їх з найбільшою віддачею [1 с. 67].

В цьому випадку була б помітною класифікація приймаючих громад із невисоким ступенем ризику і конкретною кількістю в них внутрішньо переміщених осіб (локалізація переважно на заході України) та громад із високими ймовірними ризиками та ідентично перерахованою конкретною кількістю в останніх внутрішньо переміщених осіб (локалізація переважно в прифронтових зонах), що зі свого боку стане при нагоді у формуванні комплексних управлінських підходів в плані підвищення рівня життєдіяльності досліджуваних нами суб'єктів виходячи з ступеню ризиків і безпекової ситуації в нашій країні.

Висновки. Суспільна життєдіяльність індивіда аж ніяк не обходиться без впливу публічного управління органів державної влади, яке втілюється у вигляді практичного, організуючого і регулюючого її упорядкування. Тоді як війна в Україні лише загострила питання особливостей публічного управління і адміністрування у сфері внутрішньо переміщених осіб, яке є ключовим з огляду на змістовні трансформації в плані основних сфер життєдіяльності жителів нашої держави.

Воєнні дії прискорили розвиток апарату публічного управління в плані підтримки внутрішньо переміщених осіб. Адже сьогодні органи місцевого самоврядування, зокрема міські і сільські громади беруть активну участь в рамках приймаючої громади у пристосуванні внутрішньо переміщених осіб шляхом формування для них організаційно-економічного забезпечення. Станом на 2022 рік у нас були вже сформовані нормативно правові акти, які регламентували соціальний захист, і в тому числі правовий статус внутрішньо переміщених осіб. Та попри це деякі норми означених актів були лише

декларативними, позаяк не було продумано механізмів їх втілення на практиці. Наразі питаннями підтримки досліджуваних нами суб'єктів займаються, окрім місцевого самоврядування ще й деякі міністерства, а також благодійні і громадські організації. Часто це спричиняє зволікання при вирішенні наявних проблем у внутрішньо переміщених осіб, що виступає доволі негативним явищем.

Така ситуація у процесі практичної діяльності суб'єктів публічного адміністрування потребує значного покращення їх матеріально-технічного забезпечення. Окрім того задля вирішення вищезазначених труднощів внутрішньо переміщених осіб, приймаючим громадам з метою підвищення якості життя останніх слід сформувати на регіональних та місцевих рівнях комплексні програми їх підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будеянський Б. С. Проблеми та перспективи публічного управління бюджетним фінансуванням соціального захисту населення України. *Наукові перспективи*. 2023. № 4 (34). С. 67 – 75.
2. Кошляк Н. Е. Інституційний механізм забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні: теоретико – правова характеристика: дис. д-ра філософії: 081. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2024. 270 с.
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 30 грудня 2023 року. № 1706VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 20. 05. 2024).
4. Тараненко А. А. Публічне управління захистом прав внутрішньо переміщених осіб. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 5(19). С. 265 – 269.

Куцина Наталія Василівна

*студентка 3 курсу,
спеціальність «Публічне управління та адміністрування»
науковий керівник: кандидат політичних наук,
доктор наук з державного управління, професор
Тихончук Леся Хотіївна*

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ІНВАЛІДІВ

Актуальність дослідження. Дослідження особливостей публічного управління та адміністрування у сфері захисту інвалідів є надзвичайно актуальним. Цей напрямок вимагає детального аналізу чинного законодавства, міжнародних стандартів та практики їх застосування з метою забезпечення ефективного захисту прав та інтересів осіб з інвалідністю. Цей проект розглядає теоретичні засади, правове регулювання, державне, регіональне та місцеве

управління, адміністративні послуги, міжнародні стандарти та проблемні аспекти у сфері захисту прав інвалідів в Україні. Проект охоплює широке коло питань, пов'язаних із забезпеченням прав та можливостей людей з інвалідністю на рівні з іншими громадянами

Метою роботи є поглиблення дослідження особливостей публічного управління і адміністрування у сфері захисту інвалідів.

Виклад основного матеріалу. Інвалідність розглядається як проблема не окремої особистості, а всього суспільства. Тому забезпечення прав інвалідів покладається на державу та кожного члена соціуму. Важливу роль відіграє правовий аспект, зокрема законодавче закріплення та регулювання державної політики у цій сфері. Ключовим міжнародним документом є Конвенція ООН про права інвалідів, яку Україна ратифікувала у 2009 році. Також важливим є Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" Цей базовий закон, прийнятий у 1991 році, гарантує особам з інвалідністю рівні з іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній та культурній сферах життя суспільства.[2]

В Україні діє система адміністративних послуг, спрямованих на захист прав та інтересів інвалідів. Ці послуги надаються різними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Загалом вони займаються такими питаннями як оформлення документів - надання консультацій та допомога у оформленні документів, необхідних для отримання пільг, субсидій та іншої державної підтримки. Допомога з засобами реабілітації - сприяння у отриманні технічних та інших засобів реабілітації, необхідних для комфортного та безпечного життя. Соціальні послуги - організація доступу до соціальних, медичних, освітніх та інших важливих послуг для осіб з інвалідністю.

Система управління у сфері захисту інвалідів в Україні має багаторівневу структуру, що охоплює державний, регіональний та місцевий рівні. На загальнодержавному рівні питаннями захисту прав та інтересів осіб з інвалідністю займаються Міністерство соціальної політики, Міністерство охорони здоров'я та інші профільні органи виконавчої влади. На регіональному рівні обласні та районні державні адміністрації відповідають за реалізацію державної політики щодо соціального захисту та інтеграції людей з інвалідністю. Органи місцевого самоврядування - міські, селищні та сільські ради - займаються наданням адміністративних послуг, соціальним захистом та створенням доступного середовища для людей з інвалідністю на локальному рівні.

Важливим є міжнародний та євроінтеграційний аспект публічного регулювання сфери захисту інвалідів. Україна як європейська держава прагне гармонізувати своє законодавство та практику у сфері захисту прав інвалідів з міжнародними та європейськими стандартами. Ратифікація Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю зобов'язує Україну привести національне законодавство у відповідність до її вимог. Встановлення квот для працевлаштування інвалідів, забезпечення доступності об'єктів інфраструктури та надання якісних соціальних послуг - лише деякі з напрямків адаптації публічної політики України до міжнародних стандартів. [3]

Незважаючи на значні зусилля, які докладає Україна у сфері захисту прав інвалідів, все ще існують чисельні проблеми, які потребують вирішення. А саме: недостатнє фінансування - обмежене бюджетне фінансування програм і заходів для осіб з інвалідністю часто стає перешкодою для повноцінної реалізації їхніх прав та потреб. Низька доступність середовища - архітектурні, транспортні та інформаційні бар'єри залишаються серйозною проблемою, що обмежує можливості людей з інвалідністю. Стереотипи та упередження - негативні стереотипи та упереджене ставлення до осіб з інвалідністю в суспільстві призводять до їх соціальної ізоляції та дискримінації. Недосконалість законодавства - потребує удосконалення нормативно-правова база, щоб забезпечити реальне дотримання прав та створити дієві механізми їх захисту.

Війна в Україні значно посилила проблеми інвалідів війни. Кількість людей, які отримали поранення та стали інвалідами, значно зростає. Державна система соціального захисту не завжди встигає і не може надати їм необхідної допомоги. До особливостей таких людей відносять такі: підвищені потреби - інваліди війни мають особливі потреби у сфері медичного обслуговування, соціального забезпечення та психологічної реабілітації. Вони потребують комплексного підходу та спеціалізованої допомоги. Складнощі адаптації - повертаючись із зони бойових дій, інваліди війни стикаються з великими викликами щодо адаптації до мирного життя. Вони мають подолати фізичні, психологічні та соціальні бар'єри.[5]

В Україні діє система механізмів, спрямованих на забезпечення прав та інтересів осіб з інвалідністю. До неї входять: створення безбар'єрного середовища - забезпечення доступності громадських будівель, транспорту та інфраструктури для осіб з інвалідністю, що сприяє їх повній інтеграції у суспільство. Надання соціальної підтримки - надання особам з інвалідністю соціальних гарантій, пільг та допомоги для задоволення їхніх потреб та забезпечення гідного рівня життя. Розвиток інклюзивної освіти - створення умов для навчання, виховання та розвитку дітей з інвалідністю в загальноосвітніх закладах, що сприяє їх соціалізації. Сприяння працевлаштуванню - стимулювання роботодавців до створення робочих місць для осіб з інвалідністю та забезпечення їх професійної реабілітації.

Отже, важливо задіяти комплексний підхід до захисту прав та інтересів осіб з інвалідністю, що передбачає вдосконалення законодавчого регулювання, розвиток інфраструктури і забезпечення доступності, а також підвищення якості надання адміністративних послуг. Важливо також посилити міжвідомчу взаємодію органів публічної влади для підвищення ефективності державної політики у сфері захисту інвалідів на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. Удосконалити нормативно-правову базу, яка регулює питання соціального захисту, реабілітації та інтеграції осіб з інвалідністю відповідно до міжнародних стандартів у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Закон України "Про основи соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні" <https://zakon.rada.gov.ua/go/875-12>
3. Конвенція про права інвалідів <https://www.ohchr.org/en/disabilities>
4. Всесвітня програма дій щодо інвалідності <https://www.un.org/development/desa/disabilities/resources/world-programme-of-action-concerning-disabled-persons.html>
5. Всеукраїнська спілка інвалідів війни, АТО та ЗСУ: https://m.facebook.com/suviATO/?locale=ru_UA
6. Вебсайт Міністерства соціальної політики України <https://www.msp.gov.ua/>
7. Вебсайт Національної ради інвалідів України <https://naiu.org.ua/>
8. Вебсайт Українського інституту інклюзивної освіти <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>

Павкевич Каріна Василівна

*студентка 3 курсу,
спеціальність «Публічне управління та адміністрування»
науковий керівник: кандидат політичних наук,
доктор наук з державного управління, професор
Тихончук Леся Хотіївна*

МЕНЕДЖМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПЕНСІОНЕРІВ

Із 24 лютого 2022 року значна кількість громадян України потрапила у вразливе становище і потребує підтримки з боку держави, оскільки самостійно подолати складні життєві обставини не в змозі. В умовах воєнного стану для того, щоб підтримати вразливі групи населення, місцеві органи влади змушені діяти екстрено і кризово. Для цього стану запроваджена спрощена процедура ухвалення рішень про надання соціальних послуг та порядок їх отримання пенсіонерами.

Метою роботи є визначення сутності та основних форм менеджменту соціального захисту пенсіонерів.

Соціально-правовий захист пенсіонерів, потребує комплексного перегляду задля ефективної реінтеграції пенсіонерів та членів їхніх сімей відповідно до їхніх теперішніх потреб. Варто зауважити, що послуги для пенсіонерів повинні бути індивідуалізованими, тобто гарантовані виключно тим, хто їх потребує. Забезпечення пенсіонерів та членів їхніх сімей послугами повинно відбуватися в зручний для них спосіб, зокрема електронно з гарантуванням безпеки персональних даних, без бюрократизації процесів [2].

Для вирішення окреслених цілей держава у сфері дії менеджменту соціального захисту пенсіонерів має розв'язувати наступні проблеми:

1. Запровадити повноцінний електронний доступ до кожного з елементів державної підтримки для зменшення бюрократичного навантаження. Практичне функціонування електронного кабінету пенсіонера із захистом персональних даних та доступом пенсіонерів до державних послуг розвантажить систему, збільшить охоплення користувачів державної підтримки та їх інформування, а також зменшить корупційний ризик.

2. Забезпечити розширення міжнародного співробітництва у сфері захисту прав пенсіонерів. Дослідження та впровадження досвіду інших держав для поліпшення захисту прав українських пенсіонерів допоможе перейти від пільгової системи до послуг для забезпечення потреб пенсіонерів для їхньої реінтеграції до мирного життя, фізичного та ментального відновлення.

3. Моніторинг ефективності системи державної підтримки для її модернізації відповідно до змінюваних потреб. Моніторинг ефективності системи державної підтримки пенсіонерів дозволить якісно реагувати на змінювані потреби пенсіонерів, визначати пріоритети реформування системи та забезпечувати необхідний фінансовий ресурс.

4. Сформованість образу пенсіонера в суспільстві, забезпечення гідної шани й вдячності за внесок його в незалежність та безпеку України [1].

Держава також має розв'язувати проблеми міжсекторальної взаємодії задля:

- виявлення основних потреб сучасних пенсіонерів та членів сімей загиблих; варто розробити єдині засади політики для пенсіонерів та системи підтримки шляхом налагодження комунікації, органами влади та громадським сектором, уніфікації чинних програм державної підтримки, впровадження системи виявлення та перманентного аналізу потреб пенсіонерів та врахування їх під час формування державної політики;

- забезпечення прозорості, зрозумілої та зручної в користуванні, мотивувальної системи соціальної підтримки пенсіонерів шляхом майбутньої цифровізації сервісів та скорочення бюрократичного хаосу, створення системи отримання елементів державної підтримки онлайн; показником досягнення цієї цілі стане створення електронного кабінету у пенсіонерів, завдяки якому особа зможе отримати державну підтримку без додаткових звернень до органів державної влади;

- упровадження системи переходу від військової служби до цивільного життя для ефективної реінтеграції пенсіонера, збереження його активної ролі в розвитку громадянського суспільства. Така система має враховувати участь родини пенсіонера та розпочинатися до звільнення військового, враховуючи його особисті потреби, з огляду на стан здоров'я, досвід зайнятості, освіти тощо;

- підтримки та поширення проєктів у сфері національної пам'яті та суспільної поваги до внеску пенсіонерів у захист України (створення Національного меморіального кладовища, онлайн-музею ветеранів, створення та поширення документальних фільмів, літератури про діяльність військовослужбовців та ветеранів, популяризація образу ветерана, завдяки іншим формам мистецтва); кількісним індикатором виміру цього напряму може бути кількість створених мистецьких, літературних творів, кінопродукції тощо,

розроблення якої отримало підтримку та фінансування від держави; оновлення системи пенсійного забезпечення (для гарантування належного рівня життя як цивільним особам, які були мобілізовані без набуття ними ветеранського статусу, так і ветеранам після завершення ними служби);

- забезпечення активної реабілітації ветерана, надання державної підтримки у сфері освіти та зайнятості, зокрема шляхом підтримки ветеранського підприємництва для реінтеграції ветерана до мирного життя, підвищення його добробуту та за потреби - зміни сфери зайнятості через медичні показники [4].

На практиці пенсіонери стикаються з низкою проблем під час реалізації своїх прав. Так, безоплатні ліки можна отримати лише в тих аптеках, які уклали відповідні договори з Національною службою здоров'я України і лише на лікування тих хвороб, які визначені переліком, затвердженим постановою КМУ від 17 серпня 1998 року № 1303. У зв'язки з цим для пенсіонерів, які живуть, наприклад, у сільській місцевості, доступ до безоплатних ліків може ускладнюватися, крім того, пенсіонери не мають право отримати ті медикаменти, які є для них актуальними, адже перелік хвороб, для лікування яких можна отримати доступні препарати, є вичерпним та не містить посттравматичного стресового розладу, постконтузійного синдрому та акубаротравм внаслідок мінно-вибухової дії. Якщо мова йде про санаторно-курортне лікування, то тут складність полягає в тому, що послуги надають коштом трьох різних бюджетних програм, які підпорядковуються Міноборони, Мінветеранів та Мінсоцу. Це створює додаткові бюрократичні перешкоди, ускладнює доступ до пільги для споживачів, бо вони не знають, куди звертатися та хто відповідальний за реалізацію їхнього права.

Основний акцент у системі соціально-правового захисту пенсіонерів та членів сімей загиблих захисників повинен бути на тих послугах, які сприяють активній реінтеграції пенсіонерів. Вони слугуватимуть основними механізмами переходу військових до цивільної кар'єри, тому ці послуги мають бути достатньо профінансованими, аби повністю покрити запит, та забезпеченими на найвищому рівні. Йдеться про медичну допомогу, психологічну підтримку та соціально-професійну адаптацію, зокрема підтримку бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій Л. Роль менеджменту в сучасному суспільстві. *Матеріали X Всеукраїнська студентська науково-технічна конференція «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання»*. Тернопіль, 2017. С. 8–9. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/21840/2/X_VSNTK_2017v2_Babiy_L-Role_of_management_in_modern_8-9.pdf (дата звернення: 21.05.2024)
2. Дрік І., Белоцерцев В. Виклики сучасного менеджменту. Інформаційні системи в бізнесі. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С. 239–245. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.1.239.245> (дата звернення: 21.05.2024)
3. Копитко М.І. Перспективи розвитку менеджменту. Сучасний менеджмент організації: витоки, реалії та перспективи розвитку: тези доповідей наукової конференції (Київ, 23 квітня 2021 р.). Київ : Університет «КРОК», 2021. URL: <https://conf.krok.edu.ua/ММО/ММО/paper/view/560> (дата звернення: 21.05.2024)

4. Плахотнік О.О., Кучер М.М. Перспективи та основні напрями розвитку сучасного менеджменту. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. Випуск № 5(79). С. 20–28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-5-11> (дата звернення: 21.05.2024)

Пилипчук Віктор Вікторович
студент 3 курсу,
спеціальність «Публічне управління та адміністрування»
науковий керівник: кандидат політичних наук
Сасин Ганна Володимирівна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ НА ПРИКЛАДІ ДУБРИНИЦЬКО- МАЛОБЕРЕЗНЯНСЬКОЇ ТГ

Розробка стратегій розвитку територіальних громад в Україні має свою специфікацію, яка обумовлюється нормами українського законодавства, соціально-економічною ситуацією та політичною системою України. Для того, щоб зрозуміти специфіку розробки потрібно проаналізувати послідовність дій, які дозволяють впроваджувати стратегії територіальної громади. Досить цікавою послідовністю дій для розгляду й подальшого прикладного аналізу є методичні рекомендації від Асоціації міст України щодо порядку розроблення стратегії розвитку територіальної громади, які пропонують наступні етапи вироблення стратегії:

1. Організаційний;
2. Аналітичний;
3. Планувальний;
4. Консультативний;
5. Програмний[1].

Перейдімо до розгляду етапів на прикладі Дубриницько-Малоберезнянської територіальної громади Ужгородського району Закарпатської області .

Першим етапом визначає першочергово ініціацію розробки стратегії розвитку. Цей процес розпочато рішенням Дубриницької сільської ради щодо розробки стратегії розвитку Дубриницько-Малоберезнянської територіальної громади до 2027 року [5]. Це рішення було прийняте 04.11.2021 року. Важливим фактором є формування робочої групи у складі виконавчого комітету та за можливості експертів, відповідно до цього 05.11.2021 року розпорядженням сільського голови був сформований наступний склад робочої групи: весь виконавчий комітет, керівники комунальних підприємств, керівник закладу дошкільної освіти Дубриницької сільської ради, директор Дубриницького ліцею, керівник регіонального ??? , директор ТОВ «Нафтосервіс», керівник

Закарпатського регіонального офісу Програми «U-LEAD з Європою», голова Молодіжної ради при виконавчому комітеті Дубриницької сільської ради, менеджер з питань регіонального розвитку відділу з питань регіонального розвитку та транскордонного співробітництва Установи «Агенція регіонального розвитку Закарпатської області», 3 депутати громади та 1 приватний підприємець[2]. У робочій групі представлений широкий спектр посадовців, експертів та осіб, що підтримують економічну стійкість громади, але можна звернути увагу на те, що майже немає представників інших сіл, які менші за кількістю жителів та економічною спроможністю, крім самих старост сіл, які входять до складу територіальної громади. Інформаційна політика стосовно відповідних рішень представлена публікацією на офіційній сторінці Дубриницько-Малоберезнянської територіальної громади 05.11.2021 року, де повідомлено про це[6]. У кінці публікації зазначено про широку залученість до участі в розробці стратегії всіх зацікавлених жителів громади.

Другий етап прописує потребу наявності соціально-економічного аналізу громади. У проєкті стратегії, що опублікований 17.04.2024 року на офіційному сайті Дубриницької сільської ради, він є представлений у Розділі 1. Аналітична частина: історичний розвиток, географічне розташування, природно-ресурсний потенціал, характеристика населення та трудових ресурсів, наявна інфраструктура, містобудівна документація, економічний розвиток, фінансовий стан та бюджет територіальної громади[4]. Виходячи із цього пункту стратегія територіальної громади має бути синхронізована із стратегією розвитку регіону, тобто Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021 – 2027 років [3]. Ці аспекти враховані у цьому ж розділі підпунктом 1.7 “Відповідність регіональній стратегії розвитку та Державній стратегії регіонального розвитку України. У проєкті Стратегії розвитку Дубриницько-Малоберезнянської територіальної громади наявність SWOT-аналізу у Розділі 2 та сценаріїв розвитку територіальної громади (Розділ 3). У Розділі 1.12 зазначається про результати опитування зацікавлених осіб. Протягом 2 місяців (травень та частково червень 2023 року) було проведено онлайн-опитування стосовно пропозицій до вищезазначеної стратегії розвитку, де взяло участь 153 мешканця та 13 представників бізнесу [4].

Третій етап повинен окреслювати стратегічне бачення розвитку громади та стратегічні, оперативні цілі, завдання. У Розділі 4. Стратегічне бачення розвитку територіальної громади визначає відповідна візія, відштовхуючись від соціально-економічного аналізу Дубриницько-Малоберезнянської територіальної громади, ураховуючи думку громадськості, місцевого бізнесу. Стосовно визначення “... є концентрованим уявленням про громаду в майбутньому, і є основою тих завдань, виконання яких буде визначено Стратегією” за методичними рекомендаціями Асоціації міст України це у проєкті Стратегії розвитку Дубриницько-Малоберезнянської територіальної громади визначено дуже загально “... де кожен хоче і має можливість працювати, відпочивати та творити майбутнє[1]. Гостинна громада, де влада є партнером своїх мешканців” [4]. У цьому визначенні не зазначено планів на майбутній розвиток громади та не описано сфер розвитку громади у певному

спектрі чи галузі. Стратегічні, оперативні цілі та завдання визначені у Розділі 5. Важливий спектр уваги далі буде приділено саме на стратегічні та оперативні цілі. Цей розділ окреслює 3 стратегічні цілі:

1. Людський капітал – основа процвітання громади;
2. Конкурентоспроможна економіка як основа сталого розвитку;
3. Територія комфортного і безпечного життя.

Перша стратегічна ціль визначає такі оперативні цілі: розвиток освітнього простору, здоровий спосіб життя та активні громадяни, новітній культурний простір, забезпечення якості та доступності медичних послуг, модернізація системи соціального захисту. У другій стратегічній цілі виділяються такі оперативні цілі, як стимулювання економічного розвитку громади, розвиток малого та середнього підприємництва, підвищення інвестиційної привабливості, розвиток туристичного та рекреаційного потенціалу, розвиток транскордонного співробітництва. Третя стратегічна ціль формує наступні оперативні цілі: просторовий розвиток громади, формування безпечного та енергоефективного середовища, підвищення рівня екологічної безпеки, формування суспільства дружнього до довкілля, підтримка економічної активності в гірських населених пунктах громади. Загалом фокус стратегічних та оперативних цілей є широкий та предметний, у цьому випадку важливо, щоб громада мала можливість та спроможність реалізувати їх [4, С. 95-120].

Четвертий етап стосовно *“...інформування внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів про результати напрацювань на попередніх етапах стратегічного планування, отримати їхні зауваження, пропозиції та доповнення, а також активізувати мешканців громади для подання проєктних ідей до Плану реалізації”* зараз триває [1, С. 10]. Із цього спектру отриманої інформації, на сайті Дубриницько-Малоберезнянської станом на 17.04.2024 року було опубліковано оголошення щодо надання зауважень та пропозицій зацікавлених сторін. Визначений реченець до 12 травня 2024 року. Громадське обговорення проєкту Стратегії розвитку Дубриницько-Малоберезнянської територіальної громади на період до 2027 року та проєкту Плану заходів з її реалізації на 2024-2027 роки відбудеться 17 травня 2024 року о 18:00 [7]. Тут можна визначити позитивом те, що ведеться консультація із мешканцями громади, важливо, щоб вона мала предметний характер. Негативний відтінок ситуації лише у тому, що при наявності інформаційної сторінки у соціальній мережі Facebook, ця інформація не була представлена [8].

П'ятий етап, який охоплює наступну площину: План заходів з реалізації Стратегії розвитку територіальної громади та моніторинг виконання Стратегії розвитку територіальної громади. Стосовно першого, то збір ідей проєктів до Плану заходів на 2024-2027 роки із реалізації Стратегії розвитку Дубриницько-Малоберезнянської територіальної громади був з визначеним дедлайном до 30.10.2023 року. У самому проєкті Стратегії розвитку Дубриницько-Малоберезнянської територіальної громади він зазначений у Розділі 6, де представлено як саме подається проєкт Плану заходів. [4, с. 121] Безпосередньо Загальний проєкт Плану заходів не представлений для громадськості, хоча його обговорення та прийняття відбуватиметься вже 17 травня 2024 року.

Простежується слабка поінформованість жителів громади у цьому питанні, що призводить до невідомості та низького рівня залученості жителів громади. Також у цьому розділі описується підхід до моніторингу Стратегії розвитку громади та Плану заходів з реалізації стратегії розвитку громади.

Отже, з урахуванням аналізу особливостей розробки Стратегії розвитку територіальних громад в Україні на прикладі Дубриницько-Малоберезнянської громади, а саме практичної реалізації цієї Стратегії можна зробити висновки, що робочою групою більшість пунктів, що подані методичною рекомендацією виконані під час процесу реалізації, але простежується слабка поінформованість жителів громади стосовно цього питання, цей аспект можна пояснити низьким рівнем залученості безпосередньо самої жителів ТГ до цього процесу, але керівництво громади повинно впроваджувати відповідні дії, аби цю ситуацію змінити, тому в такому випадку потрібно було організувати зустрічі з стейкхолдерами кожного села, що входить до Дубриницько-Малоберезнянської громади такими, як староста села, вчителі, вихователі, лікарі, місцевими представниками бізнесу, активними жителями сіл та інші зацікавленими особами задля ширшого охоплення думок, ідей, пропозицій, що дозволило б краще охопити сутність Стратегії розвитку територіальної громади, а також важливо проводити більш масову інформаційну кампанію стосовно цих зустрічей, щоб збільшувати коло зацікавлених осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методичні рекомендації у сфері місцевого економічного розвитку «Порядок розроблення стратегії розвитку територіальної громади». Асоціація міст України URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/library/metodyka_mer_new.pdf (дата звернення: 17 травня 2024 року)

2. Розпорядження про робочу групу з підготовки проекту Стратегії розвитку. Дубриницька сільська рада. URL: https://www.dubrynichi-rada.gov.ua/NewsItem/?person_id=478 (дата звернення: 17 травня 2024 року)

3. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 роки. URL: <https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/201001-1840p.pdf> (дата звернення: 17 травня 2024 року)

4. Проект Стратегії розвитку Дубриницько-Малоберезнянської територіальної громади на період до 2027 року URL: https://www.dubrynichi-rada.gov.ua/NewsItem/?person_id=1268 (дата звернення: 17 травня 2024 року)

5. Рішення Дубриницької сільської ради щодо розробки Стратегії розвитку Дубриницько-Малоберезнянської територіальної громади на період до 2027 року. URL: https://www.dubrynichi-rada.gov.ua/NewsItem/?person_id=459 (дата звернення: 17 травня 2024 року)

6. Публікація у Facebook щодо початку процесу розробки Стратегії розвитку Дубриницько-Малоберезнянської територіальної громади на період до 2027 року. Офіційна сторінка в Facebook "Дубриницько-Малоберезнянська ТГ". URL: https://www.facebook.com/groups/713161155972588/search/?q=%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F&locale=uk_UA (дата звернення: 17 травня 2024 року)

7. Оголошення щодо зауваження і пропозиції до Проекту Стратегії розвитку Дубриницько-Малоберезнянської ТГ. URL: https://www.dubrynichi-rada.gov.ua/NewsItem/?person_id=1268 (дата звернення: 17 травня 2024 року)

8. Інформація сторінка у Facebook Дубриницько-Малоберезнянської ТГ. URL: https://www.facebook.com/groups/713161155972588?locale=uk_UA (дата звернення: 17 травня 2024 року)

Поковба Дмитро Вікторович
студент 4 курсу, спеціальність «Політологія»
науковий керівник: кандидат політичних наук
Вегеш Ігор Миколайович

БЮРОКРАТІЯ: МІЖ ФІЛОСОФІЄЮ ВЛАДИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЮ УПРАВЛІННЯ

Зростання ролі державного апарату та бюрократичних структур у сучасному суспільстві вимагає глибшого розуміння природи бюрократії, її впливу на політичні процеси та соціально-економічний розвиток.

У конституціях державна служба завжди виглядає як сила, абсолютно лояльна до суспільства і надзвичайно для нього важлива, саме ж суспільство схильне бачити у її представниках могутніх і впливових осіб, які всі разом утворюють «четверту гілку державного управління». Різні теоретики – Макс Вебер, Джеймс Бернхем, Лев Троцький – писали про владу бюрократії – владу, що підпорядковує собі політиків. Про японських держслужбовців, особливо про працівників Міністерства міжнародної торгівлі та промисловості, говорять як про «незмінних політиків», які за кулісами свого відомства втілили японське «економічне диво» 1950-1960-х років. П. Келлнер і Н. Краузер-Хант називають систему державної служби Великобританії «правлячим класом» країни – оцінку, яку лише підтверджують мемуари таких колишніх міністрів, як Річард Кроссман, Барбара Касл і Брайан Седжмор. Крім того, говорять ще й про те, що сила, що стоїть за валютним і політичним союзом в ЄС, – це персонал, що базується в Брюсселі Європейської комісії – так звані єврократи. Але найкраще сказати, що природа бюрократичної влади (можливо, це навіть закономірно) завжди оточена таємницею, на яку кожне нове покоління політологів намагається пролити все більше світла.

Мета – проаналізувати підходи різних політичних теорій, таких як марксизм, теорія суспільного вибору та консервативні підходи, на роль та функціонування бюрократії в сучасному суспільстві.

Для виконання зазначеної мети були поставлені наступні завдання:

1. Розглянути визначення бюрократії та її роль у політичному та економічному житті суспільства, враховуючи погляди класичних та сучасних теоретиків;

2. Проаналізувати позитивні та негативні аспекти функціонування бюрократичних структур з точки зору різних концептуальних напрямків;
3. Висвітлити динаміку розвитку бюрократії та її вплив на політичні процеси та соціальні трансформації.
4. Проаналізувати перспективи дослідження тематики в політологічних та міждисциплінарних дослідженнях в майбутньому.

Стаття базується на аналізі і порівнянні поглядів різних політичних теорій на бюрократію, використовуючи методи дескриптивного аналізу, синтезу та критичного огляду літератури. Для розуміння динаміки розвитку бюрократичних структур використовуються методи історичного аналізу та порівняльного дослідження.

Відомий французький літературний класик Оноре де Бальзак писав, що «бюрократія – це величезний механізм, який приводиться в рух пігмеями». В політології, однак, цей термін стосується адміністративного механізму держави – тобто державних службовців в масштабах нижнього та середнього рівнів, а також, у певній мірі, верхнього рівня, які щодня зайняті виконанням різноманітних завдань у сфері державного управління. Проте, якщо посилається на класичну теорію бюрократії Макса Вебера, бюрократію можна розглядати як специфічну форму організації діяльності, яка стосується не лише держави, але й усього суспільства в цілому. В дусі західної політологічної традиції, що виходить із концепції Вебера, розуміння бюрократії є амбівалентним: одночасно позитивним і негативним. У цій самій традиції термін майже еквівалентний поняттям «державна служба» та «чиновництво». Втім, одне залишається за межами сумнівів: зі зростанням розмірів держави та розширенням сфери її відповідальності державна служба стала відігравати все більш важливу роль у політичному житті. Сьогодні ніхто вже не розглядає державних службовців як простих виконавців, їх бачать як ключовий компонент політичного процесу; хтось навіть може сказати, що вони, до певної міри, керують справами країни. За фасадом представницького та відповідального перед суспільством уряду, схоже, дійсно стоїть реальність «чиновницького управління».

Про бюрократію велися не лише диспути, а й розгорталися цілі інтелектуальні війни. У новітні часи, це переважно була суперечка в стилі «кожен при своєму»: ліберали критикували бюрократію за відсутність відкритості та відповідальності; соціалісти, особливо марксистичні, сприймали її як інструмент класового підпорядкування; «нові праві» розкривали її корпоративний егоїзм та неефективність. За всім цим стояла найбільша неоднозначність щодо самої природи бюрократії. Сам термін вживався в настільки різних контекстах, що надати йому одне конкретне тлумачення було практично неможливо. М. Елброу виділив не менше семи сучасних концепцій бюрократії [2, с. 84]:

1. Бюрократія як спосіб раціональної організації справи;
2. Бюрократія як прояв неефективності організації;
3. Бюрократія як управління чиновництвом;
4. Бюрократія як адміністративне керівництво громадською діяльністю;

5. Бюрократія як управління від імені політиків верхнього рівня;
6. Бюрократія як організація;
7. Бюрократія як сучасне суспільство в цілому.

Ця різноманітність тлумачень пояснюється тим, що в різних наукових дисциплінах бюрократію завжди розуміли по-різному. Наприклад, у державознавстві її спочатку трактували буквально — як «правління бюро», тобто управління силами спеціально призначених і офіційно уповноважених осіб. Тому Дж. С. Мілл у своїй праці «Роздуми про представницьке урядування» (1861) протиставляв бюрократію представницьким формам державного управління — управлінням силами обраних і відповідальних перед суспільством політиків [1]. У соціології бюрократія трактувалася як особливий тип організації — система адміністративного управління, притаманна не лише державам, але й корпораціям, профспілкам, політичним партіям і т. д.

Нарешті, економісти розглядають бюрократію як особливу «публічну» організацію — організацію, яка фінансується за рахунок грошей платників податків, не знає «дисципліни прибутку» і не реагує на тиск з боку ринку.

Згадані вище тлумачення слугують нам орієнтиром в процесі пошуку відповіді на основні запитання.

Наукове вивчення феномену бюрократії було розпочато під впливом Макса Вебера. Виділивши «ідеальний тип» бюрократичного управління як раціонального, Вебер протиставив його іншим формам управління — традиційному і харизматичному. Згідно з його поглядами, бюрократичним організаціям притаманні такі характеристики, як чітко визначені службові обов'язки на основі писаних правил, строга ієрархічна структура з безумовним підпорядкуванням нижчих рівнів вищим, письмове ведення справ та система архівування, безособистий характер влади, що базується на посаді, обмеження свободи у прийнятті рішень жорсткими правилами та критеріями, а також професійна компетентність і досвід як основні чинники кар'єрного зростання у бюрократичній системі.

Вебер вважав, що основна особливість бюрократії полягає в її раціональності: вона виробляє точні, передбачувані і ефективні методи організації суспільної діяльності. Цей процес є неповерненим, оскільки саме суспільство ухвалює її форми. Це не лише результат технічної переваги бюрократії над іншими формами управління, але й вираження глибоких економічних, політичних і культурних процесів. Еволюція бюрократії пов'язана з розвитком капіталістичних економік, формуванням великомасштабних структур, які прагнуть до ефективності у праці [7].

З іншого боку, розширення впливу сучасної держави на соціальні та економічні сфери породжує все більш потужну урядову бюрократію. Згідно з його теорією, ріст бюрократії був підштовхнутий процесами демократизації суспільства, в ході яких колишні поняття — традиції, зобов'язання, привілеї — поступово замінялися вільною конкуренцією та меритократією. Він вважав, що процес раціоналізації призводить до одного: всі суспільства прийдуть до схожих форм управління — це ідея, яка передбачала доктрину конвергенції (convergence theory). Доктрина конвергенції — це теорія, яка стверджує, що

політико-економічний розвиток сучасного суспільства неодмінно призводить до знищення відмінностей між капіталістичними та соціалістичними суспільними системами.

Схожу ідею просував Джеймс Бернхем у своїй книзі «Революція управління» (1941) – піонерській праці, в якій доводилося, що всі промислові суспільства, незважаючи на ідеологічні відмінності між ними, керуються новим класом менеджерів, технократів та державних службовців, джерелом влади яких є їх технічний та адміністративний досвід [3].

У той же час, Вебер усвідомлював, що бюрократія є своєрідною двосторонньою палицею. По-перше, для досягнення організаційної ефективності суспільство вимушене зменшувати участь людей у процесі прийняття рішень. Це також веде до виникнення нової соціальної ієрархії, де керівництво здійснюється зверху вниз, а не навпаки, від рядових громадян чи робітників. Крім того, ідея соціалістичної диктатури пролетаріату втрачає свій звучний вигляд, оскільки, за передбаченням Вебера, може з'явитися «диктатура чиновника». В цьому аспекті Вебер був вкрай близький до ідей свого колеги та друга Роберта Міхельса, який, вивчаючи політичні партії, сформулював «залізний закон олігархії».

Вебер, однак, був не таким песимістичним, як Міхельс, у своїй оцінці перспектив ліберальної демократії. Не маючи ілюзій щодо здатності бюрократії самовідтворюватися і розширюватися, він в той же час вважав, що у ліберальній державі її можна, принаймні, стримувати за допомогою різних механізмів демократичного контролю. Вебер більше боявся того, що при подальшому просуванні бюрократії в суспільство в ньому зникне духовний елемент, а соціальне середовище втратить свій людський зміст: пристрасті та свобода людини опиняться в «залізній клітці» розуму та бюрократії.

Розуміння бюрократії як особливого виду влади переважно походить від соціалістичної традиції соціальної філософії, особливо від марксизму. Хоча Карл Маркс, на відміну від Вебера, не досліджував проблему бюрократії прямо, в його працях все ж можна виявити певний загальний підхід до цієї теми. Навіть не вбачаючи в бюрократії продукту індустріалізації, Маркс пов'язував цей феномен з особливими вимогами капіталізму. Для нього головне не було суспільна функція бюрократії, а класова роль державного апарату як механізму, через який буржуазія проводить свої інтереси, а капіталістична система в цілому зміцнюється.

Пізніше, неомарксист, зокрема Ральф Мілібанд, розглядали вплив верхівки державної служби як бар'єр, що заважає радикальним ініціативам уряду або навіть блокує їх. Вони зазначали, що верхівка державного чиновництва є консервативною, оскільки свідомо або несвідомо підтримує існуючі економічні та соціальні еліти. Це стосується різних причин, але основна полягає в тому, що, незважаючи на формальний принцип політичної нейтральності, верхівка державних службовців має ті ж самі ідеї та упередження, що й промисловці та бізнесмени. Крім того, існують ідеологічні стандарти при прийомі на службу та кар'єрному зростанні: вони вбачають, що господарські і корпоративні інтереси визначають «національні інтереси». Однак, марксист не розглядали бюрократизацію при соціалізмі, що стало слабким місцем їхньої теорії. Так,

Троцький описав «бюрократичне відхилення» в Росії як наслідок поєднання відсталості з політичною неуспішністю пролетаріату, що перешкодило руху до соціалізму [6, с. 28].

Диктатура Сталіна, насправді, була політичним втіленням інтересів тієї бюрократії, яка була абсолютно відірвана від мас. Троцький бачив бюрократію як соціальний шар, який можна було б ліквідувати політичною революцією, але для югославського дисидента і колишнього помічника маршала Тіто, Милована Джиласа, це вже був «новий клас». Він писав, що влада бюрократії в соціалістичних режимах походить з того, що вона контролює засоби виробництва, що означає стрімке перетворення соціалізму в господарський капіталізм [4, с. 15].

Зрештою, критика бюрократії не завжди походила з лівого боку. Згодом до обговорення приєдналися й «нові праві», використовуючи такі інструменти, як «теорія раціонального вибору» та «теорія суспільного вибору». Ці теорії стверджують, що люди завжди діють у власних інтересах. Зокрема, «теорія суспільного вибору» отримала особливий розвиток у США, де її асоціюють з «вірджинською школою політичних досліджень», і розробляє практичні аспекти цієї економічної моделі для суспільства. «Нові праві» застосовують ці концепції для розуміння держави та проблеми «великого уряду», зосереджуючи увагу на інтересах та мотивації бюрократії.

У своїй книзі «Бюрократія і представницький уряд» (1971) Вільям Нісканен показав, що вищий рівень бюрократії, всупереч своєму образу «слуг суспільства», мотивується передусім кар'єрними інтересами. Це змушує їх постійно прагнути до розширення своєї структури та збільшення її бюджету. Розростання бюрократії забезпечує збереження робочих місць, розширює кар'єрні перспективи, підвищує зарплати, збільшує владу та вплив, престиж і корисні зв'язки. Таким чином, бюрократії властива внутрішня логіка та динаміка розвитку, що призводить до зростання держави та посилення її втручання в суспільне життя [5, с. 45-61]. За переконанням «нових правих», саме здатність бюрократії диктувати політичні пріоритети обраним політикам пояснює, чому зростання держави відбувається при урядах найрізноманітніших ідеологічних напрямків. У цьому випадку бюрократи виступають у ролі «природжених соціал-демократів», тому «нові праві» виступають за повернення держави до її початкових меж. Ідея проста: якщо не поставити владу бюрократії під контроль, можна забути про економіку вільного ринку.

«Нові праві» зазначають, що державна бюрократія має неринковий характер і часто порівнюють її з приватним сектором. Вони стверджують, що структури приватного сектору, такі як корпорації, формуються під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Внутрішні фактори – це постійне прагнення бізнесу до прибутку, яке змушує його шукати способи підвищення ефективності та зниження витрат. Зовнішні фактори – це конкурентне ринкове середовище, де компанії змушені реагувати на потреби споживачів, розробляючи нові продукти та знижуючи ціни.

Бюрократія ж позбавлена «дисциплінуючого впливу прагнення до вигоди». Якщо її витрати зростають, платити за рахунками доведеться платнику

податків. Крім того, державні бюрократичні структури – це завжди монополії, які не враховують вимоги ринку. За логікою «нових правих», результат завжди однаковий: бюрократичні апарати, як і всі структури громадського сектору, неефективні, їхні послуги низької якості і не відповідають потребам або бажанням споживачів. Із цієї філософії «нових правих», з її принципом «приватне – добре, громадське – погано», випливає єдиний висновок: державну бюрократію необхідно максимально скоротити, а якщо це вже неможливо, перевести її на управлінські технології приватного сектора.

Критики теорії суспільного вибору зазначають її основний недолік у тому, що вона відриває індивіда від його соціального оточення. Вони стверджують, що в цій теорії закладений консервативний ухил – припущення, що індивід завжди переслідує свою вигоду і робить це свідомо. Однак на основі тієї ж теорії можна дійти інших висновків: наприклад, Данліві показав, що якщо вважати чиновників раціональними людьми, вони швидше оберуть вільно обирати стратегію розвитку своєї структури, ніж прагнути до збільшення її бюджету, як припускає теорія суспільного вибору.

Звісно, зі зростанням держави зростає і прагнення її апарату до більших бюджетів, особливо коли структура знаходиться поза дисциплінуючим впливом ринку. Але на основі яких колективних дій, питається, чиновники можуть домогтися збільшення бюджету? Вищий рівень чиновництва, схоже, більше зацікавлений у всій сукупності вигод і пільг, пов'язаних із роботою, а не просто у більш високій заробітній платі. Данліві вважає, що чиновники більше зацікавлені у «вартісній роботі», а також в емоційно-позитивному та комфортному робочому середовищі. Усе тут визначається прагненням вищого рівня державної служби вирішувати досить важливі та цікаві робочі завдання; що ж стосується заробітної плати, стабільності і кар'єри, громадський сектор у будь-якому випадку може запропонувати лише досить скромні шанси та можливості. Можна сказати, що вище чиновництво, зайняте поточними та перспективними інтересами свого підрозділу, – це зовсім не ті демонічно одержимі творці «імперії чиновницької влади», якими вони постають в зображенні «нових правих».

Висновки. 1. Історично термін «бюрократія» мав кілька значень. Спочатку він означав «правління чиновників» на відміну від системи, де владу здійснюють обрані політики. В суспільних науках він зазвичай означає спосіб організації суспільної діяльності. Сучасні політологи, однак, під бюрократією розуміють адміністративний апарат держави, а під бюрократами — чиновників або державних службовців.

2. Існує три основні теорії бюрократії. За Вебером, це раціонально організована система діяльності, характерна для суспільства в цілому. В іншій теорії її трактують як владу, що має переважно консервативний характер, виражає класові інтереси і знаходиться поза межами політичного контролю. Нарешті, третя теорія бачить у ній самодостатню систему, в якій бюрократ переслідує свої власні інтереси, тим самим породжуючи «великий уряд».

3. Суспільство завжди було занепокоєне проблемою влади бюрократії: в цьому вбачалась і вбачається пряма загроза принципам демократії. Головними

джерелами влади бюрократії є її контроль над інформаційними потоками; та принципова обставина, що корпус чиновництва не залежить від політичних виборів і функціонує постійно; нарешті, її професіоналізм і до певної міри навіть роль «стражів національних інтересів».

4. Перспективи дослідження бюрократії в політологічних та міждисциплінарних дослідженнях включають вивчення взаємодії бюрократії з демократичними процесами, її впливу на участь громадян у прийнятті рішень та механізмів контролю й підзвітності бюрократії в ліберальних демократіях. Також важливим напрямом є аналіз ролі бюрократії в сприянні або стримуванні соціальних змін та її взаємодії з іншими владними структурами, зокрема, у контексті технократії та державного управління. Крім того, дослідження можуть зосередитися на порівнянні ефективності бюрократичних структур у різних країнах та їх впливі на економічні й соціальні показники, а також на аналізі бюрократичних реформ і впровадження приватних управлінських технологій у державному секторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мілл Д. Про свободу: Есе. Пер. з англ. Київ: Основи, 2001. 463 с.
2. Albrow M. Bureaucracy. London: The McMillan Press LTD, 1970. 157 p.
3. Burnham J. The Managerial Revolution: What is Happening in the World. New York: John Day Co. 1941. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.46583/2015.46583.Managerial-Revolution-What-Is-Happening-In-The-World>
4. Djilas M. The New Class: An Analysis of the Communist System. Harcourt Brace Jovanovich. New York : Praeger, 1957. 214 p.
5. Niskanen W. A. Bureaucracy and Public Economics. 2nd ed. Cheltenham: Edward Elgar, 1996. 320 p.
6. Trotsky L. Revolution Betrayed. What is the Soviet Union and where is it going? 1937. URL: <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1936/revbet/index.htm>
7. Weber M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, 1905. URL: <https://www.marxists.org/reference/archive/weber/protestant-ethic/>

Радько Антон Ігорович,

*студент 3-го курсу спеціальність «Політологія»
науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор
Токар Маріан Юрійович*

ДОСВІД САКАРТВЕЛО ЧАСІВ КАХИ БЕНДУКІДЗЕ В АНТИКОРУПЦІЙНІЙ БОРОТЬБІ

Яким чином Сакартвело стала корумпованою країною? Сакартвело, або Грузія, як і всі інші держави, із досить давньої історією перебування у складі Російської Імперії та згодом Радянського Союзу, де зазнала асиміляції своєї

культури з імперською, народила своєрідну форму корупції у своєму соціумі, яка насправді мало чим відрізнялася від її класичних варіантів у інших країнах Закавказзя та Заходу. Але корупція в Сакартвело набула особливих складових, що відзначаються її унікальними витоками:

1) **Розвинений патримоніальний уклад кавказького соціуму.** Це означає, що грузинське суспільство протягом своєї національної історії існувало у формі мережі родин, що могли розростатися в клани, взаємопов'язаних кровними зобов'язаннями через шлюби та ведення спільного натурального господарства, традиціями гірських просторів та родинної міфології. Це створило систему, де держава та соціум працювали винятково для задоволення інтересів і потреб кланів сімейств, що активно боролися між собою за владу та майно, розоряючи країну, її природні ресурси та людський капітал. У такій конфігурації суспільства зловживання державними обов'язками щодо надання прерогативи певним родинам, що й є власне корупцією, стало пріоритетним і функціональним обов'язком багатьох поколінь правителів Сакартвело й до наших днів.

2) **Преміальний статус аграрної економіки Сакартвело у складі Рос. Імперії та Радянського Союзу.** Клімат і традиційна прихильність населення до сільського господарства зробило із цієї країни відмінне джерело фруктової, овочевої, чайної, м'ясної та виноробної продукції, яка була надзвичайним дефіцитом у СРСР та Російській Імперії через дисфункціональну й недиверсифіковану медіфеодальну або командно-адміністративну економіку, у складі яких вона перебувала послідовно з 1801 року. Постачаючи збіднілим частинам цих утворень описані продукти, вона почала отримувати великі й майже дармові гроші, які поступово бралися під контроль корумпованими кланами родин. Також варто згадати, що Сакартвело була для більшості громадян цих держав одною з єдиних можливостей побувати на морі та відчутти курортну атмосферу, тобто осередком розвитку дешевого туризму. В економіці та державному управлінні дармові гроші, що породжуються притоками фінансів експортом за сировинні належним чином неоподатковані або неперерозподілені прибутки, створюють умови для економіки, яка буде слабко індустріалізована та не забезпечуватиме належним заробітком своїх громадян і дасть можливість для перебрання державою прав і прибутків на сировинні гроші, що часто потім опиняються на особистих рахунках урядовців через корупційні схеми [5].

Які передумови склалися в Сакартвело для боротьби із корупцією? Уряд і соціум Сакартвело усвідомили необхідність протидії та викорінення корупції зі своєї країни тільки після розпаду Радянського Союзу, коли незалежна держава виявилася такою, що не має базових компетенцій для того, аби оперативної й професійно забезпечити мінімальний економічний добробут й соціально-фізичну безпеку своїх громадян, перетворившись на таку модель, що називають *failed state* («провальна держава» з англ.). Це відзначилося в таких речах:

1) Урядові служби та державні інституції як поліція перетворилися на організовані злочинні угруповання чи індивідуальних злочинців, що надавали свої послуги тільки за хабарі та вимагали стосунку до дотичних до них людей по зв'язкам.

2) Економіка країни за високих пострадянських податків, що ефективно не використовувалися, та розриву каналів збуту сировини, що приносили ключові прибутки, збідніла до катастрофічного стану, що річний ВВП на душу населення склав 750 доларів США станом на 2000 рік.

3) Система критичної інфраструктури в умовах краху бюджетної системи стала масово відключати свої послуги населенню Сакартвело.

4) Організована злочинність, підтримана недієздатними пострадянськими інститутами, стала системно тероризувати населення, аби зібрати з нього останні базові джерела існування [5].

У таких умовах корупція на всіх рівнях політичної системи Сакартвело протягом 1991 – 2003 років стала її функціональним рушієм існування.

За такої обстановки до влади протягом Революції Троянд у листопаді 2003 року прийшла команда лідера партії «Єдиний національний рух» Міхеїла Саакашвілі, яка запровадила пакет реформ, що здійснили потужний правий поворот Сакартвело у бік побудови держави із розвинутою ринковою економікою та конкурсною кадровою політикою [5].

Ідейним проектором та координатором цих реформ був Каха Бендукідзе, без якого більшість змін було б не здійснено .

Хто такий Каха Бендукідзе і що він запропонував робити із корупцією?

Передусім варто згадати, ким був Каха Бендукідзе? Він був ученим-біологом, підприємцем в Російській Федерації 1980 – 2000-х років на холдингу «Об'єднані машинобудівельні заводи» та людиною високої інтелектуальної культури і, на думку сучасників, легендарним державотворцем Сакартвело із наступним послужним списком:

➤ З 2004 до 2008 роки був міністром економіки Сакартвело та міністром із координації економічних реформ там само.

➤ З 2008 до 2009 роки був головою канцелярії уряду там само [1; 2; 3; 4].

Бендукідзе залишався завжди публічно відкритою та медійною особою, залишивши багато лекцій, інтерв'ю, законів, інших матеріалів, через які він щиро пропагував свою оригінальну систему поглядів на зміни в пострадянських країнах, що були здійснені в Сакартвело.

Бендукідзе тонко розумів витоки корупції в Сакартвельському соціумі та державі, тому він запропонував боротися із корупцією через такі речі, як:

1) **Дерегуляція.** Державний апарат має дистанціюватися від життя громадян там, де він не приносить їм користі, вигоди, безпеки тощо. Тобто не вигадувати, наприклад, для них обов'язків отримувати безмістовні дозволи на певну діяльність, брати й призначити податки з життєво необхідного для них прибутку, який не матиме прозорого та чіткого, вигідного для громадян призначення, не націоналізувати власність, що державі об'єктивно не потрібна для її основних завдань. Це знайшло своє активне вираження в Органічному Законі Грузії про економічні свободи. Цей елемент антикорупційної кампанії дозволив з принципових підстав скоротити неефективні державні витрати та стабілізувати бюджет, який не давав уже потенційних джерел для незаконного збагачення через передані державі кошти та матеріальну базу.

2) **Мінімалізм.** Радянський союз залишив для патримоніального Сакартвело велику бюрократичну машину, де кожний клан знайшов собі місце для беззмістовної роботи, за яку родичі отримували зарплатню і надалі могли за хабарі вирішити будь-яку проблему. Для виконання державою її базових функцій необхідно тільки мінімальні 10 відсотків від кількості її бюрократизованого персоналу в різних гілках влади. Таким чином буде мала кількість персоналу, яку буде легше контролювати, яка буде робити більше роботи, що згодом буде автоматизована, за яку вони будуть отримувати заслужену велику платню. Така схема фізично й ментально усуне мотивації та стимули для корумпованості чиновництва. Водночас це зробить його більш прозорим і контрольованим для притягнення до правосуддя.

3) **Сумління.** Бендукідзе належить фраза: «Продати усе, окрім сумління». Реформатор убачав, що велика кількість держвласності створює велику спокусу для її розкрадання й користування її прибутками чиновництвом та картелями, у які вони пов'язані, тому, розуміючи практичні економічні моделі, він просунув у Сакартвело 2000-х років програму масштабної приватизації на прозорих і рівноправних для всіх гравців умовах. Найбільше було продано держмайна установ, які не виконували ніякої суспільно важливої роботи для громадян. Головна ідея принципу сумління в антикорупційній політиці полягає в тому, аби віддати на сумління приватної ініціативи громадян ресурси, які держава може спокійно продати для того, аби вони принесли найбільше прибутку, особливо коли вони об'єктивно їй не потрібні для здійснення її базових задач.

4) **Чистка.** Бендукідзе передусім мав виробити систему реформ для пострадянської країни, яка фактично вмерла через надмірну кількість корупціонерів. Тому необхідно було чітко розпланувати, що робити з нинішніми і майбутніми корупціонерами, аби катастрофа не повторилася знову. Тому Бендукідзе провів в парламент Сакартвело законодавство, що регламентувало суворі покарання для тих, кого викрито в корупційних злочинах (здебільшого великі строки позбавлення волі із конфіскаціями), прозорий конкурсний добір на більшість посад в органи виконавчої та судової влади й масштабні звільнення тих держслужбовців, що могли бути запідозрені в корупції, але їхні функції не були корисними громадянам, тому їх було амністовано та звільнено разом із ліквідацією їхніх відомств. Отже, було проведено системну чистку від тих, хто вже завдав шкоди й установлено запобіжники, аби не прийшли до посад такі самі [1; 2; 3;4].

Що сталося із Сакартвело внаслідок діяльності Бендукідзе? Сакартвело після антикорупційних реформ, спроектованих Кахою Бендукідзе, досяг наступних макроекономічних успіхів:

✓ З 2003 року ВВП на душу населення збільшилося в Сакартвело з 750 до 6000 доларів США станом на 2008 рік [7].

✓ Сакартвело 2003 року було на 127 місці зі 176 в Індексі сприйняття корупції Transparency Int. 2017-го він був уже 46-им [6].

Але, на думку багатьох експертів, «доктрина Бендукідзе» не була доведена до кінця, бо корупція була наразі подолана на низових, побутових, рівнях, але серед бізнес- та політеліт вона набула значного розростання. Тому для

Сакартвело ще залишається багато роботи з втілення положень досвіду й напрацювань свого легендарного реформатора [1; 2; 3; 4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Володимир Федорін. «Каха Бендукидзе: Може, в Україні політичний клас і бюрократія – зрощені?». *Українська правда*. Неділя, 13 листопада 2016, 15:10. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/11/13/7126674/> (дата перегляду: 19.02.2024)
2. «Главным вопросом было уничтожение коррупции»: Отрывок интервью Кахи Бендукидзе из книги «Дорога к свободе». *Meduza*. 5:36, 26 августа 2015. URL: <https://meduza.io/feature/2015/08/26/glavnym-voprosom-bylo-unichtozhenie-korruptsii> (дата перегляду: 19.02.2024)
3. Каха Бендукидзе о лидерах, чиновниках и коррупции. *delo.ua*. 14 ноября 2014. URL: <https://delo.ua/opinions/perly-kahi-bendukidze-o-liderah-chinovnikah-i-korruptcii-283336/> (дата перегляду: 19.02.2024)
4. Каха Бендукидзе: Що більше законів – то більше корупції. *LB.ua*. 17 червня 2014, 11:10. URL: https://lb.ua/economics/2014/06/17/269941_kaha_bendukidze_chem_bolshe_zakonov.html (дата перегляду: 19.02.2024)
5. Максим Кац. Грузия доказала, что менталитета не существует / @Max_Katz. YouTube-channel. Video. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rbA31D1AWuE> (дата перегляду: 19.02.2024)
6. Transparency International. CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (дата перегляду: 19.02.2024)
7. ВВП ГРУЗИИ: ОБЪЕМ, ТЕМПЫ РОСТА, НА ДУШУ НАСЕЛЕНИЯ, СТРУКТУРА. TAKE-PROFIT.ORG. URL: <https://take-profit.org/statistics/gdp/georgia/> (дата перегляду: 19.02.2024)

Шумський Іван Олександрович

*студент 2 курсу, спеціальність «Політологія»
науковий керівник: кандидат філософських наук
Буркало Валентин Васильович*

КЛАСИЧНІ ТЕОРІЇ «КРИЗИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ»

Післявоєнна епоха багатьма дослідниками вважається справжнім золотим віком партій, що процвітали на тлі отримання загального виборчого права та масової участі громадян у партійному житті. Проте в 1960-х роках вчені почали спостерігати серію трансформаційних процесів у політичних партіях і партійних системах Північної Америки та Європи, які часто називають кризою чи занепадом партій. Попри давню відомість цього феномена, спостереження та політичні процеси, які охоплює теорія кризи політичних партій, все ще присутні в сучасних партійних системах, а в деяких випадках і поглиблюються.

В західній політичній науці щодо феномену кризи партій переважно вживається термін «занепад партій» («decline of the party»), тому в подальшому вживатимемо його взаємозамінно з терміном «криза партій».

Вперше конкретний термін "занепад партії" було вжито американським політологом Джеральдом Помпером у 1977 щодо стану політичної системи США. Помпер описує кризу через втрату партіями монополії на три ключові фактори: легітимність, ресурси та рекрутинг [16, с. 23]. Монополія на рекрутинг, яку партії США втратили, полягала у визначальному впливі партійних лідерів на вибір кандидатів на виборах різного рівня. Для протидії цьому явищу, відомому як «босизм», у США масово ширилася система праймеріз - передвиборів, на яких партійні кандидати обираються голосуванням [2, с. 24-27].

Втрата монополії на ресурси пов'язується Помпером з фінансуванням передвиборчих кампаній, зміни партійного контролю над коштами на індивідуальний. Закони 70-их років дозволяли кандидатам напряду отримувати та витратити таку кількість коштів, що майже у 7 разів перевищувала дозволені витрати для партій [2, с. 39-40].

Як доказ втрати монополії партії на легітимність Помпер наводить зменшення кількості американців, що асоціюють себе з певною партією, значний результат (13,5%) кандидата від Американської Незалежної Партії Джорджа Воллеса на виборах 1968 року та збільшення кількості людей, що змінили партію за яку вони голосували з 1968 до 1972 [2, с. 35-36].

Таким чином, Помпер доходить до висновку, що партії трансформуються у національні приватні структури на кшталт Американської Асоціації Психологів, які є лише одними з багатьох організацій, як-от профспілки чи ЗМІ, що намагаються якимось чином вплинути на вибори. Його прогноз, у випадку продовження занепаду партій доволі песимістичний: втрата демократії та фундаментальний безальтернативний консерватизм [2, с. 40-41].

Попри те, що сучасність доводить хибність багатьох висновків Помпера його робота все ж таки спонукала інших дослідників проаналізувати схожі процеси у країнах Європи, поклавши початок теорії занепаду партій.

Семюел Файнер, британський політолог, у роботі 1984 року пов'язував кризу партій «Євроамерики» з втратою ними привілеїв щодо переважання партії як організації над її лідерами, контролю партіями виконавчої гілки влади, патронажу міністерств та оперативному доступу до цієї влади. Головними характеристиками занепаду партій Файнер називає: маргіналізацію масового членства [в партіях], що спостерігається у збільшенні ролі партійного керівництва в прийнятті рішень у порівнянні з рядовими членами партії та можливості керівництва у комунікації з виборцями через ЗМІ, а не локальних членів партії; втрату партіями ролі унікального чи, хоча б, найбільш привілейованого шляху для впливу на державну політику на користь [напряду] непідконтрольних партіям ЗМІ та груп тиску; департизації публічної політики, що тлумачиться як збільшення кількості неурядових організацій, яким державою були делеговані певні повноваження [1, с. 5-6].

Файнер робить песимістичний висновок, що домінуюча позиція партій «Євроамерики» повільно та неминуче руйнується, а разом з нею і надії мас на участь у нав'язуванні своїх вимог уряду [1, с. 6].

Говард Райтер у своєму «скептичному» розгляді цієї проблеми задає нові принципи дослідження занепаду партій. Через те, що критерії кризи партій не

можуть бути зафіксованими за єдиним транснаціональним стандартом, через, наприклад, розбіжності в розумінні партійної прихильності серед виборців різних країн, вимірювання кризи партій має відбуватися для кожної конкретної країни окремо. Причини ж занепаду партій, у випадку знаходження доказів його у багатьох країнах з певними спільними рисами, що асоціюються з занепадом партій, вже можуть бути досліджені на транснаціональному рівні [3, с. 329-330]. Таким чином стає можливим отримати відповідь на питання чи існує занепад партій та чи є він повсюдним.

Щоб покінчити з нечіткістю поняття Райтер дає популярне визначення занепаду партій: «Занепад партій – це феномен, при якому політичні партії в цілому менше впливають на ставлення та поведінку політичних акторів на рівні масовому та рівні еліт, гірше оцінюються [політичними акторами] та з меншою ймовірністю надихають на електоральну поведінку в порівнянні з тим як вони це робили в минулому» [3, с. 326].

Комплексний підхід Райтера таким чином значно просунув класичне розуміння та операціоналізував концепцію занепаду партій, що зробило можливим вимірювання та оцінювання цього занепаду у різних країнах. Загалом класичні інтерпретації теорії «кризи політичних партій» 70-их – 80-их років базуються на дослідженні відносин партій та громадянського суспільства, а критеріями за якими можна оцінити занепад обираються показники взаємодії партійного лідерства, партійної організації та суспільства, сприйняття партій як виразника групових інтересів. Однак дослідження цього феномену також дають змогу зафіксувати та пояснити зміни у цілому ряді політичних процесів: електоральній поведінці, функціонуванні партій та партійних систем, що дає змогу спрогнозувати потенційні напрямки розвитку партій і партійних систем. З проаналізованих джерел можна вивести декілька визначень кризи або занепаду політичних партій. В найбільш широкому розумінні поняття кризи партій позначає феномен за якого відбувається зміна звичного функціонування підсистем інституту політичної партії. Часто дослідження цього феномену операціоналізуються через аналіз змін у взаємовпливі та механізмах впливу політичних партій та громадянського суспільства та ставленні громадянського суспільства до партій. З поглибленням знань про кризу політичних партій було сформульоване більш вузьке визначення цього феномену як занепаду традиційних зв'язків між партіями та громадянським суспільством, що відображається у занепаді репрезентаційної функції партій.

Ранні роботи щодо теорії кризи політичних партій мають обмежену актуальність в сучасності. Причинами цієї обмеженості є недосконалість методології тогочасних досліджень, зокрема використання лише моделі масової партії Дюверже як стандартної, а також усталення певних процесів, що в часи написання робіт лише починали здійснювати вплив на політичні процеси, наприклад поява ЗМІ, що замінили внутрішньопартійні засоби комунікації. Окрім того ранні роботи характеризуються певною радикальністю висновків та прогнозів, деякі з яких прямо протилежні сучасній реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Finer, S. E. The Decline of Party?. *Parties and Democracy in Britain and America*, New York, 1984, P. 1-6.
2. Pomper G.M. The Decline of the Party in American Elections. *Political Science Quarterly* Vol. 92, No 1. 1977, P. 21-41.
3. Reiter H. L. Party Decline in the West: A Skeptic's View. *Journal of Theoretical Politics* Vol.1, No 3. 1989. P. 325-348.

ПСИХОЛОГІЯ

Бегагосн Валерія Сергіївна

студентка 3 курсу, спеціальність «Психологія»

науковий керівник: старший викладач

Ісаєвич Світлана Іванівна

СУБ'ЄКТИВНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ

Досвід суб'єктивного благополуччя, щастя та задоволення життям є важливою умовою для повноцінного функціонування особистості в суспільстві. Це не лише наслідок, але й передумова як самореалізації, так і успішної адаптації до навколишнього середовища. Вивчення цієї теми є досить актуальним та важливим, особливо в умовах сучасного світу, коли люди все частіше задаються питанням, як збільшити свій рівень суб'єктивного благополуччя. «Глибоке розуміння суб'єктивного благополуччя особистості дасть можливість корегувати психологічні стани, підвищувати рівень щастя та задоволеності життям, упереджувати самогубства та сприяти розвитку кожної людини у економічній та фінансовій царинах» [5]. Відкриваючи тему суб'єктивного благополуччя слід дати визначення даному терміну. Отже «суб'єктивне благополуччя – це емоційно-оцінне ставлення особи до власного життя, власної особистості, взаємостосунків з іншими людьми, що виражається у задоволеності з життя загалом й окремими його сферами та є основою для самореалізації» [3]. Фактично – це науковий термін, який визначає рівень задоволеності життям та щастя людини, людина визначає чи її життя йде добре, чи погано.

Дослідження та аналіз суб'єктивного благополуччя має велике значення для розуміння психологічних та соціальних аспектів життя людини. Це дозволяє встановити, які фактори сприяють відчуттю щастя та задоволення, а також які чинники можуть перешкоджати цьому стану. Аналіз суб'єктивного благополуччя також допомагає визначити стратегії підвищення якості життя людей, що може бути корисним для розробки програм та політики в галузі психології, соціології та інших наук.

Багато факторів впливають на рівень благополуччя, включаючи як зовнішні, так і внутрішні чинники. Серед внутрішніх чинників можна виокремити світогляд особистості, а серед зовнішніх – навколишнє середовище, з яким вона взаємодіє. Суб'єктивне благополуччя відображає особистий внутрішній стан задоволення та щастя. Це поняття оцінюється та вимірюється на основі особистого почуття і задоволення життя, яке виражається в особистих емоціях і переживаннях. Визначення та оцінка суб'єктивного благополуччя є суб'єктивними, оскільки вони базуються на особистих переживаннях і оцінках кожної конкретної особи.

Суб'єктивне благополуччя може бути сформоване різними факторами, такими як задоволення від особистих та професійних досягнень, якість соціальних відносин, рівень самореалізації, здоров'я, економічна стабільність і багато інших аспектів життя. Важливо також враховувати індивідуальні способи

оцінювання благополуччя, оскільки те, що приносить радість і задоволення одній людині, може бути менш важливим для іншої.

Слід звернути увагу на те, що суб'єктивне благополуччя – це не переживання абсолютного щастя або задоволеності всього і всім. Якщо говорити мовою психології станів, це «стан динамічної рівноваги, що досягається різноспрямованими за валентністю переживаннями задоволеності в різних сферах життєдіяльності, коли на рівні стану незадоволеність однією сферою компенсується задоволеністю в іншій, а на рівні внутрішньої динаміки незадоволеність створює певну зону напруження, яка стає рушиною силою розвитку, а задоволеність – зону вирішення я» [3]. Як стверджує п. Абрамюк у збірці статей «Психологія. Реальність і перспективи»: «У світовій психологічній науці сформувалися два основних підходи до розуміння природи благополуччя: гедоністичний та евдемоністичний» [1]. До гедоністичного підходу належить також слово «задоволення» і це говорить про те, що благополуччя і задоволення виступають як слова-синоніми. Тобто чим більше людина переживає задоволень, різної протяжності, тим вона більш щасливіша. На противагу цьому підходу є евдемоністичний підхід, його придумав сам Аристотель. Мова йде тут про те що людина отримує задоволення від внутрішньої свободи та незалежності від обставин зовнішнього світу. «Аристотель заперечує задоволення як першопричину щастя, він називає «гедоністичне щастя -вульгарним ідеалом», стверджуючи, що такий підхід робить людей рабами власних бажань. Щастя, за Аристотелем, це подолання прагнення до відчуттів та насолод шляхом самообмеження, самодисципліни, звільнення від прив'язаностей до зовнішнього світу та його благ, а свобода, що досягається при цьому від зовнішньої необхідності та мінливості долі, то розумність, тотожна справжній чесноті» [1]. Також феномен суб'єктивного благополуччя та підходи до його вивчення досліджували психологи Е. Дінер, М. Аргайл, А. Маслоу, Е. Фромм, К. Роджерс, К. Ріфф, М. Селігман, І. Семків, Ш. Шварц, які теж виявляли вплив різних особистісних характеристик на досягнення суб'єктивного благополуччя, зокрема вплив самореалізації, сприйняття контролю, самодостатності, оптимізму тощо.

Отже, глибше розуміння проблеми суб'єктивного благополуччя може допомогти в управлінні емоціями, збільшенні щастя та задоволенні від життя, запобіганні випадків самогубств і сприянні розвитку кожної людини у різних сферах життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамюк О., Липецька А. Концептуальна структура феномену Суб'єктивне благополуччя та особливості його вимірювання [Електронний ресурс]: Збірник наукових праць РДГУ, 2018, 17 с. Режим доступу: https://prap.rv.ua/index.php/prap_rv/article/view/2/2
2. Верник О.Л. Сучасні підходи до проблеми благополуччя в психології: екопсихологічний аспект. Благополуччя особистості vs благополуччя середовища антиномія сучасного способу життя: матеріали науково-практичного круглого столу (21 квітня 2019 року, Київ). Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2019. С. 5–8
3. Коробка І.М. Суб'єктивне благополуччя: теоретичні інтерпретації, чинники й ресурси підтримання [Електронний ресурс]: Науковий вісник ХДУ Серія психологічні науки, 2022. Режим доступу: <https://pjournal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/1275>

4. Курова А.В. Задоволеність життям та суб'єктивне благополуччя особистості. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова Психологія. 2015. Т. 20. Вип. 2(36). Ч. 1. С. 98–104.
5. Семків І.І. Суб'єктивне благополуччя як психологічна винагорода за проявлену соціальну активність. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки. 2012. Вип. 37. С. 234–237.
6. Сердюк Л.З. Структура та функція психологічного благополуччя особистості. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. 2017. вип. 17. С. 124–133.

Качій Крістіна Валеріївна
студентка 2 курсу, спеціальність «Психологія»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Борщ Костянтин Костянтинівич

СТАН АПАТІЇ ЯК ОДИН ІЗ НАСЛІДКІВ СИНДРОМУ ВИГОРАННЯ

Більшість людей у наш час знайомі зі станом апатії, особливо в умовах війни. Він ускладнює процес діяльності, впливає майже на кожен аспект і сферу життя особистості та знижує загальний стан здоров'я й соціальної активності. Вивчення особливостей виникнення та профілактики апатії є вкрай важливим для збільшення мотивації та запобіганню виникнення серйозніших психічних станів чи порушень. У даній роботі головну увагу буде приділено зв'язку стану апатії з явищем вигорання та розмежуванню цих понять. Основна частина. Синдром вигорання – це своєрідний механізм психологічного захисту у відповідь на стресові події під час діяльності та/чи спілкування, що супроводжується відчуттям емоційного та фізичного виснаження. Найчастіше його діагностують в осіб, професійна діяльність яких відноситься до сфери «людина-людина». Загалом, явище вигорання в основному виникає внаслідок напруженої фізичної чи розумової активності особистості та недостатнього відпочинку. Ізраїльський вчений Д. Етціон, у свою чергу, наголошує на довгому та латентному розвитку даного синдрому, що через деякий час раптово демонструє свої ознаки. Унаслідок цього людина часто неспроможна якось пов'язати свій стан із певною конкретною стресовою подією [3]. Апатія – психологічний стан емоційного оніміння, невмотивованості та недієздатності, який характеризується відсутністю зацікавленості в навколишньому середовищі, соціальній активності та життєдіяльності в цілому. Провідним почуттям цього явища є байдужість до більшості подій чи людей, що оточують особистість. Навіть, здавалося би, улюблені хобі, друзі чи розваги перестають дарувати позитивні емоції та відчуються неначе тягар для особистості.

Також відчутними є прояви наступних симптомів:

- Загальна втома;

- Млявість;
- Низький прояв вольових якостей;
- Зменшення фізичної активності;
- Відсутність сенсу чи мети в своїх діях тощо [6].

У сучасному світі люди часто стараються будь-яким чином заглушити апатію шляхом знаходження сильніших почуттів замість того, щоб отримати досвід від пережитого стану. Способи пошуку цих почуттів не завжди є корисними та безпечними для здоров'я людини, що сприяє загостренню стану апатії [1]. Також варто розмежувати поняття апатії та депресії, адже часто їх сприймають як один розлад. Депресія є серйозним діагнозом, який несе за собою ризик суїцидальної поведінки унаслідок втрати сенсу життя. Якщо апатичний стан характеризується пасивною, байдужою поведінкою та зниженням мотивації особистості, то депресивний супроводжується емоційним дискомфортом і почуттям неповноцінності та безнадійності [4; 5]. Якщо аналізувати зв'язок розглянутих понять, то можна прослідкувати, що в більшості випадків апатія витікає з вигорання. Вона може бути симптомом даного синдрому та супроводжувати його, а може проявитися надалі у вигляді окремого розладу. Це можна пояснити тим, що вигорання зазвичай пов'язане з конкретною подією чи діяльністю, які сприяють виникненню виснаження. Воно, у свою чергу, переходить у стан апатії та охоплює майже кожен сферу життєдіяльності особистості.

Отже, проаналізувавши розглянуті поняття можна зазначити, що апатія може виступати як одним із симптомів вигорання, так і окремим синдромом. Також варто розуміти різницю між поданими термінами для правильної діагностики та профілактики розладів. Дослідження безпосередньо явища апатії є вкрай важливим для покращення якості життя і запобігання розвитку апатичного стану в депресивній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбова І. О. Відчуття апатії в комунікаційному просторі постсучасного суспільства: соціально-філософський аспект. Актуальні проблеми сучасної філософії та науки у глобалізованому світі: зб. наук. праць (2013): 86-88. Посилання: <http://eprints.zu.edu.ua/11724/1/.pdf>
2. Сулковська І. Б. Особливості розвитку апатії в умовах невизначеності. (2023). Посилання: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/.pdf>
3. Etzion D. Burnout : The hidden agenda of human distress, IIBR series in Organizational Behavior and Human Resources / D. Etzion. – Israel: The Israel Institute of Business Research, Faculty of Management, Tel Aviv University, 1987. – P. 16–17.
4. . Jensen P. S., & Shaw, J. Children as victims of war: Current knowledge and future research needs. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 1993. 32(4), 697–708 p.
5. Marin RS. Apathy: a neuropsychiatric syndrome. *J Neuropsychiatry Clin Neurosci* 1991; 3: P. 243–254.
6. Santacroce S. J. Parental uncertainty and posttraumatic stress in serious childhood illness. *Journal of Nursing Scholarship*, 2003. 35(1), 45–51.

Мирошник Анатолій Олександрович
студент 3 курсу, спеціальність «Психологія»
Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент
Соломка Едуард Тіберійович

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Юнацький вік – важливий етап розвитку розумових здібностей, що передбачає активізацію теоретичного мислення. Вже старшокласники прагнуть осягнути суть та детермінацію явищ, характерним є прагнення до узагальнення, пошук загальних закономірностей за конкретними фактами. Внаслідок розвитку мислення у юнаків відбувається вироблення критичного ставлення до знань та їх селекція. Суттєві зміни стають помітними у розвитку мислення юнаків, яке набуває ряду характерних якостей. [2]. Для мислення старшокласників характерним є становлення його логічності, абстрактності, інтроспективності; зв'язку мислення з самосвідомістю, його формалізація, алгоритмізація, здатність провести мислительні операції в зворотному напрямку від кінцевого до початкового стану об'єкта; особисте ставлення до свого мислення, мислення про те, як він мислить. На відміну від підліткового мислення, цілтю якого було розв'язати певне завдання, мислення старшокласника орієнтується на виявлення і постановку проблеми, а не тільки на її розв'язок. В цей період мислення конкретизується завдяки формуванню індивідуального стилю мислення і індивідуальних особливостей мислення (глибина, широта, гнучкість, усвідомленість, критичність тощо, Ці індивідуальні особливості характеризують рівень його розвитку і продуктивність. Тому зусилля педагогів повинні бути спрямовані на створення умов для оволодіння учнями старших класів логічними операціями і розвитку зазначених особливостей мислення. [3]). Вони є важливими для вибору професії. Для його розвитку педагогам необхідно: - Враховувати вікові особливості старшокласників та формувати логічні прийоми мислення послідовно, системно, безперервно та поступально на різних етапах навчання. Для мислення цього віку характерним є здатність виходити за межі заданої фізичної реальності, розглядати гіпотетичні світи чи інші реальності, викликати в розумі уявні системи, які не дано у безпосередній реальності. Характерні для мислення юнака питання на кшталт: «Що буде, якщо Сонце перестане існувати?», «Що буде, якщо гравітація зникне?» виникають безпосередньо з його здатності привносити нові гіпотетичні параметри в конкретну у всьому решту реальність. Така здатність до гіпотетичного мислення тісно пов'язана з його наростанням тенденцією мислити дуже абстрактному рівні; на стадії формальних операцій юнак може розмірковувати про загальні питання, такі як мораль, любов, існування [1]. Мислення в цьому віці може стати самостійною потребою людини, а сам процес мислення може стати важливішим, ніж розвиток конкретної задачі. Це відбувається в поєднанні з формуванням світогляду і картини світу, власної філософії і Думки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Solso R. L. Cognitive psychology. 2nd ed. Boston : Allyn and Bacon, 1988. 546 p.
2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
3. Вікова психологія – Савчин М.В. – Розвиток мислення старшокласників. *Бібліотека українських підручників*. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/75602-rozvitok-mislennya-starshoklasnikv.html> (дата звернення: 27.04.2024).

Пилип Аліна Володимирівна
студентка 3 курсу, спеціальність «Психологія»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Синишина Вікторія Михайлівна

ПРОБЛЕМА КОП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Всесвітня комп'ютерна мережа є величезним агрегатом різноманітної інформації, поринаючи з головою в океан якої, ми ризикуємо загубитися між кордонами реального та віртуального світів. Адже, непомітно для багатьох, інформаційні технології з безумовно незамінного помічника починають перетворюватися на своєрідний ящик Пандори: дуже приваблива, полегшена та позбавлена негаразд ілюзорна реальність - все сильніше витісняє насичене численними проблемами звичайне життя. І саме «вільне плавання» цим неосяжним павутинням може привести до наслідків, яких ми не очікуємо.

Безперечно, ефект Флінна зосереджує свою увагу на тому, що становлення все більш складного суспільства робить нас лише розумнішими. Проте, якщо ми перекладаємо забагато роботи на інформатизацію та комп'ютеризацію – то є велика вірогідність навпаки деградувати [6, с. 129]. У такому разі, не дивлячись на переваги використання глобальної мережі Інтернет - надмірне використання цифрового середовища стає дестабілізатором нормального розвитку соціуму [3, с. 13].

Інтернет-аддикція. Інтернет-поведінкова залежність. Патологічне Інтернет-користування. Нетоголізм. Номофобія [6, с. 66]. Комп'ютерна залежність. Усі ці слова є синонімами, що стосуються одного й того самого феномена, а саме - «Інтернет-залежності», який вперше був використаний психіатром А. Голдбергом у 1995 році для опису патологічної жаги до використання мережі Інтернет, яка зазвичай супроводжувалася сильно зниженим рівнем самоконтролю.

На сьогоднішній день, найпоширенішим загальним визначенням Інтернет-залежності є саме – форма нехімічної поведінкової залежності техногенного характеру, яка передбачає нав'язливе, надмірне та неконтрольоване використання Інтернету, що допомагає людині закривати психологічні та емоційні потреби, такі як: увага, розуміння, самооцінка, тощо. Воно має широкий

спектр починаючи залежністю від соціальних мереж і закінчуючи кібернетичною лудоманією [4, с. 8]. Даний вид залежності має тенденцію зберігатися навіть за наявності серйозних негативних наслідків в особистісній, соціальній або професійній сферах життя даної особистості [7].

Пояснюючи сутність будь-якої психологічної залежності, потрібно відштовхнутися від природного прагнення людини до духовного комфорту (адже усі біологічні організми, так чи інакше, мають життєво важливий вроджений механізм підтримки внутрішньої рівноваги і балансу), та невміння долати труднощі, що виникають на шляху до бажаного. Як зазначала К. Янг - залежність від мережі визначається насамперед «сумою втрат в істотних сторонах буття», а не кількістю проведеного в Інтернеті часу [1; 2]. А враховуючи, що люди на сьогоднішній час не рідко проводять у моніторів багато часу, фактор проведених годин за комп'ютером не може розглядатись, як основний чи єдиний критерій Інтернет-залежності. Високий рівень «занурення» користувачів у віртуальний світ задовольняє прагнення до постійної стимуляції почуттів, потреби в емоційному насиченні виговоритися відносно своїх проблем у реальному світі, відчувати, що тебе розуміють та приймають, звільнитися у такий спосіб від сильного переживання неприємностей, одержати підтримку та розуміння від інших Інтернет- користувачів [5].

З 70% граючих людей, у Південній Кореї зафіксовано 18% Інтернет-залежних, у яких базовий синдром залежності від всесвітньої мережі включав в себе: ейфорію під час сидіння за комп'ютером; велика кількість фантазій або мрій про перебування у мережі; невмотивований час присутності у мережі, що не обумовлюється професійною, науковою або соціальною діяльністю; різке

збільшення регулярної кількості проведення часу за комп'ютером, до втрати відчуття протікання часу; брехня стосовно свого перебування у мережі; фокусування інтересів лише у сфері інтернету; використання інтернету як найкращого способу комунікації; створення віртуальних образів «Я», що далекі від реальних характеристик; великі грошові витрати на забезпечення комп'ютерного забезпечення; на фізіологічному рівні людина відчуває біль в очах, спині, суглобах, порушення сну та харчування у людини [1; 9].

Також, за даними опитування Інтернет-залежних - багато підлітків відгукуються про переживання почуття захищеності в мережі, що знаходить своє відображення у таких її особливостях, як: анонімність (86%), доступність (63%), безпека (58%) і простота використання (37%). Можливість анонімних соціальних взаємодій, у свою чергу, дає можливість підлітку реалізувати свої фантазії, як наприклад: можливість створювати образи ідеального «Я»; шукати нового співрозмовника, що відповідає практично будь-яким критеріям, при цьому немає необхідності утримувати увагу лише одного співрозмовника, адже в будь-який час можна знайти нового, а також необмежений доступ до інформації. Мережа стає місцем, де молода людина відчуває себе комфортно та впевнено, а саме в Інтернеті вона доросла, самостійна та значуща, може задовольнити усі свої приховані бажання.

Цікавість для сучасних дослідників у даній галузі представляють результати корейських досліджень від 2003 стосовно патологічного використання

Інтернету. Згідно з ними, наслідки даного виду залежності містять у собі такі явища, як: втрата роботи, розпад шлюбу, відставання в навчанні, синдром комп'ютерного зору, тунельний синдром (оніміння та зниження чутливості пальців через утиснення нерву, що з'єднує їх з зап'ястям), втрата почуття реальності, менш захопливе сприйняття оточуючої естетики, деградація особистості [1, с. 7], синдром ФОМО, виникнення кліпової свідомості, «інформаційний вампіризм», «Google-ефект» або ж «цифрова амнезія» (феномен, коли мозок навіть не намагається запам'ятати те, що, на його думку, можна знайти деінде) [6, с. 58], синдром фантомної вібрації, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акименко Т. Інтернет-залежність серед підлітків : ознаки та шляхи подолання / Т. Акименко // Педагогічний пошук : збірник матеріалів наукової Інтернет-конференції студентів і молодих вчених Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Перспективні напрями модернізації навчання, виховання, професійної підготовки». – Випуск 12 – 2021. - Вінниця : Твори. – С. 6-8.
2. Білоус О. В. Психологічні аспекти Інтернет-залежності підлітків в Україні / В. О. Білоус // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки – 2014. – Вип. 2. – С. 29-35.
3. Гайнців І. Г. Соціальні наслідки Інтернет-залежності / І. Г. Гайнців // Соціологічні науки – 2015. - №316. 6. – С. 116-118.
4. Гуревич Р. С. Інтернет-залежність дітей та юнацтва в період пандемії COVID-19 : виклики, проблеми та шляхи їх вирішення / Р. С. Гуревич, Г. Б. Гордійчук, М. Ю. Кадемія, Л. Л. Коношевський, О. Л. Коношевський // Проблеми використання інформаційних технологій у сучасних закладах освіти. – 2020. – Вінниця : Твори. - С. 16.
5. Характеристики та детермінанти етнонаціональної ідентичності української молоді. - [Електронний ресурс]. - // Режим доступу: https://revolution.allbest.ru/psychology/01240405_0.html
6. Handen A. Instabrain How screen addiction leads to stress and depression / A. Hansen. – 2019. – Stocjholm, Sweden. - P. 153.
7. Internet addiction. - [Електронний ресурс]. - // Режим доступу: <https://www.betterhealth.vic.gov.au/health/healthyliving/internet-addiction>
8. Internet Communication disorder and the structure of human brain. – [Електронний ресурс]. - // Режим доступу: <https://www.nature.com/articles/s41598-018-19904-y>
9. Symptoms of Internet Addiction. - [Електронний ресурс]. - // Режим доступу: <https://www.priorygroup.com/addiction-treatment/internet-addiction-treatment/symptoms-of-internet-addiction>

Семенова Аліна Олегівна
студентка 2 курсу спеціальності «Психологія»,
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Борщ Костянтин Костянтинович

МОВИ ЛЮБОВІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТОСУНКИ

Тема любові у наш час, є надзвичайно цікавою та актуальною. Мови любові – це ті інструменти якими ми проявляємо наші почуття до інших та як хочемо щоб їх проявляли до нас. Поняття любові є дуже багатограним, вона включає в себе безліч аспектів, емоцій та почуттів.

З точки зору психології любов – це відносно стійке, глибинне, що досягає сили пристрасті, домінуюче почуття тяжіння одного індивіда до іншого, інтуїтивно прийнятого як максимальна цінність.

Гері Чепмен-психолог, доктор філософії та консультант з питань сім'ї й ,також, автор багатьох книг. Він поставив перед собою питання: Як наповнити свій «резервуар любові», як створити позитивний клімат у сім'ї? Чи зможе цей «резервуар» стати засобом, який допоможе шлюбіві «запрацювати»?

Існує 5 способів які слідує своїй індивідуальній ієрархії для кожного з нас.

Отож, перша мова любові — це слова підтримки.

Марк Твен сказав: «На гарному компліменті я можу прожити 2 місяці». Дуже важливо регулярно говорити один одному компліменти і слова підтримки. Коли ми чуємо ці слова, то набагато більше схильні відповідати взаємністю. [2]

Для людей з цією мовою любові важливі слова заохочення, компліменти, схвалення та вираження вдячності. Їм подобається чути, як ви цінуєте їх, пишаєтесь ними та підтримуєте їхні мрії.

Другою мовою любові є якісний час.

Ця мова любові говорить нам про те, що потрібно приділяти вам свою неподільну увагу, дивлячись в очі і тримаючи один одного за руку. Неважливо, що ви робитимете, а важливо якісно проводити час разом.[2]

Якісне спілкування є дуже важливим у сім'ї і дуже важливо вміти вислухати людину, поспівчувати і дати пораду тільки тоді, коли її попросять. Основне навчитися слухати.[1]

Такі люди не люблять коли в їх присутності кохана їм людина, наприклад, сидить у телефоні а не приділяє їм увагу.

Ці люди цінують час, проведений разом без відволікань.

Третьою мовою любові є отримання подарунків.

Інвестувати в любов до дружини чи чоловіка — це те саме, що інвестувати в престижні акції. Фізична присутність у час кризи є найбільшим дарунком, якщо першою мовою любові вашого партнера є отримання подарунків.

Для людей з цією мовою любові подарунки – це символи любові та турботи.

Їм не так важливо те, скільки ви витратили, як те, що ви за ними стоїте й думаєте про них.[2]

Четвертою мовою любові є вчинки служіння.

Тут ми повинні навчитися просити, а не вимагати. Допомога по дому, господарству, з дітьми, у приготуванні вечері, прибиранні квартири, чи дрібний ремонт... список можете продовжити самі. Якщо саме це є вашою мовою любові, то скажіть про це своєму чоловікові чи дружині. Або якщо справді ви ніяк не можете допомогти, то найміть для цього когось, щоб це зробили за вас.[2]

І п'ятою мовою любові є фізичні доторки.

Давно відомо, що фізичний доторк є способом вираження емоційної любові. Тримання за руки, поцілунки, обійми й сексуальні стосунки — це способи виразити емоційну любов до вашого партнера. Тут треба наголосити, що ляпас по обличчю є згубним, ба навіть руйнівним для людини, чиею першою мовою любові є фізичний доторк. Особливо це стосується дітей [2]

Люди з таким типом любові не дарують свої обійми усім навколо, для них це є чимось інтимним та реальним проявом сильної любові

Можна привести дуже просту але надзвичайно класну аналогію до мов любові.

Мови любові це те саме що наші звичайні мови, наприклад, у партнера мова любові – дарунки (англійська), а у іншого це – слова похвали і підтримка (китайська). Таким чином ,можна зробити висновок: якщо я не знаю китайської ,а мій партнер англійської ми ніяк не зможем порозумітися.

Найважливіше зрозуміти, що так само, як ми вивчаємо різні мови ми можемо вивчити і мови любові.

Деякі люди є 2-во або 3-о мовними або навіть більше (але дуже рідко у стосунках за ієрархією двох партнерів співпадає мова любові яка знаходиться на першій ланці). Згідно з теорією Гері Чепмена, мови любові можуть суттєво впливати на стосунки людей, як позитивно, так і негативно.

Позитивний вплив:

Зростання розуміння та емоційної близькості:

Коли партнери розуміють і говорять мовами любові один одного, вони відчують себе більш зрозумілими, цінованими та коханими. Це може призвести до глибшого зв'язку та емоційної близькості.

Зменшення конфліктів та непорозумінь:

Коли люди не відчують себе коханими, це може призвести до невдоволення, розчарування та конфліктів. Розуміння мов любові партнера може допомогти уникнути цих проблем, оскільки партнери зможуть чіткіше висловлювати свої потреби та очікування.

Сильніше відчуття любові та підтримки:

Коли партнери роблять зусилля, щоб говорити мовами любові один одного, це свідчить про те, що їм небайдужі почуття один одного. Це може призвести до сильнішого відчуття любові, підтримки та безпеки у стосунках.

Негативний вплив:

Нерозуміння та розчарування:

Якщо партнери не розуміють мов любові один одного, це може призвести до непорозумінь, розчарування та навіть образи. Наприклад, партнер, чия мова

любові – це слова підтримки, може не відчувати себе коханим, якщо його партнер не висловлює свої почуття словами.

Відчуття нелюбові та невдячності:

Коли люди не отримують любов так, як їм потрібно, вони можуть відчувати себе нелюбимими або недооціненими. Це може призвести до відсторонення, емоційної дистанції та навіть розриву стосунків.

Маніпуляції та контроль:

У деяких випадках люди можуть використовувати мови любові, щоб маніпулювати або контролювати своїх партнерів. Наприклад, партнер може використовувати подарунки як спосіб отримати те, що він хоче, або погрожувати емоційною відстороненістю, якщо його потреби не будуть задоволені.

3 способи визначення вашої мови любові:

1. Якщо ваш партнер робить чи не робить те, що найбільше вас вражає. Протилежне до того, що найбільше вам не до вподоби, і є вашою першою мовою любові. Наприклад: якщо ваш партнер постійно зайнятий і вас це сильно дратує, бо хочете разом з ним погуляти чи просто подивитись фільм, то вашою першою мовою любові є **якісний час**.

2. Те, що ви найчастіше просите у свого партнера, і є вашою першою мовою любові! Наприклад: якщо ви дуже втолюєтесь через хатню роботу і вже погуляти з дітьми у вас немає сил, тому просите чоловіка з ними погуляти, то вашою першою мовою любові є **вчинки служіння**.

3. У який спосіб ви найчастіше виражаєте любов до свого партнера, це і є ваша перша мова любові. Наприклад: якщо ви досить часто цілуєте чи обнімаєте свого партнера, то ваша перша мова любові — **фізичні доторки**.

Також, для цього створені тести саме на основі книги Гері Чепмена

Було проведено міні-дослідження щодо визначення мов любові за двома тестами: один на основі робіт Гері Чепмена, а інший, сам його тест «Мови любові».

Мова любові досліджуваної 1 (за тестом на основі робіт Чепмена) варіюється між декількома видами (майже усі види знаходяться на дуже високих ланках, у таких випадках потрібно самій детальніше проаналізувати себе шляхом рефлексії, після цього я отримала відповідь, що першу сходинку в її ієрархії займають дарунки.

За тестом Г.Чепмена мова любові теж дарунки.

Досліджуваний 2 за тестом на основі робіт отримав результат- фізичні дотики.

А за тестом «Мови Любові-якісно проведений час».

Що дос.1, що дос.2 підтвердили що отримані результати є повністю правдивими.

У висноку варто зауважити те що, мови любові є дуже індивідуальним та суб'єктивним явищем. У кожної людини присутня різна ієрархія та потреба в тій чи іншій мові любові. Для того щоб якісно любити свого партнера, дитину чи друга, насамперед, потрібно навчитись любити себе, а вже потім вчитись любити людину так як того хоче вона, а не ми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фромм Е. Мистецтво Любові : монографія. 2-ге вид. Харків : Клуб Сімейн. Дозвілля, 2017. 194 с.
2. Чепмен Г. 5 мов любови у подружжі : монографія. 3-тє вид. Київ : Клуб Сімейн. Дозвілля, 2020. 220 с.
3. 5 мов любові. *Психологер*. URL: <https://psychologer.com.ua/5-mov-liubovi/> (дата звернення: 30.04.2024).
4. П'ять мов любові у спілкуванні з вашою дитиною. *UNICEF*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/16886/file/П'ять%20мов%20любові%20у%20спілкуванні%20з%20Вашою%20дитиною.pdf> (дата звернення: 30.04.2024).

СОЦІОЛОГІЯ. СОЦІАЛЬНА РОБОТА.

Одинець Анна Сергіївна

*студентка 4 курсу, спеціальність «Соціологія»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Рюль Вікторія Олександрівна*

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ЯВИЩА ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

Внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України від 2014р., проведення антитерористичної операції на Донбасі, незаконної анексії Автономної Республіки Крим понад 1 млн. населення змушені були покинути місця свого постійного проживання, задля можливості врятувати власне життя та життя близьких, саме тоді українське суспільство вперше зіткнулося з таким явищем, як масове внутрішнє переміщення.

Переміщення відбувались протягом всієї історії людства, але внутрішнє переміщення стало предметом морального та політичного занепокоєння в міжнародному порядку відносно нещодавно. Наприкінці 1980-х та 1990-х років міжнародні інституції та неурядові організації звернули увагу на внутрішнє переміщення, і таки чином з'явилась концепція щодо концептуалізації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та поводження з ними. Міжнародні правові принципи щодо поводження з ВПО були сформульовані та кодифіковані в міжнародно-правових рамках, таких як: Керівні принципи щодо внутрішнього переміщення, Протокол Великих озер, Кампальська конвенція, та Міжвідомча конвенція. [4, с. 314]

Політичні теоретики, однак, приділяли мало уваги внутрішнім переміщенням. Більшість робіт про вимушену міграцію в політичній теорії, як правило, зосереджені на переміщенні між державами та, як правило, ігнорують переміщення всередині держав. Як зазначає Алекс Сагер, політична теорія часто «розглядає мобільність людей у межах держави як неважливу». Незважаючи на те, що політична теорія приділяла значну увагу статусу біженця, порівнянного систематичного дослідження статусу ВПО не було – незважаючи на те, що на кінець 2019 року кількість ВПО становила 45,7 мільйона порівняно з 26 мільйонами біженців. Цей вузький фокус на переміщенні біженців затьмарює нормативне значення внутрішнього переміщення. ВПО мають особливий нормативний статус, який передбачає набір прав, на які його носії можуть претендувати, і співвідносить обов'язки, які мають інші. [4, с. 314-315]

Як правило, внутрішньо переміщені особи є громадянами цієї країни, чий права та закони закріплені як у законодавстві держави, громадянами якої вони є, так і в основних міжнародних документах, зокрема у Загальній декларації прав людини та Міжнародних Пактах про права людини.

І. С. Басова засвідчує, що внутрішньо переміщені особи – це фізичні особи, які через об'єктивні обставини, спричинені воєнними діями, окупацією чи анексією території, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного

характеру, змінили своє місце проживання в межах визнаних державою кордонів та набули відповідного правового статусу згідно з законодавством. [1, с. 266]

Згідно з міжнародним правом, єдиним загальновизнаним терміном для позначення такої категорії осіб є Internally displaced persons (IDP) – ВПО. Це поняття є частиною ширшого терміну, який зазвичай використовують у міжнародному праві – displaced persons (від англ. переміщені особи), які стали жертвами примусового переміщення. Термін увійшов у науковий обіг завдяки Е. Дж. Джаффе, відомому російсько-американському демографу Є. Кулішеру, який у своїй книзі «Переміщення населення в Європі» (1943 р.) вперше використав цей термін, для позначення людей, які були змушені змінити своє довоєнне місце проживання внаслідок Другої світової війни. [3, с. 35]

Аналіз історичних джерел вказує на те, що явище внутрішнього переселення в Україні з'явилося ще коли її територія перебувала під адміністративним підпорядкуванням Польщі. Ще в 1447 році Казимір IV видав загальноземські закони, завдяки яким розширював економічні права польських феодалів на український народ і легалізував кріпацтво, яке надалі лише посилювалось. Ця політика викликала опір з боку українського народу, що проявилось у повстаннях і втечах селянства від кріпосного права землі, які були вільними. Отже, наприкінці XV, початку XVI ст. розпочинається процес політичної та економічної міграції. В козацькому середовищі сформувались деякі демографічні принципи в державному устрої, їх мові, культурі, побуті та ментальності. Були закладені основи становлення української держави, елементи суспільного ладу, законів тощо. [2, с. 221]

Протягом останніх десятиліть XVIII та всього XIX ст. український народ відчував нестачу землі, а окупаційний уряд заселяв на українські землі чужинців, яким надавали земельні наділи та матеріальну допомогу, щоб вони могли розвивати господарство.

У період із середини XV до XIX ст. вимушені міграції здійснювалися у зв'язку з недостатньою кількістю земель для землеробства, що змушувало населення освоювати малозаселені території. В історичних документах зазначено, що переселенці наділялись інвентарем для оброблення земель, звільнялись від сплати податків, та їм надавалась можливість отримання безвідсоткових кредитів. Права, якими наділялись переселенці, забезпечували швидке та ефективне освоєння нових земель. [2, с. 222]

В історії переміщення, важливе місце посідає період після довгих років геноциду українського населення. Адже створення штучного голоду керівниками Всесоюзної комуністичної партії більшовиків та урядом Радянського Союзу, призвело до багатомільйонних людських втрат і спустошення місцевості. Коли було відкрито архівні секретні зведення, стало відомо про переселення з російських губерній, у спустошені голодом українські землі, цілих сіл та колгоспів, а люди які переселились отримували пільги.

У 1968 р. вибух і подальше руйнування четвертого енергоблоку Чорнобильської атомної електростанції (АЕС) знову привернули увагу до питання вимушеного переміщення. За рішенням уряду Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) і Центрального Комітету Комуністичної партії

Радянського Союзу (ЦК КПРС) 27 квітня 1986 р. у м. Прип'ять почалась евакуація населення. За добу було примусово переселено близько 44,5 тис. осіб. У період з 1986 по 1996 рік близько 160 000 осіб були змушені покинути свої домівки із радіоактивно забруднених територій, за законодавством вони отримали особливий статус. Цим людям було надано безкоштовне житло, фінансову компенсацію за майно, що залишилось на забруднених територіях, а також фінансову допомогу на будівництво нового житла з метою покращення їх становища. [2, с. 223]

Отже, на території України, масові внутрішні переселення людей можна було спостерігати ще з давніх часів. Переміщення населення мали на меті пошук сприятливих економічних та соціальних умов для життя. У різні періоди вимушено переселені особи наділялись різними пільгами: звільнялись від сплати податків, мали можливість отримання безвідсоткової позики під час освоєння нових земель, отримували нове житло та кошти на нього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блюк Н. Деякі питання вимушеної міграції внутрішньо переміщених осіб в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2022. № 3. С. 264–268. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/dec/29266/38.pdf>
2. Михайловський В. І. Історичні аспекти виникнення суб'єктивних прав внутрішньо переміщених осіб на території України. Південноукраїнський правничий часопис. 2015. Т. 2. С. 220–223.
3. Наливайко Л. Внутрішньо переміщені особи: визначення поняття. Право і суспільство. 2018. № 1. С. 34–38. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1987/1/9%20%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%B9%D0%BA%D0%BE.pdf>
4. Draper J. Justice and Internal Displacement. Political Studies. 2021. P. 314–331. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/00323217211007641>

Попович Остап Олександрович

*аспірант 2 курсу, спеціальність «Соціологія»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Рюль Вікторія Олександрівна*

МАСОВА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ З ПОЧАТКОМ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинило, серед іншого, найбільшу вимушену міграцію в Європі з часів Другої світової війни. До третини населення атакованої країни поступово почали переселятися. Через два роки після початку конфлікту десять мільйонів українців залишаються поза домівками. Щонайменше три з половиною мільйони залишаються

переселенцями в самій Україні. Більше шести мільйонів біженців знайшли притулок за кордоном, не лише в Європі, а й за кордоном.

Міграційні рухи, спровоковані війною, розпочатою росією, вже не включають лише втечу з України до першої безпечної країни, а стають дедалі складнішими. Останніми місяцями чітко помітна міграція біженців із безпосередньо прилеглих до України країн на захід, переважно до Німеччини, а також до Канади, де є потужна українська діаспора. Багато українців підтримують зв'язки з домівкою через короткочасні переїзди туди й назад, спираючись на існуючі моделі сезонної трудової міграції. Мільйони біженців повернулися на батьківщину назавжди, але не завжди в той самий регіон, з якого вони прибули. За підрахунками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), наразі в Європі перебуває близько 6 мільйонів українських біженців.

Розподіл біженців за останній рік зазнав досить значних змін. Хоча ще навесні 2023 року Польща реєструвала найбільше вимушених переселенців, наразі основним пунктом призначення є Німеччина. За офіційною статистикою, на її території зараз проживає близько 1,1 мільйона українських біженців.

Ситуація з біженцями в Польщі різко змінилася. З понад 1,6 мільйона біженців, яким Польща надала тимчасовий захист, у країні залишаються приблизно 960 тисяч. Причин масового виїзду українців із Польщі декілька – найчастіше до Німеччини, але меншою мірою до інших країн Західної Європи. Останні соціологічні дослідження показують, що основною рушійною силою вторинної міграції до Німеччини є вищі заробітки та краще соціальне забезпечення. При цьому майже половина виїжджаючих зазначають, що переїхати далі на захід їх спонукала рекомендація друзів чи родичів.

Якщо орієнтуватися на кількість біженців на душу населення, то Чехія лідирує в рейтингу ЄС, де на 1000 жителів припадає близько 35 осіб, які отримали тимчасовий захист від України. Лише дві інші європейські країни, обидві розташовані за межами ЄС, повідомляють про більшу частку біженців у населенні: у Молдові біженці складають майже двадцять відсотків населення, а в Чорногорії навіть більше десятої частини населення.

Серед західноєвропейських держав Німеччина не демонструє найбільшу відносну кількість біженців, але Ірландія, напевно, дещо дивно для багатьох, показує. Чисельність українського населення в цій п'ятимільйонній острівній країні вже перетнула сотисячний рубіж і продовжує зростати. Ірландський уряд, прем'єр-міністр Лео Варадкара, додає зморшки до постійного зростання кількості біженців, головним чином тому, що це ще більше поглиблює тривалу кризу на ринку житла. У цьому контексті варто нагадати, що не лише в ірландському випадку, а й у німецькому чи австрійському випадку криза українських біженців є лише однією з багатьох – масовий приїзд українців відбувається одночасно з рекордною кількістю біженців. шукачів притулку з неєвропейських країн, таких як Сирія, Афганістан, Судан чи Венесуела.

Незначна частина українських біженців знаходить притулок за кордоном. Загалом із лютого 2022 року до Канади та США вирушили понад 400 тисяч українців. Обидві ці держави запровадили спеціальні візові режими для

українських біженців. Охочих залишитися в Канаді приймають через програму CUAET (Canada-Ukraine Authorization for Emergency Travel), завдяки якій, серед іншого, можна отримати дозвіл на роботу та навчання в країні. Інтерес до участі в програмі високий – нині канадська влада реєструє близько 1,2 мільйона заявок. Приблизно дві третини з них вже погодили, але кількість людей, які скористалися дозволом, значно менша. За останніми даними, в рамках програми CUAET до Канади вирушили трохи більше 220 тисяч осіб. [3]

Більшість із приблизно 270 тисяч українців, які втекли до США, отримали або статус тимчасового захисту, або (для тих, хто прибув після 1 квітня 2022 року) спеціальну гуманітарну візу за програмою «Єднаймося заради України» (U4U). Основним принципом цього типу візи, яка видається на два роки, є гарантія від осіб або сімей, які легально проживають у США. Родичі або друзі заявників, а також волонтери з широкої громадськості можуть взяти на себе цю роль спонсора.[1]

Відносно високий інтерес українців до термінового переїзду до Канади та США можна пояснити, в тому числі, глибокою та насиченою міграційною історією. Потужна українська діаспора існувала в обох країнах Північної Америки з ХІХ ст.

Значна частина біженців уже повернулася на батьківщину. Станом на початок квітня 2023 року УВКБ ООН зареєструвало понад 11 млн перетинів кордону в напрямку України. Однак ця цифра також включає осіб, які перетинають кордон неодноразово. Міжнародна організація з міграції (МОМ) оцінює реальну кількість репатріантів у 4,5 мільйона осіб.

Плани біженців щодо повернення є незмінними в довгостроковій перспективі: опитування громадської думки в Європі показують, що більшість переміщених осіб мають намір повернутися в Україну. Однак і провідні українські чиновники, і незалежні експерти сходяться на думці, що масове повернення можливе лише за виконання трьох основних умов: робота, житло та безпека. А переважна частина біженців готові розглянути рішення повернутися додому, при:

- 1) Повному припиненні бойових дій на фронті (43%);
- 2) Покращенні якості життя в Україні (42%);
- 3) Відновленні економіки України (39%);
- 4) Припиненні ракетних обстрілів і повітряних тривог (35%);
- 5) Наявності роботи в Україні (30%);
- 6) Вступі України в НАТО (28%);
- 7) Поверненні України до кордонів 1991 року (21%). [2]

Здебільшого, основні фактори повернення пов'язані з повним завершенням бойових дій і відновленням територіальної цілісності та ефективною відбудовою та відновленням економіки України. Ці висновки показують, що на не бажання повертатися в Україну значно впливають економічна нестабільність та зниження якості життя, а також імовірність поновлення бойових дій.

Отже, наймасовішою міграція українців за всю історію стала міграція спричинена російсько-українською війною 21 століття. Мільйони українців

розпорошилися по світу та ще достеменно невідомо скільки повернуться додому. Тому після завершення війни потрібно буде добре попрацювати над стратегією повернення українців додому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жирій К. Поїхали з кінцями: в Україні порахували, скільки людей від початку війни не верталися додому – Режим доступу : <https://www.unian.ua/economics/other/kilkist-bizhenciv-pidrahuvati-skilki-lyudey-ne-povernutsya-v-ukrajinu-12361761.html>
2. Малиновська О.А. МІГРАЦІЯ зовнішня (міждержавна) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2009. 790 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Migratsiya_zovnishnya (останній перегляд: 6.04.2024)
3. Jakub Andrlé, Migrace v souvislostech. Ukrajinská uprchlická krize: aktuální situace <https://www.clovekvtisni.cz/ukrajinska-krize-v-historickem-kontextu-8589gp>